

Renate Martinussen

Knutepunkt mellom fjord og fjell

En analyse av gravfunn fra Egge i Steinkjer, Nord-Trøndelag fra år 0-1000 e.Kr.

Veileder Birgitta Berglund

Masteroppgave i arkeologi

Det humanistiske fakultet, Institutt for arkeologi og religionsvitenskap

Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet

Vår 2010

Forsideillustrasjon: Sverd med sølvinnlegninger fra Egge. Foto: P. E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Abstrakt

På Egge ved Steinkjer i Nord-Trøndelag finnes et stort gravfelt med gravminner fra eldre og yngre jernalder. Gravfeltet knyttes til gården Egge, som opp gjennom historia har framstått som en av de ledende storgårdene i Inntrøndelag. Gården er omtalt som et vikingtids høvdingsete i sagalitteraturen. Arkeologiske funn fra gravfeltet inkluderer prestisjegods som bl.a. romerske importvarer, gullringer og våpen.

Ut fra det arkeologiske kildematerialet som gravgodset og gravminnene i seg selv representerer kaster jeg i denne oppgaven lys over kontaktveier og kontaktnett som Egge og menneskene som levde på gården i jernalderen kan ha vært en del av. Hovedproblemstillingen jeg tar utgangspunkt i er om kontakter til folk i ulike områder kan spores i graver og i gravmaterialet? Fremgangsmåten for å identifisere kontakter i det arkeologiske materialet baserer jeg på at likheter mellom gjenstander og idéer/skikker mellom regioner kan være tegn på kontakt og møter mellom mennesker.

Som et teoretisk grunnlag ser vi på hvordan ulike foreteelser har blitt brukt som forklaring på artefaktspredning innen arkeologien. Aktiviteter som presenteres er handel og varebytte, gavegivning, giftermål, migrasjoner, krig og rov, samt fostring, reiser og besøk. Ut fra det teoretiske grunnlaget utarbeides det kriterier som jeg tar i bruk for å forsøke å avgjøre hvordan kontakten kan ha artet seg og hvilke foreteelser som kan ligge bak ”fremmede” gjenstander og skikkens forekomst i gravmaterialet fra Egge. Av begrensningshensyn tas det i analysen utgangspunkt i gjenstander og skikker som skiller seg ut i materialet fra Egge, og jeg velger å presentere fire graver som representerer forskjellige tidsperioder: eldre romertid, yngre romertid og yngre vikingtid.

Analysen viser at kontakter til folk i ulike områder er synlig både i gravskikk og i gravmaterialet fra Egge. Gjennom både romertid og vikingtid er det tydelig at beboerne på Egge har hatt vidtrekkende kontakter. I eldre romertid går de tydeligste kontaktveiene i retning Sør-Skandinavia og kontinentet, mens kontaktretningen øst over Kjølén kommer til syne i yngre romertid. I vikingtid viser materialet forbindelser både mot Danmark og østover mot Sverige og Finland. Flere typer aktiviteter syntes å være utskillbare på grunnlag av det foreliggende materialet: Handel og vareutveksling, gavegivning gjennom alliansenettverk, giftermålsallianser og deltakelse i krig. Bakgrunnen for velstanden og de utadrettede kontaktene ville jeg se i gårdens beliggenhet i fjordbunnen, i et knutepunkt for ferdsel der innlandets vannveier møter fjorden.

Forord

De fantasivekkende gravhaugene på Eggevammen ble jeg først kjent med på en spasertur, da jeg var på besøk hos svigerfamilien min for aller første gang. Jeg stod da i startgropa for et femårig arkeologistudie ved NTNU i Trondheim, et studie jeg nå med ett er i ferd med å fullføre. Da sjansen for to år siden bød seg for å skrive masteroppgave om de spennende arkeologiske funnene fra Egge, var ikke valget vanskelig.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min Birgitta Berglund, for gode råd, tålmod og engasjement for oppgaven, og mange fine samtaler på kontoret. Jeg er også takknemlig overfor andre som på forskjellig vis har hjulpet meg med forespørsler, selv om alt dessverre ikke kom med i oppgaven til slutt: Harald Sveian ved NGU for svar på spørsmål om vassdraget som munner ut ved Steinkjer, Oddmunn Farbregds opplysninger omkring 25 år gamle gravninger på gårdstunet, Lise Bender Jørgensens bidrag i fht tekstilene, samt andre ved Vitenskapsmuseet som har svart på store og små spørsmål. Torbjørn Aasvang i magasinet fortjener en takk, sammen med de ansatte på Gunnerusbiblioteket som alltid hjelpsomt og smilende tar imot meg når jeg kommer for å hente nye trillebårlass med bøker. Jeg skylder bl.a. Anders Hansson, Karl-Johan Olofsson og Ove Hemmendorff en takk for å ha tatt godt imot meg ved Jamtli i Østersund, svart velvillig på spørsmål om ferdselsveier og bidratt med egne manus som kunne være til hjelp.

Jeg vil spesielt rette en takk til de ansatte på Egge Museum som lot meg komme på hospitering i ni uker, som gav meg masse fin arbeidserfaring og en mulighet til å fordype meg i spørsmål omkring romertidsmaterialet fra Egge. Ikke minst vil jeg takke for engasjementet dere senere har vist i forhold til de resultater som oppgaven bringer, jeg gleder meg til å bidra med mitt på Vikingfestivalen til sommeren!

Til slutt vil jeg takke de andre tolv på kullet mitt for fine opplevelser i løpet av de to årene vi har gått på master sammen, og lykke til på eksamen! Men mest av alt vil jeg takke Pål som har ”gått gjennom” det samme som meg disse to siste årene, og som alltid oppmuntrer, støtter og lyser opp dagene for kona si. Nå er vi begge endelig i mål!

Renate Martinussen, Trondheim 25. mai 2010.

Innholdsfortegnelse

• Abstrakt	
• Forord	
• 1. Problemstilling	s. 1
1.1. Innledning	s. 1
1.2. Presentasjon av problemstilling	s. 2
1.3. Egges beliggenhet i fjordbunnen	s. 2
1.4. Rike funn fra gravfeltet på Egge	s. 6
1.5. Egges plass i sagalitteraturen	s. 7
• 2. Egge i arkeologien – et forskningshistorisk tilbakeblikk	s. 10
2.1. Beskrivelser og registreringer av gravfeltet på Egge	s. 10
2.2. Egge gård	s. 13
2.3. Utgravninger og undersøkelser på Egge	s. 14
2.4. Egge i andre forskningsarbeider	s. 17
• 3. Teoretisk utgangspunkt for studiet av kontakter	s. 20
3.1. Hvordan kan kontakter spores i et arkeologisk materiale?	s. 20
3.1.1. Hvorfor er likheter og forskjeller sentralt for spørsmål om kontakt?	s. 21
3.1.2. Hvordan skjer overføring av kulturelle trekk?	s. 22
3.2. Hvordan kan kontakt ha artet seg?	s. 23
3.2.1. Handel og varebytte	s. 23
3.2.2. Utveksling og gavegivning	s. 25
3.2.3. Giftermål	s. 28
3.2.4. Migrasjon	s. 29
3.2.5. Krig og rov	s. 30
3.2.6. Fostring, reiser og besøk	s. 31
• 4. Metode	s. 33
4.1. Metode for å spore kontakter i graver og i gravmaterialet fra Egge	s. 33
4.1.1. Importerte artefakters opprinnelse og spredning	s. 33
4.1.2. Paralleller i gravskikk	s. 34
4.2. Kriterier for kontaktenes art	s. 34
4.3. Kronologi	s. 35
• 5. Analyse av gravene og gravmaterialet	s. 37
5.1. Materialet fra romertid (0-400 e.Kr.)	s. 37
5.1.1. Grav 30	s. 37
Ytre og indre gravkonstruksjon	s. 37
Funn	s. 37
Importvarer	s. 38
Fingerringe	s. 39
Sammenfattende diskusjon av grav 30	s. 39
5.1.2. Grav 33	s. 41
Ytre og indre gravkonstruksjon	s. 41
Funn	s. 42

Importvarer	s. 42
Bronsekarenes produksjonssted og utbredelse	s. 42
Østlandskjeler i Norge	s. 44
Gravfunn med Juellingekjeler i Skandinavia	s. 45
Hvor kan de norske kjelene ha kommet fra?	s. 46
Fingerring	s. 47
Ringtypens opprinnelse og utbredelse	s. 48
Våpen i begravelse 1	s. 49
Romerske sverd i Skandinavia og Nordeuropa	s. 50
Tolkninger av sverd med figurinnlegninger	s. 51
Utbredelse i tid og rom for romerske sverd med inkrusterte figurer	s. 52
Spyd, lanse og skjold	s. 54
Paralleller til våpensettet i begravelse 1	s. 57
Tekstiler	s. 59
Egge-tekstilene sett i forhold til norsk romertids tekstilmateriale	s. 61
Våpen i begravelse 2	s. 62
Sammenfattende diskusjon av grav 33	s. 63
5.1.3. Grav 12	s. 72
Ytre og indre gravkonstruksjon	s. 72
Funn	s. 72
Keramikk	s. 72
Fingerring	s. 74
Sammenfattende diskusjon av grav 12	s. 75
5.2. Materialet fra vikingtid (800-1050 e.Kr.)	s. 76
5.2.1. Grav 19	s. 77
Ytre og indre gravkonstruksjon	s. 77
Funn	s. 78
Sverdet	s. 78
Spydspisser	s. 81
Andre våpen	s. 83
Kjøre- og rideutstyr	s. 83
Ildstål	s. 85
Spillebrikker og terninger	s. 86
Vektutstyr	s. 88
Vektutstyr i Norge	s. 90
Vektutstyrets funksjon	s. 90
Dyrebein	s. 92
Båten	s. 93
Sammenfattende diskusjon av grav 19	s. 94
• 6. Konklusjon	s. 98
6.1. Eldre romertid	s. 98
6.2. Yngre romertid	s. 100
6.3. Vikingtid	s. 101
6.4. Kontaktens art	s. 103

• Litteraturliste	s. 106
• Tabelliste og figurliste	s. 124
• Appendiks I (Egge i sagalitteraturen)	s. 128
• Appendiks II (Funnmateriale fra Egge)	s. 134

1. Problemstilling

1.1. Innledning

Langs etter den langstrakte åsryggen Eggevammen som skjærer Steinkjer by mot nordvest, ligger i dag et gravfelt med tallrike gravminner fra eldre og yngre jernalder. Gravfeltet tilhørte gården Egge, som opp gjennom historien har framstått som en av de ledende storgårdene i Inntrøndelag med fornemme beboere (Kraft 1835: 116f; Schøning 1910: 181ff; Espeland 1925; Coldevin 1950: 465, 470; Marstrander 1983: 140f; Sørheim 1997: 69ff). Gården er omtalt som høvdingsete i sagalitteraturen (Snorri & Hødnebo 2009). Egge og Steinkjer ligger øst i Beitstadfjorden, som er den nordligste fjordarmen av Trondheimsfjorden, i Nord-Trøndelag fylke. Rike funn fra gravfeltet har opp gjennom tiden fått nytt tilholdssted ved Vitenskapsmuseet i Trondheim. Dette spennende og mangfoldige materialet er utgangspunktet for min masteroppgave, hvor hovedmålsetningen er å foreta en analyse av jernalderens gravfunn fra Egge i forhold til fenomenet *kontakter*.

I følge Nationalencyklopedin (1993) kommer ordet kontakt fra det latinske *conta'ctus* som betyr *berøring* eller *inflytande*, mens Aschehoug & Gyldendals Store Norske Leksikon (2006) sier ordet kommer av latin "berøre" og defineres som *berøring, forbindelse* eller *elektrisk strømslutter*. Betydningen *forbindelse* eller *inflytande* passer best for hvordan begrepet har vært brukt innen arkeologien. I arkeologisk sammenheng har begrepet *kontakter* ofte kommet opp når man finner gjenstander i fremmede kontekster, på et sted hvor det normalt ikke påtreffes (Schedin 2000: 21). Forklaringer på artefakspredningen har vært koplet til foreteelser som handel, varebytte, utveksling, gavegivning, giftermål, migrasjoner, krig, plyndring, eller reiser og besøk (Ringstedt 1987: 35f, 1989: 76). På et grunnleggende nivå dreier kontakter seg om møter mellom mennesker, og relasjoner til folk utenfor den hjemlige sfære (Schedin 2000: 11). Det må ikke nødvendigvis være stor geografisk avstand for at man skal snakke om kontakter.

Særlig tre forhold ved Egge gjør en analyse av kontakter interessant. Det første er Egges beliggenhet i fjordbunnen, der flere ferdselsårer møtes. Det andre er de rike funnene som er gjort fra gravfeltet på Egge, bl.a. av gjenstander karakterisert som importvarer (Marstrander 1983: 42). Det tredje er Egges plass i sagalitteraturen, der gården har blitt framstilt som et høvdingsete i vikingtid (Snorri & Hødnebo 2009). Disse punktene vil jeg gå nærmere inn på i dette kapitlet. De tre nevnte forhold kan være med på å belyse gården Egges posisjon i

Innrøndelag i jernalderen - som et mulig maktsenter i området - og kan derfor ha betydning for spørsmålet om forbindelser utad. En gård med en fremtredende posisjon i lokalmiljøet bør ha hatt et mer vidtrekkende kontaktnett enn andre gårder, noe som vil reflekteres i det arkeologiske materialet. Beboerne på en storgård tror jeg også har hatt større behov for å demonstrere allianser og kontakter for omverdenen, for å oppnå og ikke minst vedlikeholde den makt og anseelse et stort kontaktnettverk kunne generere. Dette ble gjort gjennom bruk av kostbare, sjeldne eller eksotiske gjenstander og våpen, som i mange tilfeller til slutt endte opp deponert i graver.

1.2. Presentasjon av problemstilling

Gjennom en analyse av det arkeologiske kildematerialet fra gravfeltet på Egge skal jeg svare på min hovedproblemstilling: **Kan kontakter til folk i ulike områder spores i graver og i gravmaterialet?**

Kontakter er som nevnt relasjoner til mennesker utenfor gården og husholdet. I forbindelse med reiser og møter mellom mennesker blir gjenstander forflyttet og levnet igjen som materielle spor etter kontaktene. Møter mellom mennesker kan også bidra til at forestillinger, skikker og ideologiske oppfatninger utveksles, ofte over vesentlige avstander (Schedin 2000: 11).

I et arkeologisk materiale kommer kontakter gjerne til syne gjennom oldsaker som må være produsert andre steder eller oldsaker produsert på stedet men etter fremmed forbilde – ved at man har kopiert innførte gjenstander eller som følge av spredning av idéer, såkalt diffusjon (Sognnes 1979: 51). Et grunnleggende premiss for undersøkelsen min vil være antakelsen om at likheter mellom gjenstander og/eller idéer/skikker (som f.eks. gravskikk) mellom områder kan være et resultat av kontakt, i form av forflytning av mennesker eller gjenstander.

Dersom kontakt mellom områder viser seg å være synlig i gravmaterialet fra Egge, vil jeg forsøke å danne et bilde av hvor kontaktveiene hovedsakelig gikk i de ulike tidsperiodene som materialet representerer, og om jeg kan spore endringer over tid. Jeg vil også framsette tolkninger for hvordan kontakten kan ha artet seg. Hvilke foreteelser kan gi grunnlag for de materielle eller immaterielle spor av kontakter vi ser i materialet fra Egge?

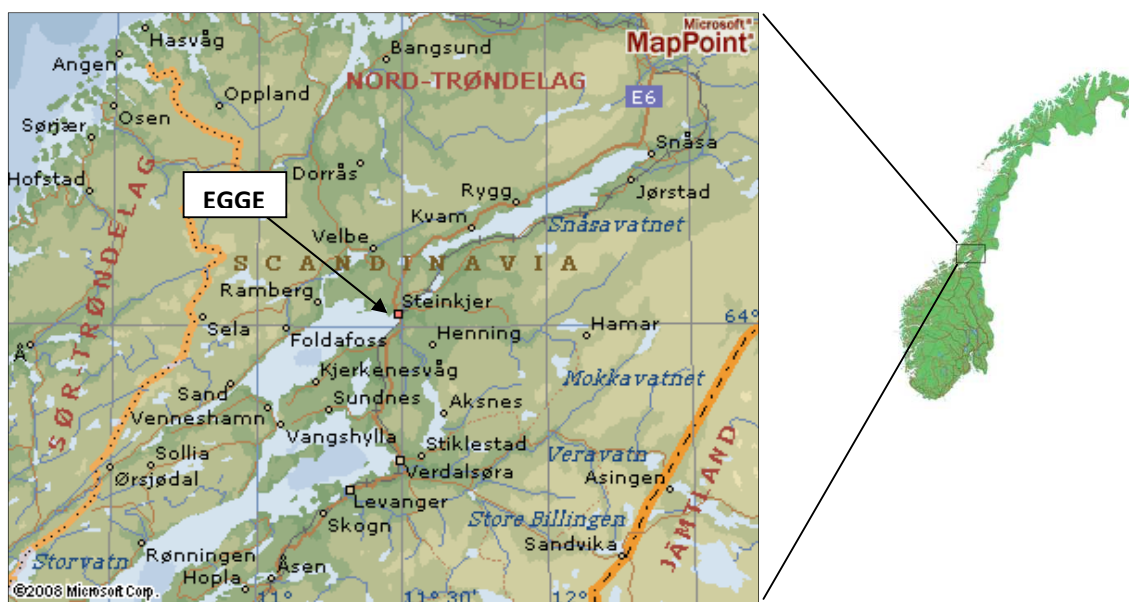
1.3. Egges beliggenhet i fjordbunnen

Vi skal nå fokusere på det første forholdet ved Egge som jeg mener gjør en analyse av kontakter og kontaktveier interessant. Det er Egges beliggenhet i fjordbunnen. Kartet (figur 1)

viser at Egge ligger innerst i Beitstadfjorden, som er den nordligste delen av Trondheimsfjorden. Trondheimsfjorden har gjennom hele forhistorien vært en livsnerve, en sentral transport- og ferdselsåre for folk boende i bygdene rundt (Berglund 2000: 240).

Trøndelagsfylkene domineres av Trondheimsfjorden (Sognes 1988: 34). Fra fjordmunningen ved Ørlandet går fjorden først i retning sørøst omkring 20 km før den svinger skarpt og fortsetter nordøst parallelt med kysten. Fra fjorden skjærer en rekke store daler seg inn i landet mot sør og øst. Namdalen er landsdelens eneste større dalføre som ikke munner ut i Trondheimsfjorden. (Ibid.).

Innrøndelag er et navn som i enkelte anledninger blir brukt i denne oppgaven. Inntrøndelag eller Innherred er et landskapsnavn uten fast definert innhold, men i vanlig språkbruk brukes det ofte om bygdene øst for Trondheimsfjorden og nord for Skatval (Marstrander 1983: 11). Uttrøndelag er dermed landskapene sør for Skatval. Egge regner jeg altså til Inntrøndelag.

Figur 1: Kart over de nordlige delene av Trondheimsfjorden.

Legg spesielt merke til Egge, Steinkjer og Snåsavatnet.

For folk som bodde i bygdene i Inntrøndelag var Trondheimsfjorden et forbindelsesledd til de ytre bygdene i Uttrøndelag og videre ut til kystleia hvor sjøveis kontakter gikk både sørover og nordover (Berglund 2000: 240). Gravfeltet som hørte til Egge gård ligger på en karakteristisk morenerygg, Eggevammen, som strekker seg ut i fjorden nordvest for Steinkjer sentrum. Ut i Steinkjerbukten renner i dag Byaelva, som via Reinsvatnet og Fossemvatnet igjen er knyttet til det langstrakte Snåsavatnet, en innsjø som strekker seg langt nordøstover

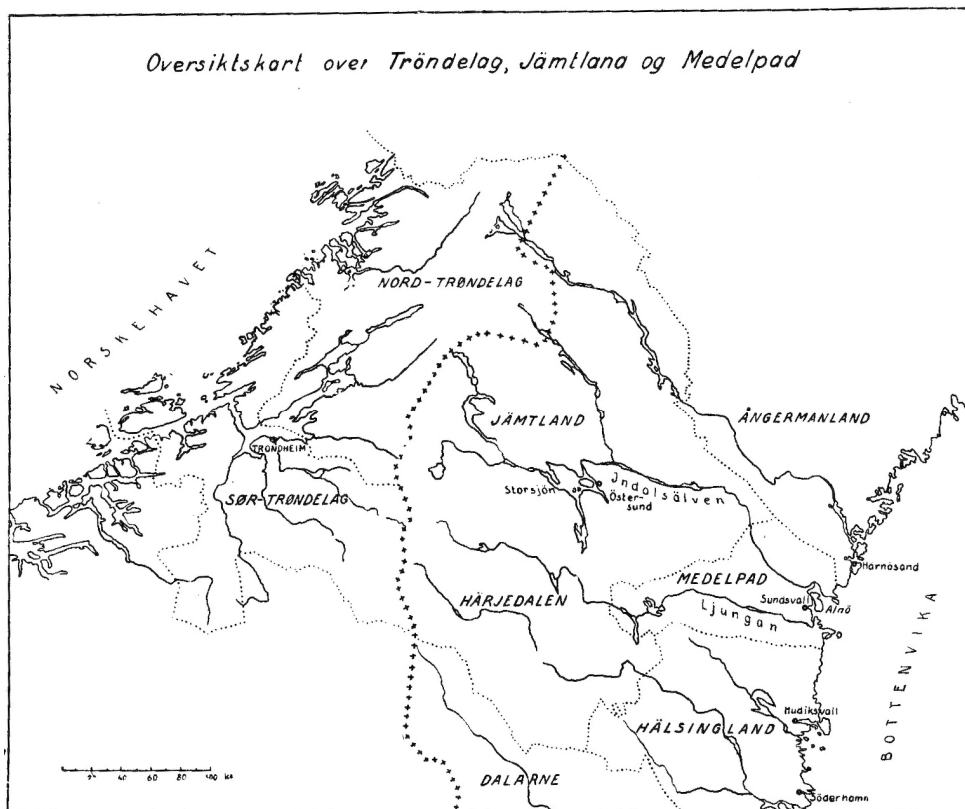
mot grensa til Jämtland i dagens Sverige. Fra Snåsavatnet er det også forbindelse til Grong i Namdalen; avstanden mellom Snåsavatnets nordende og de øvre bygdene i Grong er ikke mer enn omkring 10 km (Sognnes 1988: 34). I tillegg går en gammel veilinje fra Trondheimsfjorden over Namdalseid til ytre Namdalen (ibid.). Jernalderens Egge lå strategisk til i fjordbunnen, ved utløpet av et vassdrag som kunne fungere som et naturlig bindeledd mellom rike fjellressurser i et stort oppland og Trondheimsfjorden lenger ute.

Egges beliggenhet i fjordbunnen muliggjør kontakt østover langs fjelloverganger og vannveier. Avstanden mellom Trondheimsfjorden til Medelpad ved østkysten av Sverige er omlag 350 km, og med det er strekningen en av de korteste på tvers av den skandinaviske halvøya. En av de eldste gjennomfartsveiene på tvers av den skandinaviske halvøya gikk gjennom Medelpad, Jämtland og Trøndelag (Slomann 1948: 61). Av denne grunn vil det være interessant å se om vi kan påvise kontakter mot øst, kontakter over Kjølén.

Til forskjell fra dagens veier bygd for motorisert ferdsel, fulgte de gamle veiene naturlige veilinjer i landskapet (Smedstad 1995: 8). Hovedferdselsårene mellom Trøndelag og Norrland fulgte de store dalførene og vassdragene opp mot fjellet (Smedstad 1995: 8; Sognnes 1988: 35). Karakteristisk for landskapet i Norrland er fjellkjeden i vest og de store elvene som fra innsjøene i fjellkjeden renner mot sørøst.

For folk i Jämtland og tilgrensende områder var den isfrie Trondheimsfjorden korteste vei til havet i vest (Smedstad 1995: 8). Via vassdragene kunne folk reise helt fra Bottenviken, opp elvene Ljungan eller Indalselven i retning Storsjön eller Kallsjön, krysse fjellovergangene og komme ned elvedalene Stjørdalen eller Verdalen til Trondheimsfjorden. Liknende var veien over Kjølén raskeste vei for de som bodde ved fjorden i vest som ville legge ferden mot Russland eller Middelhavsområdet (ibid.). Fjellområder og innlandsressurser var nok et mål i seg selv for mennesker fra kysten, og omvendt vil ressurser fra fjorden og sjøen ha vært viktige for en innlandsbefolkning (Sognnes 1979: 47; Smedstad 1995: 8). Bottenviken fryser normalt til under vintermånedene, slik at Trondheimsfjorden var det naturlige alternativet å benytte for skipstransport på vinteren. Vinterstid var det også lettere å transportere varer over isdekte innsjøer og langs tilfrosne elver i innlandet (Ringstedt 1987: 36f).

Fjordbunnen regnes som et gunstig sted for oppkomsten av økonomiske sentra. For Vestlandets del har Sognnes (1979) framhevet den vesentlige betydningen ferdselsårer hadde i vikingtidens økonomiske system, som en sentral lokaliseringsfaktor for økonomiske sentra.

Figur 2: Oversiktskart over Trøndelag, Jämtland og Medelpad. Fra Slomann 1948.

Sognes presenterte et bilde av Vestlandet hvor folk i ulike områder produserte varer som ble byttehandlet med på markeder. Et mønster gikk igjen flere steder: I fjordbunnen, der fjorden møtte en gammel ferdselsvei over fjellet, lå en markeds plass av uvisst alder. Markedene var alle nært knyttet til ferdselen over fjellet, som en møteplass mellom folk fra Østlandets dalbygder og Vestlandets fjordbygder (Midttun 1940; Sognes 1979: 47). Markedenes eksistensberettigelse var særlig knyttet til folk i fjellbygdenes basale behov for f.eks. salt, fisk og korn (Sognes 1979: 47).

Omlastingsplasser ved kommunikasjonslinjer kan ha gitt grunnlag for makt (Stenvik 2005d: 141). Elver var viktige årer i landskapet som ferdselen fulgte. Der elv møter fjord kan enkeltmennesker ha tatt kontroll over omlasting og krevd en form for avgift (ibid.). I sin skissering av *det kystnorske handelsbandet* i sen romertid/folkevandringstid ser Oddmunn Farbrege (1980: 68f) tre topografiske faktorer gå igjen på stedene der handelsprofitt har blitt deponert i graver: Et visst jordbruksgrunnlag, grunnlag for produksjon av handelsvarer i tilliggende områder, og topografiske muligheter til kontroll av ferdsel og varetransport. Farbrege viser til punkter i landskapet hvor kontroll med handel kunne utøves, og nevner bl.a. knutepunkter

mellom land- og sjøtransport, der varer samles opp, omlastes og skifter eier. Han framhever spesielt elver og dalsystemer som munner ut i fjordbunnen. Ikke bare er det to slags ressursområder som møtes her – innland og kyst -, det er også et sted hvor produksjonsleddet møter transportleddet i et handelssystem. Åke Hyenstrand (1979: 162) så en sammenheng mellom storhauger i Mälارlandskapet og storhauger i Norrland som begge steder dominerer ved ”ur kommunikasjonssynspunkt strategiska platser, i vissa fall troliga omlastningsplatser för sjötransport.”

I forhold til jernalderens Norrland framholder Per Ramqvist (2001: 2) at elitens gårder var plassert i tilknytning til kommunikasjonsveiene mellom kyst og innland. Han mener ressursene i Norrlands innland, f.eks. pels, skinn og jern, var faktorene som hadde størst betydning for å skape overskudd. Kontroll over og distribusjon av disse råvarene var grunnlaget for eliten som hevet seg over det alminnelige bondekollektivet. Også Ramqvist legger spesiell vekt på steder i landskapet hvor to eller flere kommunikasjonsårer møtes. Disse stedene har gjennom tid og rom vært attraktive for elitens kontrollfunksjoner, og her har sentralsteder og andre avgjørende knutepunkter oppstått (ibid.: 4). For Mellannorrlands del er det spesielt rundt elvene Ångermanälven, Indalsälven og Ljungans dalganger og sideelver den faste bebyggelsen har hatt sitt tyngdepunkt, og det er i direkte anslutning til elvemunningene at man finner de tydeligste spor av sosial stratifisering og elitemiljø (ibid.). Eksempler på slike miljø finnes ved Gene (Ramqvist 1983; Lindqvist & Ramqvist 1993), Högom (Ramqvist 1990, 1992), Kvissle og Västland ved Alnösundet (Enqvist 1919; Selinge 1977: 264, 367; Söderberg 1984; Ramqvist 2001: 11ff).

1.4. Rike funn fra gravfeltet på Egge

Det andre aspektet som gjør Egge interessant i forhold til problemstillingen om kontakter - og det som vil utgjøre kjernen i min undersøkelse - er de rike gjenstandsfunnene som er gjort fra gravfeltet på Egge. Arkeologiske undersøkelser (Rygh K. 1869, 1879; Ziegler 1872; Møllenhuis 1964; Sørheim 1997) og mer eller mindre kyndige utgravninger (Jf. Nicolaysen 1877: 186f) har opp gjennom tidene blitt utført på flere av gravminnene på Eggevammen. Disse gravningene og resultatene av dem skal jeg komme nærmere inn på i kapittel 2. Jeg skal her nøye meg med å konstatere at enkelte av gravene utmerker seg med et rikt og mangfoldig gravgods, som f.eks. smykker av edelmetall, våpen preget av høy håndverksmessig kvalitet, i tillegg til gjenstander som skiller seg ut som importvarer. Tilstedeværelsen av slike gjenstander viser at folket på Egge rådde over stor velstand, og at gården må ha hatt en

spesiell posisjon i sitt nære omland. Folket på en slik gård kan ha hatt muligheten til å bygge opp et omfattende kontaktnett. Man kan anta at kontakter over større avstander ofte har vært mellom personer eller grupper tilhørende det øvre samfunnsjiktet (Artursson 2008: 34).

En annen indikator på gårdens posisjon i samtiden, er det omfattende arbeidet som åpenbart har blitt lagt ned i å bygge de monumentale gravminnene på Eggevammen. Bjørn Ringstad (1987: 32) har hevdet at store gravminner kan forstås som en demonstrasjon av makt, fordi det kun var personer som kontrollerte store arbeidsstyrker som kunne få bygd slike. De mange monumentale og arbeidskrevende gravminnene, sammen med gavene som de døde har fått med seg i graven, mener jeg er uttrykk for gårdens maktposisjon i området. Det utgjør et spennende utgangspunkt for å studere kontaktveier og kontaktnett.

1.5. Egges plass i sagalitteraturen

Det tredje punktet som gjør Egge interessant i forhold til problemstillingen, er at gården flere ganger er omtalt i Snorres kongesagaer i forbindelse med mektige menn og kvinner som skal ha hatt sete der i vikingtid, fra omtrent midten av 900-tallet og fram mot midten av 1000-tallet. Skal vi sette vår lit til Snorre har jernaldergården Egge huset mektige og betydningsfulle mennesker som spilte sentrale roller i rikssamlingsprosessen (Snorri & Hødnebo 2009).

Snorres kongesagaer, eller *Heimskringla* («Jordens krets» eller «Jordens kringle») som den har blitt kalt etter de første ordene i Ynglingesaga, må forstås som et historieverk (Steinsland 2005: 57). Sagaene tilskrives Snorre Sturlason, en islandsk historiker og høvding som levde fra 1197 til 1241 (ibid.: 53). Rundt 1230 skrev Sturlason verket som skildrer de norske kongenes historie fra de tidligste ynglingekongene frem til Sverres saga med slaget på Re i året 1177 (ibid.: 57).

Heimskringla skildrer vikingtiden, men ble skrevet noen hundre år etterpå, i kristen middelalder på 1200-tallet. Verdien til sagalitteraturen som kilde til vikingtid har av den grunn vært omstridt. Det eldste stridsspørsmålet i sagadebatten gjelder i hvilken grad sagalitteraturen kan sies å være historisk pålitelig (Mundal 1977: 9). Pendelen i debatten svingte allerede på 1600- og 1800-tallet mellom å se på sagaene som historisk sannhet og som litteratur (Berglund 1996: 362; Jf. Mundal 1977: 9-19 og der anført litteratur.). På 1900-tallet dreide debatten seg i stor grad om forholdet mellom muntlig tradisjon og skriftlig saga (Berglund 1996: 363). Her fikk to begrep stor betydning: *friprosa* og *bokprosa*. Friprosaistenes hovedsyn var at hovedkilden til den skriftlige sagaen var en muntlig saga, i tillegg til at enkelte andre

sekundære kilder kunne vært brukt. Bokprosaistene stod for synet at den muntlige tradisjonen var én av flere sidestilte kilder forfatteren hadde brukt. Det vi hovedsakelig har å gjøre med er en gradforskjell, ettersom begge sider regnet med de samme kildene, uenigheten lå i hvilken grad de ulike hadde vært brukt. Betegnende er det også at bokprosaistene valgte å kalle sagaskriveren for *forfatter*, mens friprosaistene kalte vedkommende for *nedskriver*. (Mundal 1977: 141f). Etter hvert ble bokprosaistenes oppfatning den gjeldende (Berglund 1996: 363).

Halvdan Koht hevdet i 1914 at man måtte se sagaene i lys av den tid de ble nedskrevet (Koht 1977). De strengeste kildekritikerne mener at tekstmaterialet i sagalitteraturen kun kan brukes som kilde for den tidsperioden den er skrevet innenfor, altså middelalderen (Steinsland 2005: 36). De senere år har det imidlertid vært en økning i bruk av disse skriftlige kildene i humanistisk forskning, også i arkeologien (ibid.: 38). Vi ser en større vilje blant historikere og filologer til å bruke sagamaterialet også som historisk kilde for den tid sagaene forteller om (Berglund 1996: 472). Det gjøres imidlertid med en klar bevissthet om at middelalderens tekster representerer en fortolkning av fortiden, og at kildekritikk må utøves (Steinsland 2005: 38). Dette skiftet tror jeg må ses i lys av svingninger i kunnskapssynet generelt, der man innen arkeologisk forskning i stor grad har beveget seg bort fra positivismens tro på at man kan skape objektiv, testbar, verdinøytral kunnskap, til en erkjennelse av at all kunnskap kommer til gjennom fortolkning (Olsen 1997: 61). Dette gjelder all historieskriving og kulturbeskrivelser som gjøres innen humanistisk forskning (Steinsland 2005: 38). I så måte er skriftlige kilder på linje med andre autentiske kilder - som arkeologisk gjenstandsmateriale - fordi det kun er gjennom en fortolkningsprosess at gjenstandsmaterialet blir levende og kan tilskrives mening, og gi oss kunnskap.

I sagaene blir Trond Haka, Olve på Egge og Kalv Arnesson skildret som betydningsfulle personer i rikssamlingsprosessen, som hadde sete på Egge. Om skikkelsene skal forstås som historiske personer er ikke viktig i denne sammenheng, men at Snorre velger å plassere personer som tilhørte samfunnseliten på akkurat denne gården viser at det i hans samtid var tradisjoner knyttet til gården som et høvdingsete (jf. Røskaft 2003: 24f). Appendix I er en sammenstilling av avsnitt fra kongesagaene hvor Egge gård er nevnt, basert på Ressem (u.å.).

Sagaenes troverdighet som historisk kilde er uten tvil omdiskutert. Det synes enighet om at sagaene kan brukes som kilde til kunnskap om den tid de ble nedskrevet i, men troverdigheten i forhold til informasjon om den tid sagaene utgir seg for å fortelle om er mindre avklart. Synet på sagaenes historiske troverdighet varierer fra sjanger til sjanger og også fra verk til

verk innenfor sjangrene (Mundal 1987: 15). Mens noen av sjangrene har blitt fastslått å være historisk upålitelige, har kongesagaene gjennomgående blitt brukt som historiske kilder (ibid.: 18). Else Mundal gir en etter mitt syn overbevisende begrunnelse for hvorfor genealogien i sagaene kan anses å være av det mer troverdige: Hele samfunnsordninga hadde som forutsetning at folk kunne gjøre rede for slektsledd langt bakover en selv. Dette kommer til syne både gjennom arvelovgivning i Gulatingsloven og Frostatingsloven, regler om bøter, og i kristen tid kirkens forbud mot giftermål i forbudte slektsledd. I det siste tilfellet måtte man kunne gjøre rede for ætta si i sju slektsledd, det vil si omkring 200 år tilbake i tid og ofte lengere. Før skrift ble tatt i bruk, må vi anta at disse kunnskapene ble overlevert som muntlig tradisjon. At genealogier ser ut til å ha blitt skrevet ned på et svært tidlig tidspunkt viser også at dette var viktig kunnskap, som måtte overleveres korrekt gjennom generasjon etter generasjon. (Mundal 1987: 19f). Dersom en tar utgangspunkt i at genealogien i sagaene er relativt pålitelig, er det ikke utenkelig at de navngitte personene virkelig var knyttet til gårdene sagaene påstår (Berglund 1996: 365). Slike opplysninger ville nok følge navnene ganske tett.

Snorres skildringer av Trond Haka, Olve og Kalv Arnesson kan ikke ukritisk tas som sannhet for realhistoriske forhold. Sagaene inneholder episke utfyllinger, og drømmer, tanker, fortrolige dialoger og slående replikker må forstås som uttrykk for den dikteriske frihet for å blåse liv i aktørene og berettelsene. Men dersom vi luker ut alt som påviselig er litterære friheter, står vi likevel tilbake med mye stoff som Hødnebo (2009: XXXII) mener må høre til en historisk beingrind. Berglund poengterer i sin avhandling ”Tjøtta-riket” (1996: 365) at det f.eks. er liten grunn til å tvile på de navngitte personenes deltakelse i slaget på Stiklestad, fordi dette var en så viktig hendelse at det ville være rart hvis ikke navnene på anførerne mot kong Olav ville overleve de to hundre årene fram til Snorre skrev ned beretningen om slaget.

Debatten omkring sagalitteraturen som troverdig historisk kilde kan jeg langt fra yte rettferdighet innenfor rammene av denne oppgaven, men jeg har inkludert dette punktet i oppgaven fordi jeg synes det er et spennende trekk ved Egge at gården i Snorres kongesagaer står fram som betydningsfull i sitt område i vikingtid. I denne oppgaven er det imidlertid de arkeologiske funnene som vil være mitt primære kildemateriale og utgjøre grunnen for analysen. Det arkeologiske kildematerialet forteller om en rikdomsopphopning på Egge som støtter opp om antakelsen om at gården kan ha hatt en særstilling i området gjennom lang tid, også i tiden før Snorres høvdingskikkelser eventuelt skal ha levd der.

2. Egge i arkeologien – et forskningshistorisk tilbakeblikk

2.1. Beskrivelser og registreringer av gravfeltet på Egge

De eldste opplysninger vi har vedrørende gravminnene på Egge er beretninger fra Gerhard Schønings reiser på slutten av 1700-tallet. Den norske historikeren Gerhard Schønning (1722-1780), som sammen med biskop Gunnerus og P. F. Suhm dannet Det Trondhjemske Selskab (senere Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, DKNVS) i 1760, foretok i årene 1773-75 en studiereise i deler av Norge (Berglund 1998: 5). I Schønings (1910) berømte reiserebetninger finner vi omfattende beskrivelser av fortidsminner, bl.a. fra reiser til Stod og Egge. Mange av fortidsminnene som fantes på 1700-tallet er nå borte; Schønings beskrivelser er ofte de eneste opplysninger vi har om dem.

I årene 1815-17 reiste kaptein Lorentz D. Klüwer rundt i Innherred på oppdrag for Vitenskapsselskapet og samlet opplysninger om fortidsminner. Han nevner kort fortidsminnene på Egge i boka "Norske Mindesmærker" (Klüwer 1960: 83f).

Gravfeltet på Eggevammen ble første gang opptegnet av premierløytnant Ziegler i 1871 i forbindelse med hans utgravninger i Steinkjerområdet (Ziegler 1872). Senere ble det kartlagt i 1937 (Løvlie 1937a, 1937b), i 1971 ble gravfeltet registrert og tegnet opp av Anne Stalsberg Alsvik (1971a, 1971b), samt på 1990-tallet av Ingrid Smedstad (1992) for økonomisk kartverk.

De bevarte fornminnene strekker seg over et område på 670 meter på toppen av bergryggen (Alsvik 1971a; Sørheim 1997: 11). I dag kjenner vi 33 sikre gravminner på vammen, men flere vet vi er forsvunnet i tidens løp. Dette går fram av reisebeskrivelsene til Schønning (1910: 184), samt fra premierløytnant Zieglers "kroki over Steinkjærs omegn med fornlevninger" (1872).

Figur 3: Zieglers kroki over "Stenkjærs omegn med fornlevninger." Fra Ziegler 1872.

Figur 4: Kart over fornminnene på Eggevammen. Fra Smedstad 1992: 34.

fornlevninger” (fig. 3). Der kan vi for eksempel se en gruppe gravhauger inntegnet ytterst på den sørlige odden av Eggevammen (Bogatangen), hvor vi i dag finner et tankanlegg. Opprinnelig kan det ha vært opp mot 50 gravminner på Eggevammen (Smedstad 1992: 35).

Med bakgrunn i funndateringer og topografiske forhold kan feltet deles i tre. Lengst øst, ved Ølvisheim, finner vi de eldste gravminnene fra romertid. Her har det opprinnelig vært mellom 20 og 30 gravminner (Smedstad 1992: 42). I dag er 13 av disse bevart. Det dreier seg om åtte store og små gravhauger og fem store ringforma steinlegninger, de største med diametre opp mot 30 m. Steinlegningene har en markert ytre ring av store steiner. Innenfor ringen er det bygd opp en kompakt steinpakning av ett eller flere lag mindre steiner. (Ibid.). Steinlegninger er en forholdsvis sjelden type gravminner sett i forhold til de mange gravhauger og gravrøyser vi har her til lands, og opp gjennom tida har ringene vekket mye nysgjerrighet og undring. Flere ulike tolkninger ble på 1700- og 1800-tallet framsatt omkring hva de var brukt til og hva hensikten var med å bygge dem. Steinringene på Egge ble referert til som offersteder (Schøning 1910: 185), kampplasser (Rosenvinge sitert i Nicolaysen 1877: 186f) og tingkretser (Christie 1847: 51).

På den vestlige delen av gravfeltet, som strekker seg fra det gamle gårdstunet og 400 m mot sørvest langs åskammen, ligger en skipsformet og ni runde gravhauger fra slutten av romertid og overgangen til folkevandringstid (Møllenus 1964: 42; Smedstad 1992: 35). Noen av dem er monumentale, med diametre opp til 20 m og høyder på nesten 3 m har de vært godt synlige fra sjøen der de ligger på bergkammens ”egg”. Dessverre er flere av disse gravhaugene skadet av plyndringer og gravninger, og haugene ble under 2. verdenskrig brukt som skytestillinger under forsvaret av byen (Sørheim 1997: 11).

I det midtre området, nordøst for Egge kirke langs en allé som går mot kirka og tunområdet til gamle Egge gård, finner vi idag åtte bevarte gravhauger fra vikingtid, noen av betydelig størrelse. De to største haugene har diametre på 18 og 20 m, og er 3 meter høye. Det er også bevart en bautastein innenfor gjerdet på kirkegården, som trolig har markert ei grav. I dette området har det vært en større samling gravhauger enn det som er synlig i dag; Schøning (1910: 184) beskriver både rundhauger, langhauger og trekantede hauger. Seks hauger skal ha vært sør for veien, fire på nordsiden, og flere rundhauger skal ha vært synlige lengere nord, i lia mot gården Kvams mark. De fleste av disse haugene skal ha vært utgravde allerede før 1847 da W. F. K. Christie besøkte stedet (Christie 1847: 52).

2.2. Egge gård

Gårdsnavnet Egge kommer av hunkjønnsformen egg, som i jordrygg, langstrakt høyde (Rygh O. 1903: 228). Gården ligger på en morenerygg, og nåtidsformen mener Rygh må forstås som en dativform fra senere tid. Ut fra navneformen kan Egge antas å være en av de eldste gårdene i Steinkjerområdet. Usammensatte natur- og kulturnavn regnes i følge stedsnavnforskningen til de eldste gårdsnavnene (Sandnes & Stemshaug 1997: 33f). I arkeologiske flateavdekkingsundersøkelser som ble utført i forbindelse med omlegging av E6 gjennom Steinkjer i 2000-2002 ble det på nordsiden av Eggevammen funnet rester etter et lite gårdsanlegg fra førromersk jernalder (Stenvik 2005a: 130). Stedet er skyggefullt og jordbruksforholdene adskillig skinnere og vanskeligere (ut fra et forhistorisk jordbruks forutsetninger og krav) enn andre steder på og rundt Egge. Det var neppe førstevalget for de som anla gården sin her. Vi kan derfor anta at de andre områdene som var bedre egnet for jordbruk, for eksempel Eggevammen, allerede var bebodd på denne tida. (Stenvik 2005b: 112).

I dag er det hovedsakelig gravminnene som utgjør de tydeligste spor etter den forhistoriske bosetningen på Egge. Graver vitner i alminnelighet om bosetning (Sognnes 1998: 321; Baudou 2005: 115). Etersom gravminnene fra de ulike periodene trolig var anlagt som gårdsgravfelt nært opptil den daværende bebyggelsen, kan vi tenke oss gården plassert ulike steder: Øst på Eggevammen tidlig i romertid, for deretter å ha blitt flyttet lengere vestover ut på vammen, noe som muligens gav bedre oversikt over leia. Systematiske undersøkelser som kan avdekke bosetningsspor har ikke vært gjort på disse områdene av feltet. På tunet der Egge gård har ligget i historisk tid, har det imidlertid vært gjort prøvegravinger. Her ble det i 1985 funnet avfallsdynger og klart avgrensede kulturlag som dannet en gårdshaug med opptil 1 m tykkelse enkelte steder (Farbregd 1985), noe som vitner om kontinuerlig bosetning gjennom lang tid. ¹⁴C-prøver ble tatt fra trekull lokalisert i bunnen av gårdshaugen (ibid.: 9). Resultatet viste at gårdsbosetningen gikk helt tilbake til 600-tallet e.Kr. (Østerås 2005: 63; pers. medd. Oddmunn Farbregd). Alsvik (1971b) bemerket også i sin registreringsrapport at gravhaugene på den midterste del av feltet (fra vikingtid) ikke lå midt på vammen, men litt til side for veien som går der i dag. Det er derfor naturlig å tenke at veitraseen ble til før haugene ble bygget (ibid.). Også det indikerer at gården var plassert nettopp på det gårdstunet vi kjenner til i dag, så langt tilbake i tid som før vikingtid.

I arkeologiske arbeider har Egge stått fram som en av de ledende storgårdene i Inntrøndelag i romertid (Marstrander 1983; Stene E. 1989). Som tidligere nevnt er Egge gård også beskrevet som høvdingsete på 900-tallet i Snorre Sturlasons kongesagaer. I middelalderen ble det reist

en kirke på Egge. Det var trolig først en høgendeskirke, en privat gårdskirke, som senere ble gjort til sognekirke (Røskaft 2003: 139). I følge skriftlige kilder var Egge krongods i middelalderen, og fogdegård på 1500- og 1600-tallet (Schøning 1910: 183; Espeland 1925; Stene M. 1996: 36f). På 1600-tallet svarte gården for en landsskyld på seks spann, som plasserer gården i kategori med svært solide velstandsgårder (Røskaft 2003: 139). Fra slutten av 1600-tallet kom gården i privat eie, tilhørende blant andre slektene Hersleb (gjennom 1700-tallet) og Rosenvinge (gjennom 1800-tallet) (Espeland 1925; Stene M. 1996: 37f). I nyere tid framstod Egge fortsatt som en betydelig gård med en anelig produksjon (Coldevin 1950: 470; Marstrander 1983: 134). Egge var i følge Coldevin (1950: 470) den største gården i det nordlige av Inntrøndelag på 1800-tallet, med en landskyld på seks daler, mens nabogårdene Gjøvran, Lund, Kvam, Helge, Hegge og Rein hadde landskyld på ca tre daler. Gården By hadde landskyld på fire daler.

En stor del av Steinkjers bebyggelse lå på gårdens grunn, så da anledningen bød seg kjøpte Steinkjer kommune gården i 1886. I forbindelse med kommunens overtakelse ble eiendommen delt. De la ut store deler av jorda til tomtearealer, resten ble solgt. (Coldevin 1950: 470f). I nyere tid har Egge gård og Egge kirke tronet side ved side oppe på åsryggen Eggevammen. Men etter branner i 1970 og 1978 ble gården fraflyttet, og bygningene senere revet. I dag er området på Eggevammen et hyppig brukt parkanlegg med en rekonstruert hage og noen gjenværende gårdsbygninger. Egge gårdstun forvaltes av Egge Museum, og området er underlagt utvidet kulturminnevern. (Stene M. 1996: 34f).

2.3. Utgravinger og undersøkelser på Egge

På 1700- og 1800-tallet ble steinringene på Egge gjort til gjenstand for ulike tolkninger omkring bruk og hensikt. I et brev til Oldsakskommisjonen i København fra 1810, skrevet av rittmester Isach Rosenvinge (1767-1840), får vi høre hvordan han fikk utgravd ”2 saakallede Kamppladse, hvilke vare cirkelrunde og 30 al. i gjennemsnit” i 1806 mens han satt som eier av Egge gård (Rosenvinge sitert i Nicolaysen 1877: 186). I den ene skal arbeiderne hans ha funnet to jernsverd, et spyd, en dekorert leirurne med ”figurer af havheste og ukjente sødyr” og en oval metallbøyle med en rund knopp på midten (ibid.: 187). Dessverre er ingen av gjenstandene bevart i dag. Rosenvinge opplyser videre at det finnes seks slike kampsteder i nærheten av de oppgravde; opprinnelig må det altså ha vært flere steinringer enn de vi ser i dag. I 1847 besøkte Wilhelm Frimann Koren Christie (1778-1849) stedet. Fra hans innberetning ser vi at de fem steinlegningene han observerte tolkes som ”Thingkredse, hver

for sin særskilte Districtsafdeling, [...] især paa Grund af de i Midten værende, store, ophøiede Stene, som formenes at have været Dommerstader” (Christie 1847). Senere undersøkelser av steinlegningene viste at de måtte oppfattes som gravsteder. Karl Rygh var DKNVS Oldsaksamlings bestyrer fra 1870 (Berglund 1998: 23; Stenvik 2005c: 318). I 1869 gjennomførte Rygh de første arkeologiske undersøkelser på gravfeltet på Egge. Disse ble fortsatt av løytnant Ziegler i 1871. I løpet av disse årene ble to av steinringene ved Ølvisheim gravd ut, samt fem hauger på den vestlige delen av gravfeltet, vest for Egge gård.

Rygh (1879: 100) fant seks ”med sten brolagte *kredse*” på den østlige delen av feltet. Han beskriver hvordan den vestligste av dem (ring 30 på vårt kart) ble undersøkt i 1869, ved at man gjennomgravde et 6 meters stykke i sentrum av steinlegningen. Under en helle fant Rygh en sammenpresset kobberkjele, fylt med never, brente bein og aske, jernstykker fra kjelens hank og to fingerringe av gull. Dette er de eldste funnene fra Egge som i dag er bevart ved Vitenskapsmuseet (T 532-534). Ryghs fant også to hasselnøttskall og en hein.

I 1871 ble den nærmeste steinkretsen øst for denne (ring 31 på vårt kart) undersøkt (ibid.). Steinkretsen var omlag 30 m i omkrets. Det ble gravd en 4 m bred gang inn fra vest til over midten. I sentrum fant de en røys av store, flate steiner, ca 3 m i tverrmål, og 1 m under denne et gravkammer av flate heller. Kammeret var 1 m høyt, 60 cm vidt øverst og 30 cm vidt i bunnen. Kammeret inneholdt jord og smieslagg, og utenfor kammeret fantes kull, brente bein og mer smieslagg. Samme år ble en gravhaug nordvest (etter Zieglers kroki å dømme antakelig nordøst) for den vestligste steinkretsen undersøkt, hvor de sammen med kull og aske fant ”en cylinderformet *perle* av rød masse (T 930) og rester af svære ben” (ibid.: 101).

I 1869 og 1871 ble det også gjort utgravinger i fem av haugene vest for gårdstunet. Haugen nærmest gårdshusene (haug 12 på vårt kart) ble utgravd i 1869. Der fant Rygh fragmenter av et leirkar, en trebånds fingerring av elektron (sølvblandet gull), samt brente bein (T 545-546) (ibid.: 99). I en jordhaug like vest for denne (nr 13 på vårt kart, i dag fjernet) ble det funnet brente bein og fem jernstykker ”formentlig af et Bidsel eller en Sverdbøile”, men de ble ikke tatt vare på. Lengere vest på vammen ble tre hauger undersøkt av Ziegler i 1871. I den ene fant han en uregelmessig steinlegning av brente steiner. I den andre fantes ingenting, mens den tredje (haug 2 på vårt kart) hadde et gravkammer i sentrum av haugen, med form som en omvendt kjegle, 1,2 m oventil og 0,9 m nederst. Kammeret var laget av flate heller som var stilt i en krets, med en helle i bunnen og en rimelig stor dekkhelle. Inni kammeret fantes kun stein og aske. (Ziegler 1872: 9f).

I årene 1959-1962 ble de siste tre steinringene ved Ølvisheim undersøkt, i tillegg til to hauger på den vestlige delen av gravfeltet. Utgravingene ble utført av Kristen R. Møllenus. I følge hans beskrivelser av "haug 25" som hadde en diameter på 19 m (Møllenus 1964: 143), mener jeg den må tilsvare steinring 32 på vårt kart. Her ble to motstående sektorer fullstendig utgravd. I sentrum fant man en større helle som må ha tilhørt et gravanlegg. Det var tydelige spor etter nedgravning i undergrunnen, og eventuelle oldsaker fra graven var fjernet. Kun et ubestemmelig jernfragment lå igjen (T 18181), og noen slaggrester lå spredt i de to sektorene. I den nordre delen av anlegget ble det flere steder funnet små kullsamlinger i undergrunnen, en av dem ble tolket som et ildsted. Utgravingen av ildstedet frambrakte en spydspiss av skifer (T 18114) med rombisk tverrsnitt og mothaker. Kullprøver daterte ildstedet til 2100 +/- 150 år før nåtid. Spydspissen mener Møllenus derfor skriver seg fra de siste 300 år f.Kr. I tillegg nevner Møllenus at det spredt under steinfyllen ble funnet stykker av flint. Det var en skiveskraper og et par spaltestykker, samt et lite fragment av sandstein som trolig stammet fra en større slipestein (T 18181). (Ibid.: 143ff).

Møllenus' "haug 26", en steinring med diameter 18 m som i nord har kontakt med "haug 24" (ibid.: 145), mener jeg må tilsvare steinring 34 på vårt kart. Ved utgraving av steinringen ble det konstatert at selve graven var intakt, men anlegget var fattig på gravgods. Innenfor den ytterste steinringen bestod gravanlegget av et uregelmessig lag av mindre bruddstein, delvis blandet med kull. I dette laget ble halvdelen av en kort, tønneformet perle av blått glass funnet (T 18182). I sentrum av steinringen var en sterk konsentrasjon av trekull i ei 70 cm dyp grop, med diameter 110 cm. I gropa, som Møllenus mener representerer gravstedet, ble det funnet brente bein, men ingen gjenstander. Kullet fra branngropa ble radiologisk datert til 400 +/- 100 år e. Kr. (Ibid.: 145f).

Etter Møllenus' beskrivelser av "haug 24" som den største av alle steinringene på gravfeltet, med en diameter på 29 m og i kontakt med "haug 26", mener jeg denne må tilsvare steinring 33 på vårt kart. Her ble utgravingen i 1961 konsentrert om et større kvadratisk felt i ringens midtre område. Et gravkammer av heller og steiner lå 4 m sørvest for sentrum. Kammeret inneholdt en dobbeltbegravelse (T 18261), den ene nedlagt i en bronsekjøl og den andre i et neverkar. Bronsekjølen var en velbrukt Østlandskjøl som var reparert flere ganger. Rundt sidene og bunnen var kjølen innpakket i never. Foruten brente bein fant man i bronsekjølen restene etter et komplett våpensett med sverd, skjold, spyd og lanse, og to kraftige gullringer. Fire bjørneklør demonstrerte skikken med å legge den døde på en bjørnefell på bålet. Før de rensede brente beina og gravgodset ble lagt i bronsekjølen hadde det blitt innhyllet i et stykke

tøy. Tekstilrestene ble undersøkt av Agnes Geijer som fastslo at det var rester etter en ullvevna med kypertbinding. Kypertvevna ble av Geijer karakterisert som mulig romersk importgods. (Møllenus 1964: 146ff). Mannen som var gravlagt i neverkaret hadde fått med seg en spydspiss og deler fra et skjold (ibid.: 150ff), og et jernbeslag til en beltelås. Ettersom det ikke var noen synlige tegn på forstyrrelser av graven, som ville oppstå ved en sekundær nedgraving, mente Møllenus at det dreide seg om to samtidige begravelser.

I 1962 ble to av haugene på den vestlige delen av gravfeltet undersøkt av Møllenus (1964: 153ff). Begge hadde åpenbart vært gravet i tidligere slik at sentrumspartiet var ødelagt. Haug 1, som ligger lengst SV av haugene på toppen av vammen, var bygd opp av sand og grus og hadde en diameter på 14 m og høyde knapt 2 m. Utenom noen spredte kullsamlinger fantes ingen spor av gravgods i haugen. Møllenus' "haug 8" (haug 11 på vårt kart) med en diameter på 6 m, var bygd som en jordblandet røys omgitt av en krets av større steiner. Midtpartiet var rasert, men en branngrav dukket opp i steinfillingen i sørøstre del av haugen. De brente beina lå på en liten flat helle under et tynt kullag. Gravgodset bestod av et fragment av en sammensatt beinkam og et fragment av en flat, tresidet beinnål med linjeornamenter (T 18345). Det var ingen spor etter gravurne.

I 1982 ble det foretatt utgraving av en tilsynelatende uanselig gravhaug (haug 19 på vårt kart). Etter at E-verket hadde gravd en kabelgrøft gjennom haugen, dukket en vikingtids rangle og øks opp i fyllmassen (Sørheim 1997: 7). Gjenstandene ble innbrakt til Vitenskapsmuseet, og det ble satt i gang utgraving for å sikre det vitenskapelige kildematerialet. Utgravingen som ble foretatt under ledelse av Helge Sørheim, frambrakte uventet rike funn av en båtbegravelse fra vikingtid med et mangfoldig og særpreget gravgods (T 20362). Den døde hadde fått med seg fullt våpensett, rideutstyr og annet gravgods som indikerte at han var en velstående mann. Gjenstanden som i særdeleshet pekte ut graven som noe helt utenom det vanlige, var et praktfullt sølvdekorert sverd. På bakgrunn av gravbåten som utvilsomt representerer store verdier og det resterende gravgodsets mangfoldighet og kvalitet karakteriserte Sørheim graven som en høvdinggrav.

2.4. Egge i andre forskningsarbeider

I "Inntrøndelag i romertid" (1983) studerte Lyder Marstrander romertidens gravfunn for å belyse årsakene til den store mengden romersk import som dukker opp i gravene i denne perioden. Marstrander (ibid.: 144) identifiserte ulike sosiale sjikt hvor Egge sammen med Gjeite i Levanger og Hallem i Verdal framstod som gårder med en fremtredende stilling i det

øverste sjikt. Disse gårdene mente han kunne ha organisert importen innenfor hvert sitt område. Marstrander knyttet konsentrasjonen av importfunn til handel med Romerriket. Han fremhevet spesielt eksport av fehuder og skinn som bakgrunn for rikdommen på enkelte gårder i Inntrøndelag.

Også Erna Stene (1989: 57) trakk fram Egge som en av Inntrøndelags sentralgårder i romertid, sammen med gårder som Gjeite i Levanger, Hallem, Valstad og Myr i Verdal samt Dalem i Sparbu. Stene identifiserte sentralgårder i Inntrøndelag under eldre og yngre jernalder ut fra velstandsfunn i graver, som et ledd i å belyse hvilke sosiopolitiske enheter som eksisterte i området forut for vikingtidens fylkesinndeling. Stene fant at det ikke var de samme gårdene som utpekte seg som sentralgårder i eldre og yngre jernalder, og Egge markerte seg ikke i periodene etter romertid. Heller ikke i Kalle Sognes' kvantitative analyse av yngre jernalders gravmateriale i "Sentrumsdannelser i Trøndelag" (1988) står Egge fram med noen nevneverdig funnkonsentrasjon. Imidlertid inkluderte hverken Stene eller Sognes Sørheims rike vikingtidsfunn fra Egge i sine analyser.

I sin behandling av det store gravfeltet på Skei i Sparbu presenterte Lars F. Stenvik (2001: 63) Egge og Mære som to sentra i det gamle Sparbyggjafylket. Stenvik mente gravfunnene fra Egge bar vitnesbyrd om gårdens framtreddende posisjon tilbake til romertid, samt at de rike funnene fra slutten av 900-tallet støttet opp om Eggehøvdingenes sentrale rolle i rikssamlingsprosessen, som vi har fått innblikk i gjennom sagalitteraturen. Samtidig ville han se Skei som et viktig kommunikasjonsknutepunkt i Sparbyggjafylket i førhistorisk tid, som sammen med nabogården Dalem hadde representert et maktsentrum fra romertid til vikingtid, på linje med Egge lengere nord. Han argumenterte for at Skei og Dalem var parter av samme ættegods (ibid.: 72). Stenvik (ibid.: 73) tegnet opp et bilde som gjør det fruktbart å se Egge og andre sentrale gårder i lys av godssamlinger, med ætten som det sentrale bindeleddet. Innenfor større områder - som i dag omfatter flere gårder - kan en ætt ha hatt styringen og rekruttert høvdinger til ulike deler av godset.

Rikdommen på Egge ville Stenvik (ibid.: 72) knytte til beliggenheten i fjordbunnen ved Oгна- og Snåsavassdragets utløp, to kommunikasjonssystemer som kan ha vært betydningsfulle i forbindelse med handel av jern. Egge og gården Helge, som ligger et par kilometer lengere opp i Snåsavassdraget og må ha vært et viktig omlastingssted, mener Stenvik (ibid.: 73) kan ha inngått i en allianse for å utøve kontroll med ferdselen langs vassdraget. Ved elveoset har også Skjefte, Trana og eventuelt Lø på andre siden av Steinkjerbukta vært en del

av domenet til høvdingætten på Egge. Kontroll med handel og utskipping av jern produsert i Øvre Ogndal og Snåsa har med andre ord vært med på å danne grunnlaget for Egges makt, i følge Stenvik.

I historikeren Merete Røskafts (2003) avhandling om sentralgårder i Trøndelag ved overgangen fra vikingtid til middelalder framstilles Egge som en sentral og markant gård preget av maktkontinuitet fra jernalder til middelalder. Hun har kombinert både historikeren og arkeologens kilder, og konkluderer med at gården har oppholdt sin status som sentralgård også gjennom hele middelalderen. Egge ble for eksempel benyttet av kongemakten i administrasjonen av Jämtland; på 1500-tallet omtales Håkon Torstensson på Egge som underfogd i Jämtland (ibid.: 139). Hvor langt tilbake i tid personer på Egge har hatt administrative funksjoner overfor dette landskapet er i følge Røskaft uvisst. Det kan nevnes at Nils Ahnlund (1948: 223) knytter Jämtlands sysselmann på 1320-tallet, Halsten Torleifsson, til Egge gård. Dette kan ses som indikerende for gårdens kontakter østover i middelalderen.

3. Teoretisk utgangspunkt for studiet av kontakter

Følgende kapittel er ment å underbygge min metode for analyse og bidra til forståelsen av det arkeologiske materialet fra Egge. I kapittel 3.1 ser vi på hvordan kontakter kan spores i et arkeologisk materiale. For å kunne diskutere kontaktveier, er det også nyttig å fastslå hvilke foreteelser som kan ha vært bakgrunn for kontakt mellom mennesker i fortidige samfunn. Hvordan kontakt kan ha artet seg er derfor fokus i kapittel 3.2. Eksisterende litteratur tas i bruk for å gi eksempler på aktiviteter som kan ligge bak det vi ser som uttrykk for kontakter i et arkeologisk materiale.

3.1. Hvordan kan kontakter spores i et arkeologisk materiale?

Den store betydningen av kulturkontakt mellom regioner i forhistorien var erkjent innen arkeologien allerede i 1930-årene (Renfrew 1993: 6). Kontakt kunne dokumenteres gjennom:

- Bemerkelsesverdige likheter mellom artefaktformer sett i en region og i en annen, og
- Direkte bevis for kontakter gjennom åpenbart byttet/utvekslet/importert materiale.

Til å begynne ble dette knyttet til migrasjoner. Personene som benyttet seg av importerte gjenstander ble ansett som immigranter eller kolonister som hadde tatt eksotiske artefakter med seg eller hadde anskaffet seg dem gjennom handel med sitt opphavsområde. Med tiden ble de rene migrasjonsmodellene gradvis byttet ut til fordel for forklaringer som så artefaktspredning som et resultat av møter mellom mennesker. Innledningsvis var forklaringsmodellene preget av idéen om senter og periferi; ”sivilisasjonens vugge” mottok råmaterialer fra omlandet for senere å distribuere ferdigvarer til sekundære lokaliteter i periferien. (Ibid.). På samme vis spredte idéer og nyvinninger seg ut fra et opprinnelig kjerneområde. Et evolusjonistisk syn på kulturer og endringer rådet (Olsen 1997: 127f).

I dag framheves utveksling og kontakt mer som sosiale og symbolske aktiviteter framfor rent økonomiske, funksjonelle aktiviteter. Renfrew (1993: 9) mener interaksjon mellom mennesker mye mer fruktbart kan drøftes i samband med begrepet kommunikasjon enn begrepet handel. Interaksjonens mål var ofte noe helt annet enn å skaffe seg varer, snarere var det å møtes regelmessig for f.eks. å forhandle om giftermål eller delta i ulike ritualer og feiringer for å bekrefte at man delte en felles verdensoppfatning og hadde tillit til hverandre.

Bakgrunnen og motivasjonene for kontakter mellom mennesker diskuteres stadig. Likevel ser framgangsmåten for å identifisere kontakter i et arkeologisk kildemateriale ut til å basere seg

på det samme som det alltid har gjort; Likheter og forskjeller i materialet mellom regioner er det grunnleggende. De siste tiårs maskinelle flateavdekkinger har tilført arkeologien mye ny kunnskap: om gårdsbebyggelse, hustyper, økonomiske forhold og sosiale relasjoner (Høgestøl et al. 2005). Vedrørende spørsmål om kulturelle kontakter har vi i dag økende grad mulighet for å sammenlikne et mer helhetlig bilde, som inkluderer f.eks. bosetnings- og samfunnsutvikling i tillegg til forhold som gravskikk og materiell kultur, mellom områder. Et eksempel er prosjektet *Öresund – barriär eller bro?* Ut fra likheter og forskjeller i det rike arkeologiske kildematerialet har samfunnsutvikling og kulturelle kontakter mellom Skåne og Sjælland under jernalderen blitt belyst fra flere ulike vinkler (Carlie 2008).

Med mitt utgangspunkt i det arkeologiske materialet fra Egge vil gjenstandsmaterialet fra gravene og gravskikken benyttes for å skape et bilde av mulige kontaktveier. På Eggevammen har det som nevnt ikke vært gjort større bosetningsundersøkelser. Nede på sletta nordvest for vammen har man gjort flateavdekkinger (Østerås 2005), men hovedresultatene er ikke publisert enda. Artefaktene som har blitt nedlagt i gravene utgjør derfor grunnen for analysen og diskusjonen min. Visse iboende egenskaper ved gjenstander gjør dem velegnet til fortolkning, noe jeg skal begrunne nedenfor.

3.1.1. Hvorfor er likheter og forskjeller sentralt for spørsmål om kontakt?

Gjenstander har en tvetydig funksjon både som teknologi og tegn. Materiell kultur er et velegnet middel for å kommunisere med, det er meningsbærende (Olsen 1997: 182). Pernilla Schedin (2000: 15) sier studiet av kontaktområder bygger på likheter og ulikheter i den materielle kulturen. Kontaktområder holdes sammen gjennom en *kulturell identitet*, som ofte uttrykkes gjennom et felles materialspråk (ibid.: 13). Ofte brukes begrepet *etnisitet* i stedet for kulturell identitet. Ut fra et konstruktivistisk synssett er etnisk identitet en person eller gruppes selvoppfatning i forhold til en annen gruppe (ibid.: 15). Etnisk identitet forsterkes og uttrykkes gjennom å konstruere en forskjell mellom en selv og den gruppen man mener å tilhøre på den ene siden, og en annen gruppe på den andre siden (Barth 1969). Man kan f.eks. markere tilhørighet til en spesiell gruppe i kontrast til andre grupper gjennom språk eller dialekter, gjennom klesdrakt eller gjennom materiell og immateriell kultur (ibid.). Mens begrepet etnisitet ofte kobles til en spesifikk folkegruppe (f.eks. germanere), kan begrepet kulturell identitet referere til grupper i et mindre område (Schedin 2000: 15).

Likheter i materiell og immateriell kultur kan altså være uttrykk for kulturell tilhørighet, hvor den reflekterer felles erfaringer og tradisjoner. Materiell kultur kan også brukes aktivt i sosiale

strategier, for bevisst identitetsdannelse (Solberg 2003: 17; Björk 2008: 83). I tillegg til kulturell identitet, kan mennesker ønske å signalisere sosial tilhørighet eller klassetilhørighet gjennom materiell kultur; gjerne en statusgivende tilhørighet som strekker seg over større avstander enn det som kan betegnes som et kulturområde.

3.1.2. Hvordan skjer overføring av kulturelle trekk?

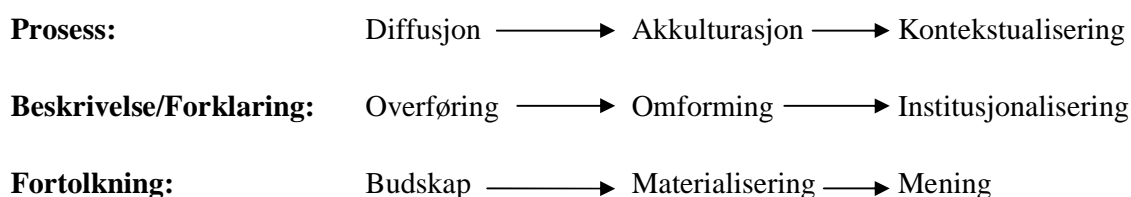
Diffusjon er en betegnelse for spredning av materiell kultur og praksiser gjennom tid og rom (Kristiansen & Larsson 2005: 25). I den tidlige arkeologien fram til 1960 ble spredning av idéer og artefakter betegnet som diffusjon og forstått som "kulturlån", og et resultat av migrasjoner av folk og folkegrupper (Chapman & Hamerow 1997: 3; Olsen 1997: 127). Kristian Kristiansen og Thomas B. Larsson (2005: 4) har i seinere tid etterlyst et nytt teoretisk rammeverk for å forstå kulturell interaksjon og dens effekter, etter at den prosessuelle og senere post-prosessuelle arkeologien i høy grad hadde forlatt den kulturhistoriske forklaringsmodellen diffusjon for å redegjøre for kulturell endring.

Individuelle samfunn eller kulturer er ikke levedyktige uten tilførsler fra og interaksjon med andre samfunn for overlevelse og reproduksjon fra generasjon til generasjon (Schortman & Urban 1992: 3). For å forstå interaksjon mellom kulturer og grupper må prosessene som er i gang når diffusjon skjer, synliggjøres. Kristiansen og Larsson (2005: 26) mener fenomenet diffusjon må integreres med de lokale prosessene *akkulturasjon* og *kontekstualisering*. Akkulturasjon er den interne eller lokale prosess hvor et fremmed kulturtrekk assimileres som et resultat av møtet mellom kulturer. I denne prosessen blir de nye trekkene rekontekstualisert og gitt mening.

For å beskrive prosessen diffusjon, tok Kristiansen og Larsson (2005: 27) i bruk tre begreper: *overføring*, *omforming* og *institusjonalisering*. Overføring av kulturtrekk mellom samfunn krever gjentakende kontakter på flere nivå, med utveksling av både mennesker og varer, for at en kompleks pakke med kunnskap og ferdigheter skal overføres. Nye idéer, gjenstander og verdisystemer blir introdusert. Dette kan følges opp av en akkulturasjonsprosess hvor nye idéer og praksiser blir akseptert og muligens rekontekstualisert på lokalt eller regionalt nivå, og en rask prosess av omforming og institusjonalisering følger. (Ibid.: 28).

I følge Kristiansen og Larsson (2005: 29) inneholder materielle levninger et kodet budskap med en mening som bør dekodes dersom man vil forstå og beskrive virkningen av interaksjon. Til fortolkningsprosessen introduserte de begrepene *mening*, *budskap* og *materialisering*.

Symboler får mening gjennom den kontekst de opptrer i. Myter, ritualer, danser eller andre typer forestillinger er kontekster hvor symbolsk mening ofte utspilles, men dessverre sjelden er tilgjengelig for arkeologer. Gjennom slike fortellinger får sosiale institusjoner liv og mening for folk. Myter, idéer og historier blir imidlertid ofte materialisert, gjennom f.eks. dekorasjon eller gjenstander, som er innen rekkevidde for arkeologisk tolkning. Rituelle handlinger kan også materialisere seg i f.eks. begravelser, ofringer av votivgaver eller bergkunst. Kristiansen og Larsson (2005: 29) foreslår derfor at ved å spore symboler gjennom ulike kontekster, kan det være mulig å påvise gjentakende og meningsfulle mytologiske budskap og kosmologiske strukturer også i et arkeologisk kildemateriale.

Figur 5: Prosessen som skjer ved overføringen og omforming av materiell kultur.

Basert på Kristiansen & Larsson 2005: 30.

3.2. Hvordan kan kontakt ha artet seg?

Hvilke konkrete foreteelser kan gi grunnlag for materielle eller immaterielle spor av kontakter vi kan finne i et arkeologisk materiale? I arkeologisk litteratur kommer begrepet kontakter ofte opp ved funn av gjenstander i fremmede kontekster (Schedin 2000: 21). Forklaringer på artefaktspredningen kobles til foreteelser som handel, varebytte/utveksling, gavegivning, giftermål, migrasjoner, krig, plyndring, og reiser/besøk. I det følgende vil jeg gi eksempler på hvordan temaer som dette har vært behandlet i litteraturen, hovedsakelig innen arkeologi men i noen tilfeller også innenfor fagområder som antropologi og sosiologi. Gjennomgangen viser eksempler på hvordan ulike former for kontakt kan manifestere seg i et arkeologisk kildemateriale. Det vil danne grunnlaget for en metode jeg kan benytte meg av i analysen av gjenstandsmaterialet fra Egge.

3.2.1. Handel og varebytte

Jernalderens handel var i våre områder ikke basert på penger, derimot fungerte ulike systemer for vareutveksling både i nærmiljø og over lengre avstander (Resi 2005: 159). Økonomihistorikeren Karl Polanyis (1957) forskning har i mange tilfeller blitt henvist til i forhold til vareutveksling i førmoderne samfunn. Polanyi anså førmoderne handel og

varebytte som sterkt sosialt forankrede fenomen (Thurborg 1989: 90). Økonomisk handling og motivasjon var tett sammenvevd med andre livsområder; framfor profitt og maksimering av egeninteresse kunne religion, ritualer, slektskap, status, vennskap og naboforhold gi føringer for økonomiske valg (Gjems u.å.).

Polanyi (1957: 250) framla tre hovedmønstre for hvordan økonomi var integrert i et samfunn: Gjennom *resiprositet*, *redistribusjon* eller det moderne *markedssystem*, der varer omsettes for en pris avhengig av tilbud og etterspørsel. I samfunn uten markedsøkonomi forekommer vanligvis både resiprositet og redistribusjon sammen (ibid.: 253). Ordet resiprositet betyr gjensidighet eller vekselforhold, noe forenklet kan det forstås som gjensidig utveksling av varer og tjenester mellom individer eller grupperinger hvor det er viktig å beholde en form for likeverdighet eller balanse. Redistribusjon betyr omfordeling, og kan forstås som en innsamling av goder mot et sentrum og fordeling ut fra det igjen (ibid.: 254).

Polanyi (1957: 262) skilte også ut tre hovedtyper handel og utveksling: Gavebytte, administrert handel og markedshandel. Gavebytte kommer jeg tilbake til i et annet avsnitt, mens administrert handel betegner et forstadium til et system med prisdannelse ut fra markedsprinsipp (Resi 2005: 159). Handel er her administrert og kontrollert av handelsplassens ledelse, f.eks. en konge eller høvding som beskytter (f.eks. gjennom militær makt), men samtidig også setter grenser for handelsutøvelsen. Polanyis modell har blitt kritisert og utviklet på flere punkter, men den sterke forbindelsen mellom økonomi og det sosiale er fortsatt grunnleggende for forståelsen av førhistoriske samfunn (Thurborg 1989: 90). Dette vil tre mer fram i det påfølgende kapitlet om utveksling og gavegivning.

Helgesson (2008: 243) mener jernalderens handel ble drevet mellom gårder og byer på et lokalt plan, mens varebytte over større avstander sannsynligvis ble styrt av eliten. En rekke produkter av jernalderens håndverk ble produsert lokalt på boplassen for å dekke hver enkelt gårds behov. Visse typer håndverk var i større grad spesialisert, som f.eks. bronsestøping, kamtilvirkning og bearbeiding av sølv, gull og halvedelsteiner, og forekom på et mindre antall boplasser. (Ibid.). Forekomst av verktøy, restprodukter fra produksjon eller konstruksjoner som kan knyttes til håndverk kan indikere slike boplasser med en spesialisert produksjon.

Fra romertid anes konturene av en begynnende administrert handel i rikdomssentra i Danmark (Resi 2005). Utover i jernalderen dukket handelsplasser opp på steder som utmerket seg med en strategisk beliggenhet for handel, for senere å bli avløst av andre steder når forholdene endret seg. Eksempler er Helgö, Birka, Ribe, Hedeby og Kaupang (Blindheim & Tollnes

1972; Lamm 1988; Clarke & Ambrosiani 1993). Spesialiserte håndverkere og verksteder med en førindustriell produksjon har vært knyttet til disse handels- og markedsplassene. Betalingsmidler var verdier i form av forbruksvarer eller metall etter vekt (Resi 2005: 160).

Utenfor Romerrikets grenser var det ofte vekten som avgjorde økonomiske transaksjoner, noe som tydeliggjøres gjennom funn av skålvecter og vektlodd på handelsplasser, og i den behandling edelmetaller har blitt utsatt for. Fremmede mynter bøydtes eller ble skåret i for å vurdere gull- eller sølvinnholdet, eller ble brutt i stykker i mindre biter. (Thurborg 1989: 93). Romerske sølvdenarer og gullsolidi opptrer i skandinaviske skattefunn, fra Norge ses hovedsakelig enkeltstykker i gravfunn der myntene er utstyrt med hull og hempe for å kunne bæres som smykke eller amulett (Skaare 2005: 254). I yngre jernalder var hovedsakelig arabiske, tyske og angelsaksiske mynter i omløp, og vitner om vikingenes aktivitet i austerveg og vesterveg (Gullbekk 1995; Skaare 2005). Hjemlig myntproduksjon opptrer i følge Thurborg (1989: 93) først i samband med fremveksten av kongedømmer og småstater; i Norge var det Olav Tryggvason som preget de første myntene omkring år 995 (Gullbekk 1995).

Ringstedt (1989: 82) har definert kriterier for artefaktspredning som kan tyde på handel:

- En stor mengde artefakter av fremmed opprinnelse påtreffes på et sted.
- Vecter og mynt påtreffes.
- Råmateriale eller halvfabrikat fra fjerne områder påtreffes.
- Luksusvarer som bronser, glass og våpen med fremmed opphav påtreffes.
- Stor avstand mellom opprinnelsesland og artefaktens funnplass.
- Materiale av rikere karakter (som biter av gull, sølv eller kopper) finnes på steder der det ikke naturlig forekommer; kan forstås som mulige betalingsmidler.
- Fremmed keramikk som kan ha vært forpakning for handelsvarer finnes.

Schedin (2000: 25) innvender at enkelte av kriteriene i like stor grad kan reflektere andre typer kontakter, som f.eks. giftermål, gavegivning eller migrasjoner. Dette må jeg si meg enig i. Funn av vecter og mynt, råmateriale og halvfabrikat, metall som kan ha fungert som betalingsmidler og muligens fremmed keramikk synes jeg framstår som mest relevant for å peke på handelsaktivitet. Mengden fremmede artefakter har også betydning.

3.2.2. Utveksling og gavegivning

Marcel Mauss' verk *Essai sur le don* fra 1925 eller "Gaven - Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn" (1995) har vært grunnleggende for forståelsen av gavebytte og utveksling i

førmoderne samfunn. En ytelse må svares med en gjenytelse; utveksling av gaver eller tjenester skaper sosiale forpliktelser og varige bånd mellom partene. For Polanyi (1957: 262) var gavebytte en sentral form for utveksling i førhistoriske samfunn. Gavebytte knyttet parter sammen i gjensidige relasjoner, det kunne være seremonielt organisert og forsegle politiske avtaler mellom høvdinger og konger. Varene kunne karakteriseres som prestisjegods og sirkulerte blant en elite. (Ibid.) Gjennom hele jernalderen ses en slik ”prestisjevareøkonomi”. Luksusvarer fungerte som politiske gaver som sirkulerte over lange avstander mellom medlemmer av samfunnets høyeste sjikt (Resi 2005: 159). Gaveutvekslingen av prestisjegenstander skapte alliansenettverk mellom høvdinger, noe som bl.a. var nødvendig for å sikre transport og leveranser av varer over lange avstander (Stenvik 2005e: 161).

Andre sammenhenger hvor gavegivning stod sentralt var i forbindelse med ting, rituelle offer, gjestebud og giftermål (Gurevich 1968; Andrén 1991; Schedin 2000: 28). Gaver kunne bestå av artefakter, buskap, matvarer, giftermålspartnere eller løfte om lojalitet, og utvekslingen kunne skje mellom familier, grupper og på individnivå (Vestergaard 1991: 98). Målet var å opprette allianser eller forsterke eksisterende relasjoner, fremheve skille i sosial status eller vinne sosial prestisje gjennom å vise sin evne til å gi gaver (ibid.). De første markedene i Sverige mener Nils Staf (1934: 191f) har oppstått på tingplassene i samband med ting, samt ved kult- og offerplasser. Schedin (2000: 30) oppfatter gaveutveksling som den basale kilden til kontakt i jernalderen framfor handel. Hun mener dette sosiale aspektet ser ut til å ha gjennomsyret jernalderssamfunnet ut fra beskrivninger i ulike skriftlige kilder. Referanser til gavegivning er mange i de islandske sagaene (Samson 1991a; Hauken 1991: 111), i Laxdøla saga henvises det til gavebytte omlag 40 ganger (Schedin 2000: 30). At gaveutveksling var en gammel institusjon i det germanske området vises også av at Strabo og Tacitus omnevner gaveutveksling som en måte å skape allianser og styrke vennskap på (Hauken 1991: 111).

Fra romertid ses en mengde romerske importvarer som bronsekar og glass i det skandinaviske gravmaterialet. Hvordan har slike varer nådd våre områder? Gjennom en kvantitativ og statistisk analyse av romerske importvarer nord for Limes fant Lotte Hedeager (1978) at to ulike distribusjonsmønstre preget to forskjellige geografiske områder. Grensesonen, opp til 200 km fra Limes, fungerte som en ”buffer-sone” mellom det romerske imperiet og frie Germania. I dette området ble romerske hverdagsartikler som fibulaer og keramikk utvekslet, sannsynligvis på lokale markeder. Lengere nord for grensesonen sirkulerte romerske luksusvarer blant en elite. (Ibid.: 207).

Langdistansehandelen kaller Hedeager (1978: 213) *interregional utveksling*. Det er primært snakk om gods av høy verdi som utveksles mellom stormenn og høvdinger. På *regionalt nivå* vil prestisjeartefakter bli redistribuert fra høvding eller stormann til hans underordnede, i bytte mot lojalitet. Artefakter av lavere verdi som dagligvarer og keramikk vil bli byttet resiprokt.

Kristiansen og Larsson (2005) diskuterer interaksjon i bronsealder, men synspunktene synes jeg har relevans også for jernalder. På linje med Hedeager poengterer også de hvordan ulike gjenstandsgrupper kan spores tilbake til forskjellige former for kontakt. Artefakter fra graver eller depotfunn kan ofte plasseres i kategoriene personlige gjenstander, prestisjegods og handelsvarer, som distribueres og forflyttes gjennom rommet på forskjellig vis (ibid.: 35).

Små personlige gjenstander med en praktisk funksjon, som nåler eller enkle fibulaer, var normalt ikke gjenstand for utveksling eller gavegivning, med mindre det dreier seg om store forseggjorte praktspenner. Funn av slike små personlige eiendeler utenfor en lokal kontekst kan derfor reflektere menneskers forflytning. At de med tiden kunne bli kopiert i et nytt område endrer ikke at de i første instans reflekterer innvandring eller forflytning av mennesker, og gjennom antallet kan man få indikasjoner på frekvensen av interaksjonen og mengden mennesker involvert. (Ibid.).

Prestisjegjenstander hadde en sosial verdi, de var gjerne laget med omhu av sjeldne råvarer og krevde spesialiserte håndverkere. Slike gjenstander kunne inngå i utveksling og gavegivning mellom f.eks. høvdinger eller mellom høvding og underordnede. (Ibid.). Prestisjegods kan være personlige gjenstander, som ornamenter og våpen, eller gjenstander med særskilte sosiale og rituelle funksjoner, som drikkebegre og musikkinstrumenter. De kan være produsert lokalt eller være importert utenfra. Prestisjegjenstander kan gi oss kunnskap om politiske allianser både på lokalt og regionalt plan. Personlige sett med prestisjegjenstander, f.eks. ornamenter, kan reflektere giftermål som del av en politisk allianse. (Ibid.: 36f).

Handelsvarene var varer med en økonomisk og praktisk verdi for folk. Forgjengelige varer er sjelden mulig å spore i graver eller depotfunn, men man kan finne råvarer som rav, gull, kopper og tinn for å lage bronse, jern osv. Metaller kjenner vi som regel fra prestisjegods, men de kan også opptre i enkle former som barrer eller skrotmetall til omstøping. (Ibid.: 37).

Utteksling og interaksjon skal ikke ses som en nøytral strøm av materielle goder. Politisk makt bygde på deltakelse i politiske allianser som sikret tilgang på metall men også sosialt renommé og status. Det materielle var inkorporert i et komplekst system av sosiale og

politiske utvekslingsritualer som skulle sikre at verdier, status og makt ble produsert og reproduisert. (Ibid.).

3.2.3. Giftermål

I samband med diskusjonen omkring gavegivning har også giftermålets betydning blitt fremhevet. Birgit Arrhenius (1992: 20) mener opprettelsen av relasjoner mellom stamme-grupper i form av ekteskap framstår som et karakteristisk drag i stammesamfunn som de germanske. Giftermål var det mest betydningsfulle båndet både mellom mennesker i en stamme og mellom ulike stammer.

Giftermål kan forstås som en måte å spre tradisjoner, skikker og dermed også artefakter på. Arrhenius mener forekomst av smykker av fremmed proveniens i gravfunn kan vitne om at eksogami ble praktisert. Eksogami betyr at en person må ta sin ektefelle fra en annen gruppe (oftest en slektsgruppe som klan, ættelinje e.l.) enn den han eller hun selv tilhører. Arrhenius ser visse typer smykker som personlige eiendeler som kvinnen kan ha fått i morgengave i forbindelse med giftermål. Tradisjonen med morgengave i de germanske samfunn er belagt i flere skriftlige kilder (ibid.: 19f). Disse personlige eiendelene fulgte kvinnen i graven, og kan være bakgrunnen for at dyrebare kvinnelige eiendeler dukker opp i gravkontekst.

Spredning av gullbrakteater i samband med giftermål har blitt diskutert av Andrén (1991). Han ser brakteatene som et ”politisk medium” som ble brukt i gavegivning og alliansebygging, utvekslet i forbindelse med bryllup og gjestebud, og som merker for en hird. Gullbrakteatenes dominans i kvinnegraver i England, gjør at Andrén mener de også kan tolkes som identitetsmarkører for skandinaviske kvinner som flyttet til de britiske øyer for giftermål, og dermed etablerte kontakter mellom disse områdene.

I jernalderssammenheng anser Schedin (2000: 30) giftermålet som en seremoniell, offisiell handling mellom to individer men også som en sosial forbindelse mellom to slekter. Giftermålet kan delvis ha blitt sett på som en religiøs situasjon, men også som en sosiopolitisk situasjon, særlig når giftermålet skjedde mellom personer fra innflytelsesrike familier. Slektskapssystemet og familiestrukturen var bilateralt organisert under vikingtid, dvs. at et individ reknet sitt slektskap både på farens og morens side (Arwill-Nordbladh 1998: 131). Ved et giftermål beholdt både mann og hustru sin egen slektstilhørighet. Både for kvinnen og hennes slekt kunne derfor giftermål være en måte å skaffe seg allianser og en særlig posisjon; et av de viktigste formål med å inngå ekteskap var nettopp å skape allianser. (Ibid.: 132).

3.2.4. Migrasjon

I arkeologien fram til 1960 ble spredning av idéer og artefakter tolket som et resultat av migrasjoner av folk og folkegrupper (Chapman & Hamerow 1997: 3; Olsen 1997: 127). Mens prosessuelle arkeologer tok en viss avstand fra bruk av migrasjon- og invasjonforklaringer, ser vi nå at migrasjonsmodeller tas inn i varmen igjen av post-prosessualister. Sosial makt og sosiale nettverksteorier inkluderes imidlertid i større grad ved utviklingen av slike forklaringsmodeller (Chapman & Hamerow 1997: 4). Et eksempel er David Anthony (1997), som har tatt utgangspunkt i ulike migrasjonskategorier opprinnelig foreslått av Charles Tilly (1978).

Anthony (1997: 22) vektlegger migrasjoner som sosiale prosesser framfor et resultat av demografiske endringer. Han viser til ”push-” og ”pullfactors”, hvorav det første er en persons oppfatning av negative forhold i hjemmeregionen mens det andre er positive forhold på stedet det skal migreres til. Mulighet for transport og tilgang til informasjon om potensielle destinasjoner spiller også inn i avgjørelsen om å flytte på seg. (Ibid.: 22f).

Når en migrasjonsbølge først er etablert mellom to steder, har det en tendens til å fortsette selv etter at forholdene som innledningsvis startet bølgen har endret seg (ibid.: 25). Emigranter flytter ofte til steder som er kjent og som tilbyr sosial støtte (f.eks. i form av venner og slektninger som har migrert i forveien), framfor steder som vil være det mest ”lønnsomme” valget.

Under er en sammenstilling av ulike former for migrasjon (Anthony 1997; Schedin 2000: 35):

- Lokal migrasjon – mindre forflytninger innad i en hjemlig region og/eller innenfor et sosialt nettverk.
- Sirkulær migrasjon – sesongbetont forflytning mellom bosteder hvor man vender tilbake til tidligere bosteder på ulike tider av året. Motivasjonen er ofte økt rikdom eller prestisje. Eksotiske ”handelsvarer” i et arkeologisk materiale kan være tilknyttet sirkulære migranter.
- Kjodemigrasjon – Nye migranter følger i sporene av gamle migranter til et nytt område. Ofte for å følge slektninger. De som kom først kan oppnå en høyere status gjennom å gi råd, instruksjoner og støtte til finansiering til senere migranter. Kjodemigrasjon kan derfor være en kontekst for å øke personlig prestisje og være starten på en ny sosial differensiering på destinasjonen.
- Karrierestyrt migrasjon – Migrasjon som en følge av profesjon, f.eks. leiesoldater, vandrende håndverkere.

- Kolonisert migrasjon/påtvunget migrasjon – Kolonisering av et område av personer fra et annet område, flyktninger fra krig eller regionale konflikter. Slavehandel, eller migrasjon pga. sykdom, sult eller økonomisk kollaps.

3.2.5. Krig og rov

Artefaktspredning som følge av kontakter via krig og rov har også blitt diskutert i forhold til jernaldersmateriale. Plyndringer kan ha skjedd som røvertokt og i samband med krig. (Schedin 2000: 34). I tilknytning til skandinavenes vikingferder har både plyndring og handel blitt vektlagt (Samson 1991b; Stalsberg 1991). Funn av nedgravde sølvskatter har vært diskutert som resultat av plyndring, sold eller tributt etter stormenns vikingferder, gravd ned av menn som senere aldri kom tilbake (Schedin 2000: 33). Samson (1991b: 131) så skattene i samband med gavebytte, hvor nedgravningen var et ledd i å akkumulere rikdom til bruk i gaveutveksling eller forberedelser til store feiringer.

Flere forskere mener at en *krigerideologi* preget jernalderen. Krig var et integrert aspekt i dagliglivet, hvor høvdingene konkurrerte om makt med våpen, allianser og prestisjegaver. Allerede i bronsealder treer i følge Kristiansen (1999: 176f) et begynnende krigeraristokrati fram i Sentraleuropa. Krigereliten i Wessex-kulturen i Sør-England og Únětice-kulturen i sentrale Tyskland begravdes i imponerende gravhauger, rikt utstyrt med personlige gravgaver som våpen og insignier som illustrerte høy status. Oppkomsten av krigeraristokratiet representerte en ny elitekultur i Europa (ibid.: 180). Nye ritualer, seremonier og praksiser fulgte med, nye sosiale regler og verdier; kort sagt skapt en ny livsstil hvor krigerske aktiviteter var en del av dagliglivet. En ny sosial organisasjon vokste fram med høvdingene og deres følge av klienter, som var basisen for mobilisering til krig, rov og handelsekspedisjoner (ibid.: 181).

Med det romerske imperiets ekspansjon nordover i tida rundt Kristi fødsel, ble også Skandinavia trukket inn i Romerrikets interessesfære. En stadig økende kontakt med omverdenen satte preg på forholdene i Skandinavia, og dette reflekteres i det arkeologiske kildematerialet. Flere forskere (Rausing 1987; Axboe 1991, 2007: 99) mener germanere som deltok i den romerske hær ble ”romaniserte” og tok med gjenstander, verdier og skikker tilbake til sine opprinnelige hjem. Den brede kulturelle påvirkningen som manifesterer seg straks etter romernes framrykking i Nordvesteuropa, mener Axboe (2007: 99) forutsetter at enkelte skandinaver har hatt et personlig kjennskap til romersk kultur og teknikk.

Gad Rausing (1987) mente gravmaterialet i Skandinavia bar vitnesbyrd om hjemvendte germanske soldater som hadde kjempet i romerhæren. Den romerske hær bestod dels av de egentlige kjernetroppene, legionene, og dels av hjelpetropper. Mens legionene fram til det 3. århundre normalt kun var åpne for romerske borgere, kunne alle gå inn i hjelpetroppene, også germanere. (Axboe 1991: 187). Valerie Maxfield (1981) har beskrevet den romerske hærens *dona militaria*, militære utmerkelsestegn som ble gitt til soldater. Disse tok Rausing (1987) utgangspunkt i. Et vidt spekter av utmerkelsestegn kjennes fra skriftlige kilder, avbildninger på gravsteiner og monumenter, men lite har overlevd for ettertiden ettersom slike gravgaver ikke var vanlig i romersk gravskikk (ibid.: 127). Utmerkelsene bestod bl.a. av ulike typer kroner, seremonielle spyd (*hasta pura*), flagg eller banner (*vexillum*), arm- og halsringer (*armilla* og *torques*) og *phalerae*, sett med dekorative medaljeliknende rustningsbeslag av gull, sølv eller bronse (Maxfield 1981: 61). Utmerkelsestegn som knyttes mer usikkerhet til er *patellae* og *cornicula*, som ut fra betegnelsestolkes som skål/kokekar og drikkehorn (Rausing 1987: 128).

Militære utmerkelsestegn kom kun romerske borgere til del (Maxfield 1981: 120-127; Rausing 1987: 130), men flere slike militære hederstegn kjennes imidlertid fra det nordiske gravmaterialet fra romersk jernalder. De er også kjent fra våpenofferfunn; *phalerae* og annet rikt hærførerutstyr er avdekket i Thorsbjerg Mose (Rausing 1987: 127). Utvilsomt foregikk det en aktiv handel mellom Germania og Romerriket, men denne *phalerae*, i tillegg til munningsbeslag fra drikkehorn, bronsekar, øse og sil for vin, ringbrynjer og romerske sverd som tidvis dukker opp i skandinaviske gravfunn fra romertiden, mente Rausing skulle tolkes som levninger etter leiesoldater som hadde returnert hjem etter å ha fullført tjeneste i den romerske hær (ibid.: 129). Tjenestegjøring i hjelpetroppene i den romerske hær skapte i følge Rausing en klasse av germanske krigere som var blitt innlemmet i den romerske kultur, som behersket latin og som etter fullført tjeneste ble erklært romerske medborgere. Deres barn - selv om de ble født utenfor riket - ble automatisk romerske borgere som senere kunne tjenestegjøre i romerhæren. Som legionærer var de kvalifiserte til å motta militære utmerkelsestegn (ibid.: 130), som nå muligens kan gjenfinnes i graver og offerfunn i skandinavisk kontekst.

3.2.6. Fostring, reiser og besøk

De foreteelser jeg har gjennomgått overfor, involverer alle at mennesker møtes og kontakt oppstår. Vennskap og slektskap gjorde at mennesker ofte reiste mellom gårder og regioner. En måte å skape relasjoner på som lignet slektskap, var å inngå en fosterrelasjon (Gurevich 1968: 135f; Arwill-Nordbladh 1998: 131). Barn kunne tas hånd om av fosterforeldre, og barn og

fosterforeldre fikk da lignende rettigheter og forpliktelser overfor hverandre som barn og biologiske foreldre hadde. De biologiske foreldrene og fosterforeldrene fikk også en nær allianserelasjon. I islandske sagaer nevnes også at voksne menn kunne inngå fosterbrorskap. Da skapt en relasjon som om de var biologiske brødre. (Arwill-Nordbladh 1998: 131).

Reisen, synet på det geografiske rommet og avstand har blitt diskutert av Mary Helms (1992, 1993: 3), som mener rom og avstand aldri oppleves nøytralt, men blir tillagt et vidt spekter av symbolske betydninger. Det ukjente utenfor ens eget landskap kan oppleves som truende og farlig, eller forlokkende og magisk. Romlig avstand knyttes ofte til helligdom eller overnaturlige krefter, og reisende oppnådde status avhengig av reisens lengde, hvilke områder man passerte og hva man tok med hjem igjen. På samme vis kan materielt gods fra fjerne steder bli tillagt symbolske og ideologiske betydninger og spesielle krefter.

Med utgangspunkt i Renfrew (1993: 10f) og Schedin (2000: 37f) har jeg sammenstilt ulike anledninger for reiser:

- For å skaffe varer eller bytte. Kan ha vært et konkret besøk på et handels- eller håndverkssenter. Kan også knyttes til omvandrende håndverkere eller ”selgere”.
- For å delta i større møter eller feiringer. Tinget er et eksempel, som også kan ha fungert som marked.
- For å finne seg en make, få i stand giftermål.
- For å besøke slektninger og venner, fostring.
- For å søke esoterisk informasjon, som erfaring, visdom, kunnskap. F.eks. ved besøk på en hellig plass. Kontroll over skjult kunnskap kunne gi betydelig prestisje og makt.
- For å delta i ritualer eller foreta pilgrimsreiser.
- For å gå i lære hos spesialister eller trene seg opp i spesielle ferdigheter.
- For å utøve varebytte med nabogårder. Ut fra islandske sagaer ser det ut til at ulike gårder har konsentrert seg om forskjellig produksjon for varebytte. Kan ha ført til avhengighetsforhold mellom gårder.
- For å delta i krig og plyndring.
- For å bringe eller hente budskap, som budbærere. Kan ha foregått mellom nabogårder men også på regionalt nivå mellom ledere. Viktig for politiske allianser.
- For å arbeide borte for vederlag, gjennom fredelig arbeid eller f.eks. som leiesoldat.

4. Metode

Kapittel 3 viste at fremgangsmåten for å identifisere kontakter i et arkeologisk kildemateriale i det grunnleggende baserer seg på likheter og forskjeller i materialet mellom regioner. Av begrensningshensyn kan jeg dessverre ikke gjøre en fullverdig analyse av likhetstrekk mellom artefaktformer på Egge og artefaktformer i andre regioner. Det ville innebære langt større tidsbruk enn det som er til rådighet for en masteroppgave. Jeg er derfor nødt til å fokusere på bemerkelsesverdige artefakter og gravskikker som skiller seg ut i materialet fra Egge, og studere spredning og mulig opprinnelse for å avgjøre hvilke kontakter som kan ha gjort seg gjeldende for Egges beboere i eldre og yngre jernalder.

Det arkeologiske kildematerialet jeg tar utgangspunkt i for min komparative analyse består av gjenstander fra undersøkte graver på Egge som i dag finnes ved Vitenskapsmuseet i Trondheim, samt skriftlige kilder som utgravingsrapporter, tilvekstprotokoller, arkivmateriale og annen litteratur som gir opplysninger om de forskjellige gravskikkene/gravformene som er representert på feltet. Da analysen krever sammenlikninger med funnmateriale fra andre områder vil litteraturstudier og eventuelle opplysninger fra museenes hovedkataloger være sentrale. Jeg vil i hovedsak begrense meg til tidligere publiserte funn.

4.1. Metode for å spore kontakter i graver og i gravmaterialet fra Egge

4.1.1. Importerte artefakters opprinnelse og spredning

Kontakter blir særlig synlige gjennom oldsaker produsert andre steder, eller oldsaker produsert på stedet men etter tydelig fremmed forbilde. Spredning av idéer og fremgangsmåter for produksjon, samt innførsel av ”fremmede” artefakter til et område vitner om kontakt og forbindelser i en eller annen form. Kontaktretningene som kommer til syne i materialet på basis av importerte gjenstanders opprinnelige herkomst, behøver imidlertid ikke være en direkte påvisning av de dengang eksisterende kontakter (Schülke 2008: 284). Kapittel 3.2 viste at distribusjon av gjenstander kunne gå gjennom ulike former for nettverk og mellomhender som del av et gave- eller vareutvekslingssystem. I yngre jernalder gjorde også administrert markedshandel seg gjeldende i visse sentra. Importerte gjenstanders spredning kan derfor indikere mellomsteder og formidlere av slike gjenstander i et eventuelt nettverk.

For å kunne avgjøre hvor Egges kontaktveier har gått - om det dreier seg om direkte eller indirekte kontakter som diskutert overfor - mener jeg det er nødvendig å vurdere hvordan

kontakten i hvert enkelt tilfelle kan ha artet seg; hvilke foreteelser som kan ligge bak de materielle eller immaterielle sporene av kontakter synlige i materialet. Jeg tror aktiviteten bak er viktig å vurdere for å kunne oppnå et mest mulig korrekt bilde av kontaktveiene. For å diskutere det har jeg etablert kriterier jeg kan gå etter når tolkningene av materialet skal gjøres. Disse kriteriene blir spesifisert i kapittel 4.2.

4.1.2. Paralleller i gravskikk

Tradisjoner, tro, forestillinger og riter i forbindelse med overgangen mellom liv og død reflekteres i gravskikken og er sannsynligvis opphavet til de mange variasjoner vi kjenner i førkristen gravskikk (Farbregd 1993: 4). Når det gjelder å se bemerkelsesverdige likhetstrekk i gravskikk kan f.eks. følgende vurderes (ibid.: 4f):

- Konstruksjon av eventuell ytre gravmarkering: Haug, røys, steinlegning, steinsetning, bautastein.
- Oppbygging av indre gravmarkering: Grop under flatmark, hellekiste, kammer, båtgrav, urne/kjelegrav.
- Likbehandling: Brent/ubrent, rensede bein/brannflak, likets stilling (sittende/liggende).
- Gravgoods og utstyr: Skikker og tradisjoner for hvilke typer gravgaver som ble nedlagt, f.eks. våpensett, redskaper, smykker, mat- og drikkekar, tekstiler. Plassering av gravgoods. Andre skikker som f.eks. nedlagt på bjørneskinn, Charonsmynt i munn.
- Gravplassen: Miljø og terrengforhold, enkeltgrav eller større gravfelt.

Likheter i gravskikk mellom områder viser at lignende idéer, tradisjoner og forestillinger har vært rådende i de respektive samfunnene eller innenfor de sosiale klasser som de gjenlevende ønsket å signalisere tilhørighet til. I kapittel 3.1.2 så vi hvordan idéer og praksiser kan spre seg gjennom diffusjon; likheter i gravskikk vil derfor kunne føres tilbake til kontakt og møter mellom mennesker.

4.2. Kriterier for kontaktens art

Hvordan har kontakten artet seg? Hvilke aktiviteter og foreteelser kan ligge bak materielle eller immaterielle spor av kontakter som er synlige i materialet? Dette er spørsmål jeg også ønsker å få svar på gjennom analysen. På grunnlag av den teoretiske gjennomgangen i kapittel 3.2 har jeg etablert noen tolkningskriterier jeg vil støtte meg på. Jeg må presisere at kriteriene kun fungerer som retningslinjer; en selvstendig vurdering og tolkning vil bli gjort i hvert enkelt tilfelle. Bemerk også at jeg har forsøkt å tilpasse kriteriene til et arkeologisk

kildemateriale fra graver. Kriterielisten ville sett annerledes ut dersom boplassmateriale, offerfunn o.l. også var tilgjengelig for vurdering av Egges kontaktnettverk.

- Fremmedartet gravskikk i kombinasjon med gravgaver av fremmed opprinnelse, som framstår som en ”pakke” av ukjente kulturtrekk, kan indikere personforflytninger/migrasjon i en eller annen form.
- Verktøy, råmateriale eller halvfabrikat, restprodukter fra produksjon eller konstruksjoner knyttet til håndverk kan indikere at personen har vært involvert i spesialisert produksjon og handel/håndverk. Gravgaver tolkes ofte som indikative for den gravlagtes yrkestilknytning.
- Skålvekt og vektlodd sammen med artefakter av fremmed opprinnelse kan knyttes til handel og handelsmenn/-kvinner.
- Særegne luksusvarer/prestisjeobjekter med fremmed opphav og av høy verdi kan indikere gavegiving og alliansenettverk. Luksusvarer kan f.eks. være bronser, glass og våpen. Stor avstand mellom opprinnelsesland og artefaktens funnplass kan ha styrket eksklusiviteten og prestisjen.
- Mulige militære utmerkelse kan knyttes til hjemvendte leiesoldater.
- Flere artefakter av samme fremmede opprinnelse påtreffes i graven. Kan indikere tette forbindelser mellom områder gjennom folkeforflytninger, f.eks. migrasjoner eller giftemålsallianser, eventuelt resultat av røvertokt.
- Personlige eiendeler av fremmed opprinnelse antyder folkeforflytninger. Gjerne giftemålsallianser dersom det er en kvinnes personlige eiendeler som smykker e.l.

4.3. Kronologi

Innenfor de skandinaviske landene brukes ulike betegnelser for enkelte av periodene i jernalder. De norske betegnelsene jeg vil bruke er førromersk jernalder (500 f.Kr – 0), eldre og yngre romertid (0-400 e.Kr.), folkevandringstid (400-550 e.Kr.), merovingertid (550-800 e.Kr.) og vikingtid (800-1050 e.Kr.).

Analysen krever mer finmaskede kronologiske

inndelinger. I forhold til materialet fra romertid benytter jeg meg av Eggers modifiserte

Tabell 1: Kronologisk faseinndeling av romertid.

Periode	Tidsrom
B1a	0-40 e.Kr.
B1b	40-70 e.Kr.
B2	70-150/160 e.Kr.
C1a	150/160-210/220 e.Kr.
C1b	210/220-250/260 e.Kr.
C2	250/260-310/320 e.Kr.
C3	310/320-400 e.Kr.

faseinndeling (1951, 1955). Eldre romertid omfatter periode B1a (0-40), B1b (40-70) og B2 (70-150/160). Yngre romertid omfatter C1a (150/160-210/220), C1b (210/220-250/260), C2 (250/260-310/320) og C3 (310/320-400).

I analysen vil jeg gjennomgå grav for grav i kronologisk rekkefølge, begynnende med de eldste gravene først. Gravene er datert typologisk ut fra gjenstandsmaterialet de inneholder. Graver og gjenstander må tidfestes mest mulig nøyaktig ettersom en viss grad av samtidighet er en grunnleggende forutsetning for en meningsfull komparativ analyse. Jeg vil også lettere kunne se om kontaktretningene endrer seg over tid eller kan anses som relativt stabile. I gjennomgangen velger jeg å benytte gravnummereringen som er gitt på kartet på side 11. Disse numrene har jeg også brukt i gjennomgangen av tidligere undersøkelser av gravfeltet i kapittel 2.3. I analysen presenteres materialet jeg anser relevant for min problemstilling. For en fullstendig oversikt over gjenstandsmaterialet fra Egge (fram t.o.m. 1982) som har blitt vurdert for denne oppgaven, vil jeg henviser til appendiks II.

5. Analyse av gravene og gravmaterialet

5.1. Materialet fra romertid (0-400 e.Kr.)

De eldste gravene er lokalisert lengst øst på gravfeltet, ved Ølvisheim. Gravfunnene herfra dateres til romertid, men i noen tilfeller har man ved utgravningene sett spor etter aktiviteter og enkelte gjenstandsfunn som peker lenger tilbake i tid. Min oppgave begrenser seg imidlertid til gravfunn fra perioden 0-1000 e.Kr. Eventuelle eldre spor vil ikke tas opp til diskusjon. 13 gravminner er i dag bevart på denne delen av feltet: fem sirkulære steinlegninger og åtte gravhauger. Lengere vest på Eggevammen ligger ti bevarte gravhauger som ut fra funn har blitt datert til yngre romertid og overgangen mot folkevandringstid.

Gravskikken i romertid preges av stor variasjon både når det gjelder den indre gravkonstruksjonen og det ytre gravminnet (Solberg 2005a: 139). På Eggevammen finnes både gravhauger og steinlegninger med funn fra romertid, men kremasjon ser ut til å ha vært den dominerende skikken gjennom eldre jernalder uavhengig av variasjon i ytre gravmarkering.

5.1.1. Grav 30

Delvis undersøkt av K. Rygh i 1869.

Ytre og indre gravkonstruksjon

Grav 30 er en steinlegning med diameter 29 m, høyde ca 0,5 m. Det ytre gravminnet er bygd opp med en ytre ring av store steiner med diametre opptil 1 m og en steinpakning av mindre stein innenfor. (Smedstad 1992: 43). Den indre gravkonstruksjonen ble beskrevet av Rygh (1879: 100) som en indre ring av større steiner, noe opphøyd over den øvrige flaten, et stykke fra sentrum av gravminnet. Der lå en steinhelle 30x50 cm hvilende på mindre oppstabilede steiner, og under fant man en urnebegravelse med bronsekjel som beinbeholder. Kjelen var omgitt av kull og oventil dekket med never. Bronsekjelen var fylt med brente bein og aske, deler av hanken av jern samt 2 fingerringe av gull og 2 hasselnøttskall. Kjelen hadde blitt ødelagt av trykket av jordmassene og steinhellen slik at den var revnet på midten og den ene del var presset inn i den andre (Rygh 1869: 13f).

Funn: T 532 Bronsekjel , T 533 deler av hank av jern, T 534 to gullringer.

Importvarer

T 532 er en *Østlandskjel* av tynt kobber, ca 18 cm diameter i bunnen og 25 cm diameter oventil. Den er utbuket på midten og dens opprinnelige høyde har i følge Rygh (1869: 14) vært ca 21 – 23,5 cm. Den øverste randen er brettet utover og hadde merker etter ører hvor hanken av jern har vært plassert. De har vært slått fast på yttersiden av randen med to jernnagler. Like under randen kan noen svakt inntrykte striper skjernes som løper parallelt rundt kjelen.

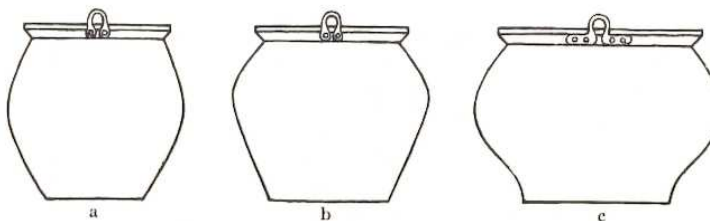

Figur 6: T 532 Østlandskjel.

Foto: R. Martinussen.

Østlandskjelene, og ikke minst de senere *Vestlandskjelene*, er tallrike i det norske materialet. De to variantene fikk navnene sine av Ingvald Undset (1880) etter deres tette distribusjon henholdsvis på Østlandet og Vestlandet. Slike bronsekjeler ble produsert i romerske og provinsialromerske verksteder og oppfattes som importerte når de påtreffes i skandinaviske graver fra denne tiden. *Østlandskjelene* har blitt typologisert av Ekholm (1933) og senere av Eggers (1951). Bronsekjelen i grav 30 (T 532) tilhører Ekholms (1933: 6) *Juellingetype*, eller Eggers type 40 (E40). *Juellingetypen* avløser hos Ekholm kjeler av *Tingvoldtype* (E38) fra omkring 2. århundre e.Kr., og har en karprofil hvor karetets største bredde ligger over midten av kjelen. Eggers (1951) delte *Østlandskjelene* opp i sju ulike typer (E37-E43) med en mer finmasket kronologi.

Hank og hankfester gikk fra å være av bronse i de tidligste eksemplarer av *Østlandskjelene*, til senere å bli laget av jern, som vi ser i kjelen fra Egge (Ekholm 1961: 22).

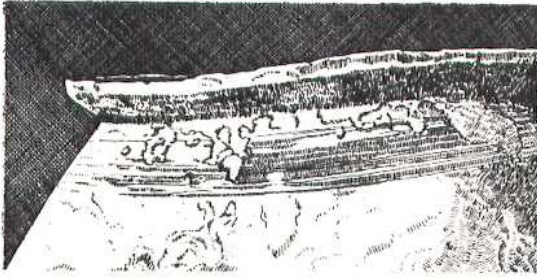

Figur 7: Østlandskjelenes hovedformer.

a. *Tingvoldtype*. b. *Juellingetype*. c. *Sautype*. Fra Ekholm 1933: 6.

Hankfestene på kjeler av *Juellingetypen* var formet som en stropp og festet med to nagler. På den senere *Sautypen* (E41) var hank og hankfestene av jern, men fire nagler holdt festene på plass. Om hankfestene er forsvunnet kan man ut fra antall naglehull fastslå kjeletypen. (Ibid.).

Ekholm (1933: 7) framhevet dekoren på bukens overdel. Et slikt trekk var da kjent fra kun to skandinaviske eksemplarer. Fra Brahekyrkan på Visingsö i Småland, kom en *Juellingekjel* dekorert med tre soner med tre dreide horisontale linjer i hver. I tillegg fantes kjelen fra Egge

Figur 8: Strekdekor på kjelen fra Egge (T 532).
Fra Ekholm 1933: 10.

som hadde liknende linjer og i tillegg korte vertikale streker mellom linjene. Østlands-kjeler med liknende linjeornamenter kjennes også fra kontinentet. F.eks. fra branngravfeltet Dobřichov-Pičhora i Tsjekia finnes to kjeler av Tingvoldtype med horisontale riller under randen (Pič 1907: Plansje LXVI: 8 og LXVII: 9; Droberjar 1999: 217f, 310, 312).

Det norske romertidsmaterialet utmerker seg med en rekke gjenstander som må ha blitt innført til landet fra Romerriket og senere provinsialromersk område, f.eks. kostbare luksusvarer av sølv, bronse og glass (Solberg 2003: 78). Romerske mynter av gull ble trolig omsmeltet til smykker og andre personlige prydgjenstander (ibid.: 84), en anselig mengde gull i gravfunn fra denne tidsperioden vitner om stadig mer utadrettede kontakter. Importerte gjenstander må gjennom sin sjeldenhet og fjerne opprinnelse ha gitt mye prestisje å eie. En bronsekjel av Juellingetype opptrer også i grav 33 på Eggefeltet. Jeg vil derfor ha en utfyllende diskusjon av kjelene og deres spredning under analysen av gjenstandsmaterialet fra grav 33.

Fingerringe

T 534 er to fingerringe av gull. Begge ringene er glatte, med konkav innerside og konveks ytterside. Ringene ble funnet noe sammenklemt, opprinnelig har de hatt et indre tverrmål på ca 1,8 cm. Vekten var 13,5 gram og 11,7 gram, den siste var imidlertid defekt. (Bøe 1927: 65). To liknende ringe ble funnet i grav 33. Jeg vil derfor diskutere denne typen ringe i forbindelse med analysen av grav 33.

Figur 9: T 534 Gullringer.
Foto: R. Martinussen.

Sammenfattende diskusjon av grav 30

Oppsummerende kan vi si at grav 30 er en sirkulær steinlegning med diameter 29 m. Den indre gravkonstruksjonen er et lite steinkammer med en kjelegrav, der de brente beina er plassert i en importert bronsekjele. Branngraver med importerte bronsekar som gravurner dukker opp i Skandinavia i tida etter Kristi fødsel, og skiller seg fra den enkle branngrav-skikken under flat mark som var dominerende i førromersk jernalder. Det store gravfeltet på Vahaugen i Meldal i Sør-Trøndelag utgjør et eksempel som viser at denne enkle og

tradisjonelle gravskikken, hvor gravene er uten synlige markeringer på overflaten og har minimalt med eller er uten gravgods, eksisterte ved siden av rikt utstyrte kjele- og våpengraver i romertid og folkevandringstid (Petersen T. 1923; Sjøbakk 2007). Forskjellene i gravskikk som blir synlig fra romertid av, tolkes gjerne som et resultat av impulser utenfra og samtidig uttrykk for en sosial lagdeling (Marstrander 1983: 24, 26f). De færreste hadde mulighet til å få tak i slike bronsekar som ble produsert i Romerriket eller i provinsene, gjennom sin sjeldenhet og lange reisevei mellom produsent og mottaker ble dette prestisjevarer med høy verdi (Stenvik 2005e: 157). Å bli gravlagt i en bronsekjel må ha signalisert status og utadrettede kontakter, det viste at man hadde knyttet bånd med betydningsfulle personer eller slekter andre steder. De gravlagte på Vahaugen var derimot beboere i ei innlandsbygd som trolig hadde færre forbindelser utad og som opprettholdt eldre gravtradisjoner (Sjøbakk 2007).

Store gravminner har krevd store ressurser ved byggingen, og de blir dermed en indikasjon på den gravlagtes og slektens sosiale status. Den monumentale gravmarkeringen i grav 30 har utvilsomt krevd en betydelig arbeidsinnsats å bygge, og viser oss at ætten som bodde på Egge var i stand til å mobilisere en stor arbeidsstyrke som kunne unnværes fra annen produksjon på gården. Kanskje måtte andre bønder i området bidra med arbeidskraft. Få hadde anledning til å sette i gang byggeprosjekt av slike dimensjoner; monumentale gravminner var derfor en høvelig måte å markere sosiale ulikheter på (Røskaft 2003: 30). Det var i tillegg en investering for ettertiden. Gravminnet demonstrerte ættens betydning og status, og markerte rettigheter til jorden (Stenvik 2005a: 121).

Runde steinkretser med branngraver er i følge Bjørn (1920: 15) kjent fra Gotland og Jylland. De er også kjent fra mer nærliggende områder; Schøning (1910: 185) sammenliknet steinkretsene på Egge med lignende brolagte steinringer han hadde sett på gården Forbregd i Verdal. I 1870 foretok Karl Rygh (1871) utgravninger i seks lignende steinlegninger litt lengere øst for Forbregd, på gården Hallems grunn. Avstanden mellom de to gravfeltene var så liten at Rygh (ibid.: 12) mente de tidligere hadde dannet et sammenhengende gravfelt. Flere forskere (Marstrander 1983; Stene E. 1989; Stenvik 2005d) har trukket fram Hallem som en av de ledende storgårdene i Inntrøndelag i eldre jernalder, på linje med Egge. Også her er elitepersoner gravlagt med prestisjegjenstander og romersk import.

Om den gravlagte var en kvinne eller mann kan ikke sikkert konstateres, graven mangler tradisjonelle kjønnsindikerende gjenstander som våpen eller smykker/personlig utstyr. Gullringer av typen som ble funnet i denne graven kan ha tilhørt både kvinner og menn, og

lignende kjelegraver med Østlandskjeler har blitt knyttet både til kvinnegraver og mannsgraver. I følge Hansen (1987: 264) fikk elitens kvinner og menn i romersk jernalder samme statusmarkering i graven; importgjenstander som bronsekar eller glass kan ikke brukes til kjønnsbestemming av graver. Gullringenes indre tverrmål, som er mindre i dette gravfunnet enn ringene i grav 33, gjør det imidlertid fristende å knytte dem til en kvinne.

Gravminnet og gravgodset av edelmetaller og fremmed import tyder på at den gravlagte i grav 30 tilhørte en av samfunnets høyere klasser i eldre romertid. Bronsekjelen indikerer en datering til omkring 2. århundre e.Kr. Når det gjelder konkret hvilke kontaktretninger gullringene og bronsekjelen kan vitne om, vil jeg vise til gjennomgangen av grav 33, hvor et liknende sett med ringer og en bronsekjel av samme type opptrer. Vedrørende formen for kontakt som gravgodset peker tilbake på, mener jeg at vi her står overfor særegne luksusvarer og prestisjeobjekter med fremmed opphav og av høy verdi, som kan være resultatet av gavegivning og alliansenettverk. Gravskikken må også sies å ha fremmede trekk som skiller den fra den hjemlige branngravstradisjonen under flat mark som dominerte på denne tiden. Det kan indikere folkeforflytninger i en eller annen form, i det minste viser det at man kjente til elitens skikker andre steder, f.eks. på kontinentet og i Sør-Skandinavia. Kanskje ser vi her uttrykk for en giftemålsallianse mellom innflytelsesrike slekter. Ringene som må anses som en personlig gjenstand synes jeg kan tyde på det.

5.1.2. Grav 33

Område i sentrum av steinringen utgravd av K. R. Møllenus i 1961.

Ytre og indre gravkonstruksjon

Grav 33 er en steinlegning som grav 30. Diameter er ca 29 m. Gravminnet består av en ytre ring av større steiner. Innenfor ringen er gravminnet bygd opp av en to-lags steinpakning med små bruddstein øverst og større steiner under. (Møllenus 1961).

Selve graven lå 4 m SV for sentrum. Det var bygget et lite gravkammer med små kantstilte heller og kraftigere steiner med ganske rette innervegger, som dannet en uregelmessig firkant med største lengde ca 75 cm. Kammeret var dekket av forholdsvis flate steiner. Kammeret inneholdt en dobbel urnebegravelse, en i et neverkar og en i en bronsekjel stilt opp ved siden av hverandre. Kun trekarkittet i bunnen var bevart etter neverkaret. Brente bein og våpen ble funnet i begge gravbeholderne, og viser at to forskjellige personer har blitt gravlagt. En trekantet steinhelle var lagt over bronsekjelen som dekkhelle.

Den fragmentariske bronsekjelen ble tatt opp i preparat og utgravd innendørs, mens gravgodset fra neverkaret ble gravd ut på stedet. Foruten beinrestene var det en lansespiss, en skjoldbule og fragmenter av skjoldbeslag. Under og rundt bronsekjelen lå rester av et neverlag. Kjelen har på samme måte som i grav 30 vært innhyllet i never.

Figur 10: Bronsekjel og neverkar avdekkes. Øverst i kjelen ligger skjoldbule med munnningen opp. Fra Møllenus 1961.

Gravgodset fra bronsekjelen bestod av to finger-
ringer av gull, sverd, to spydspisser, skjoldbule, skjoldhåndtak samt skjoldkantbeslag. Noen ubrente tekstilrester langs kjelens vegger viser at de brente beina og gravgodset har vært innpakket i et klede før det ble lagt i kjelen. Fire bjørneklør og en liten spiss tann viser at den døde trolig har ligget på en bjørnefell på kremasjonsbålet.

Funn: T 18261 a-x (Begravelse 1 (a-p): Bl.a. bronsekjel, sverd, spyd og lanse, skjoldbule, skjoldhåndtak og skjoldkantbeslag, to gullringer, tekstilfragmenter og bjørneklør. Begravelse 2 (q-x): Bl.a. lanse, skjoldbule og skjoldkantbeslag.)

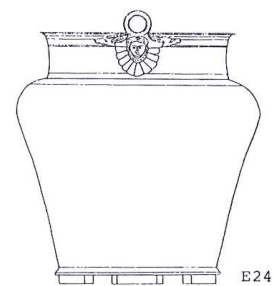
Importvarer

T 18261a er en Østlandskjel av Juellingetype (E40), tilsvarende bronsekjelen i grav 30. Kjelen er fragmentarisk bevart, og en stor del av sidene mangler. Munningsranden er brutt fra resten av kjelen, men man kan se at randen er skarpt utoverbrettet. Det kan ikke ses spor etter hankefeste. Kjelen har vært velbrukt og reparert før den ble nedlagt som gravurne. Flere steder har bunnen blitt klinket til sidene med bronsenagler og bronseplater er blitt satt på for å lappe den ødelagte kjelen. Bunnens diameter er ca 19 cm.

Bronsekarenes produksjonssted og utbredelse

Bronsekar utgjør den største gruppen av importsaker fra Romerriket og dets provinser som gjenfinnes i det norske materialet (Solberg 2003: 78). De eldste bronsekarene av romersk opprinnelse er laget i Italia, Capua var hovedstad i Campania og sentrum for den romerske bronseindustrien. Slike bronsekar er sjeldne i Norge, de er av høy kvalitet og ofte stemplet med fabrikantens navn. (Ibid.: 78f). Fra en grav på gården Homnes i Beitstad ved Steinkjer er det funnet rester av et bronsekar som trolig er produsert i Capua (Holand 2001: 33, 151).

Utover i keisertida ble en økende del av produksjonen flyttet til de romerske provinsene, og Østlandskjelene ble lenge betraktet som provinsialromerske fabrikat (Ekholm 1961: 24). Tingvoldtypens opprinnelse i Italia har imidlertid blitt tydelig demonstrert etter funn av kjeletypen i Pompeii og Herculaneum (Ekholm 1961: 24; Lindeberg 1973: 44). Kjeler av Juellingetypen forekommer i de romerske lagene fra Hofheim i Taunus til Newstead i Skottland (Curle 1911: Plansje LIII), Ekholm mener derfor at denne typen også er produsert i Italia. I følge Ekholm er det i forhold til sluttformene vi kan snakke om en provinsialromersk opprinnelse. Ut fra kjelens spredning er det da Rhin-distriktet som peker seg ut.

**Figur 11: En hank og de spesielle hankfestene som vi ser på dette bronsekaret av typen E24, er funnet på gården Homnes i Beitstad ved Steinkjer (B 1848).
Fra Holand 2001: 125.**

Lindeberg (1973: 44) mener imidlertid at kjeletypens forekomst i militærleire i romerske provinser ikke nødvendigvis forutsetter en italiensk produksjon, men vel så mye peker på et provinsialromersk verksted. Typens bruksområde som feltkjeler krevde en omfattende produksjon, noe som trolig ble holdt i gang der arméen var utstasjonert. Tinninnholdet i en mengde bronsekar fra Nijmegen i Nederland har blitt undersøkt, og man observerte at innholdet av tinn i bronsekar av Tingvoldtype (E38) var adskillig høyere enn i kar av Juellingetypen (E40). Dette kan indikere et skifte av produksjonssted mellom disse typene. (Lindeberg 1973: 44; Marstrander 1983: 43).

Dersom vi ser på utbredelsen til kjeler av Juellingetypen (E40) i tid og rom, ser vi at typen er kjent fra Italia og provinsialromersk område, fra arméens leire i Tyskland og Holland og fra graver over hele det germanske området, fra Pannonia, Böhmen, Mähren, Slovakia og Polen. Juellingetypen (E40) har sin dominerende fase i periode B2, men går videre inn i periode C1 med mange eksemplarer. (Hansen 1987: 48). Fra Skandinavia kan bildet oppsummeres slik: Fra Danmark finnes ti funn med kjeler av Juellingetype (E40) fra periode B2, mens to er datert til perioden B2/C1a. To kjeler dateres til periode C1a. Fra Sverige kjennes to kjeler av E40 fra periode B2. Én kjel dateres til C1 mens én annen dateres til C1-C2. Tre eksemplarer kan ikke dateres nærmere enn B eller C. Atter én kan ikke dateres nærmere enn periode C. I Norge er tilsvarende tall tre E40-kjeler fra periode B2. Fire kjeler tilhører C1, tre tilhører C1-C2, mens én dateres til C2. Til sist er det to som ikke kan dateres nærmere enn B eller C. (Ibid.).

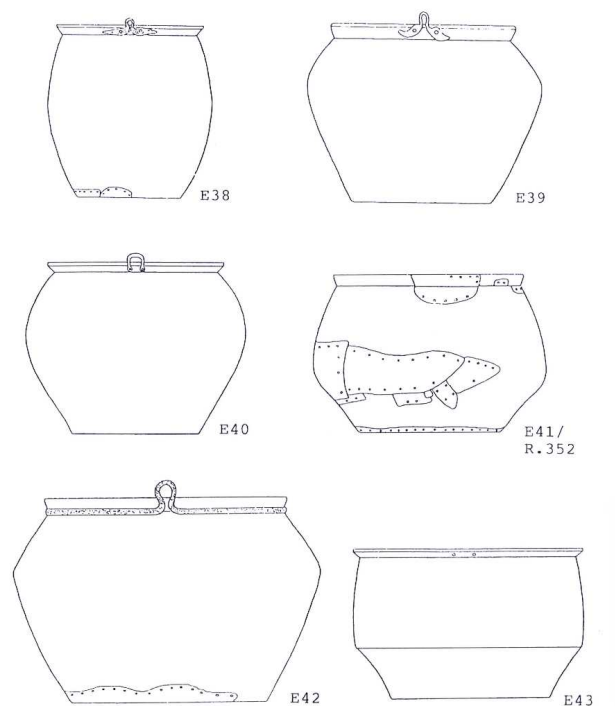
Østlandskjeler i Norge

Fra Norge kjennes totalt 48 Østlandskjeler, av dem kan 37 sikkert dateres til periode C (150-400), mens bare fem med sikkerhet kan dateres til periode B (1-150). De seks reste-rende kan ikke dateres nærmere enn enten B eller C. (Holand 2001: 33). Kjelen fra grav 33 (T 18261a) blir av Hansen (1987: 441) og Holand (2001: 234) datert til B2 (50/70-150/160), og er med det en av de tidlige importerte bronsekjeler som er kommet hit til lands. Det mener jeg styrker oppfattelsen av funnets eksklusive karakter, og vitner om den særskilte posisjonen den gravlagte og ætten han tilhørte må ha hatt.

Den tidligere nevnte kjelen fra grav 30

(T 532) er ikke nærmere datert enn til periode B eller C hos Hansen og Holand, trolig på grunn av mangelen på andre daterbare gjenstander. Marstrander (1983: 42) henfører imidlertid begge til periode B2. Likheten mellom kjelene og gullringene i grav 30 og 33, samt gravanleggenes oppbygning, er så store at jeg på linje med Marstrander velger å anse dem fra samme periode.

De fem Østlandskjelene som er sikkert datert til periode B kommer fra ulike landsdeler. Holand (2001: 53) noterer seg en overraskende vid geografisk distribusjon også på de første importerte kar til Norge som opptrer i periode A og A/B. Fra periode B1 har vi det eneste eksemplar av Tingvoldtypen (E38) i Norge, fra gården Tingvold, Tune i Østfold (C 12567). Kar av Juellingetypen (E40) som er datert til periode B2 har vi - foruten på Egge - fra Store-Dal i Østfold (C 21555n) og fra gården Lunde i Buskerud (C 3835). Fra gården Opedal i Hardanger i Hordaland (B 8901 II) er et kar av type E39 (Marwedeltypen).

Figur 12: Utvalgte typer av Østlandskjeler etter Eggers' typologiske inndeling. E38: Tingvold. E39: Marwedel. E40: Juellinge. E41: Sau. E42: Vestland (må ikke forveksles med *Vestlandskjeler*). E43: Eskildstrup. Typen E37 Feudenheim er ikke inkludert i illustrasjonen men regnes også til Østlandskjelene. Fra Holand 2001: 124.

Gravfunn med Juellingekjeler i Skandinavia

Vi skal nå se nærmere på de skandinaviske gravfunn med bronsekjeler av Juellingetype (E40) datert til periode B2; hva inneholder de og hvilke likhetstrekk kan ses? Fra Danmark har vi 11 sikre funn fra denne perioden, fra Sjælland, Møn, Lolland og vestlige deler av Jylland. De er omtrent alle rike skjelettgraver med andre importkar, fibulaer eller drikkehornsbeslag. Sju funn ser ut til å være kvinnegraver. Tre funn av slike bronsekjeler i Juellinge, Maribo Amt på Lolland har gitt navn til denne typen, alle fra svært velutstyrte kvinnegraver (Müller 1911; Hansen 1987: 402f).

Av de fire som er mannsgraver er det tre våpengraver. Den ene våpengraven kommer fra Lynghøjgård, Viborg Amt nordvest på Jylland og vil bli gjennomgått nedenfor i forbindelse med gullringene. Kun to branngraver med våpen er kjent, begge fra Brokjær i Ribe Amt, sørvest på Jylland (Engelhardt 1881: 160ff; Hansen 1987: 407; Rasmussen 1995). Fra disse to gravene stammer til sammen tre Østlandskjeler (to sikre E40). De to Juellingekjelene kommer fra en dobbeltgrav hvor kjelene var satt ned side om side under en "stenlægning" (Engelhardt 1881: 161), og inneholdt i tillegg til brente bein bl.a. fragmenter av bronsekar samt vinøse og –sil, fragmenter av glassbeger, leirkar, tveegget sverd med skjedebeleslag, to spyd av ukjent type, skjoldbule av jern med konvergerende hals (Ilkjærs (1990) type 3a eller 3b), øks, seks stolsporer, to enkle fingerringe av gull hvorav en med plankonveks gjennomskjæring og en med lettere konkav innside som ringene fra Egge, og drikkehornsbeslag av bronse. (Engelhardt 1881: 161f; Rasmussen 1995: 42-56).

Fra Sverige har vi to sikre funn av Juellingekjeler (E40) fra periode B2. De er begge skjelettgraver, den ene fra Botes på Gotland (SHM 13439) inneholder foruten kjelen bl.a. en ringformet gullstav/tein, tveegget kortsverd, skjoldbule av Ilkjærs (1990) type 2 og drikkehornsbeslag. Sakene ble funnet i ei røys, og den gravlagte lå i ei kiste av reiste kalksteinsheller. (Hansen 1987: 446; Ilkjær 1990: 345). Det andre eksemplaret kommer fra Bjällum-Källegården, Bolum i Västergötland, og opptrer bl.a. sammen med beslag fra to drikkehorn, gullperle med filigrandekor, to sølvnåler, sølvfibula og to bronsefibulaer (Hansen 1987: 450).

Fra Simris i Skåne (ibid.: 449) og Västerängen i Uppland (ibid.: 443) finnes det også bronsekjeler datert til periode B2, men som ikke kan typebestemmes nærmere enn til type E39 eller E40. Mens graven fra Simris er ei skjelettgrav med våpen, sporer, drikkehornsbeslag og et annet importkar, er graven fra Västerängen (SHM 23189) ei branngrav under ei røys. De brente beina ble funnet samlet utenfor kjelen, slik at det ikke dreier seg om ei kjelegrav som

det vi ser på Egge. Sammen med kjelen ble det bl.a. funnet flere drikkehornsbeslag og åtte lenker til drikkehorn, i tillegg til hasselnøttskall på samme vis som i grav 30 fra Egge.

Fra Norge har vi som nevnt tre funn av bronsekjeler av Juellingetype (E40) datert til periode B2, i tillegg til et funn som inneholder en kjel av typen E39. Bortsett fra kjelen fra Egge har vi en branngrav fra Lunde i Buskerud, en skjelettgrav fra Store-Dal i Østfold og en branngrav fra Opedal i Hordaland. Kjelen fra Lunde (E40) dukket opp under pløying i 1866. Den stammet fra en haug, og da ploget støtte mot endel stein ble kjelegraven oppdaget under en steinhelle. Den var fylt med brente bein og over disse lå oldsakene. Det var en spenne av bronse, en berlok av sølvblandet gull og en spiralring av sølvblandet gull.

Fra det store gravfeltet ved Store-Dal i Skjeberg, Østfold, kommer nok en kjel av Juellingetype (E40). I en rundhaug med fotkjede, 22 m i tverrmål, ble en 3,25x1 m stor skjelettgrav avdekket (Petersen J. 1916: 38f). Det rike gravgodset inkluderte foruten kjelen bl.a. andre importvarer i form av et bronsefat, glasskåler og ei bronseøse, samt rikt personlig utstyr som fibulaer, en gullberlokk, en S-formet sølvhekte og to gullringer. Jeg kommer tilbake til dette funnet ved behandlingen av gullringene (T 18261b).

Til slutt skal nevnes en grav som særlig i forhold til gravskikk har likhetstrekk med gravene fra Egge. På Opedal, Ullensvang i Hordaland ble det i en røys av betydelig størrelse (diam. 15 m, høyde 2,5 m) funnet en hellekiste. Den målte ca 50x75 cm, og på bunnen stod en kjelegrav med brente bein og oldsaker oppi. En bronsekjel av type E39 var brukt som beinbeholder. Dekkheller var plassert oppå kisten. Gravgodset som var bevart var en svært skadet skjoldbule med stang/pigg, fragmenter av en enegget våpenkniv og lanse/spyd. Funnet inneholder også never, kanskje har kjelen vært innpakket på samme vis som i graven på Egge?

Hvor kan de norske kjelene ha kommet fra?

Ulla Lund Hansen (1987: 254) framhever Danmarks sentrale posisjon som formidler av importvarer i Skandinavia gjennom hele romersk jernalder. Hun mener at deler av den svenske og antageligvis nesten hele den norske importen ble formidlet via dansk område. Danmark kan vise til størst andel av romersk import til Skandinavia (bronsekar, sølvkar og glass) i eldre romersk jernalder, nemlig 67 %, deretter følger med langt beskjednere andeler Sverige med 23 % og Norge med kun 10 % (ibid.: 255).

Hansen har konkludert med at de tidligste kontakter mellom kontinentet og Skandinavia i hovedsak foregikk med dansk område i førromersk og eldre romertid; i fase B1a var det Lolland-Falster og delvis Jylland som utpekte seg med funnkonsentrasjoner, i fase B1b konsentreres importen på Fyn. Sverige har også en sen førromersk import. (Ibid.). Romerske kar og glass produsert i Italia, Middelhavsområdet og i de vestlige romerske provinsene nådde hurtig fram til Danmark via forskjellige germanske sentre (ibid.: 254).

I periode B2 blir den geografiske spredningen av importen betydelig større. Nå inkluderes alle danske landskaper, men især Fyn, Lolland, Østjylland, Sjælland og Møn kan vise til mye import. Importen spres også i større omfang til andre skandinaviske områder. (Ibid.: 255). Dersom vi ser på alle typer av romerske importfunn i graver datert til periode B2, ser vi at de i Norge finnes både i Østfold, Oppland, Vestfold, Rogaland, Hordaland, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. Fra Sverige påtreffes slike funn på Gotland, i Västergötland og i Skåne. (Ibid.: 200, 296). I tillegg til den større geografiske spredningen ses en rekke andre endringer i importbildet i B2. Importmengden blir betydelig større og mer standardisert, unike gjenstander utgjør en mindre del enn de gjorde i begynnelsen (ibid.: 255).

Ingen av importtypene kan sies å foreta et "sprang" i utbredelsen, dvs. at de kun treffes på romersk område og i Skandinavia. Dette peker mot en formidling via flere ledd. I følge Hansen hadde en rekke vekslende sentra betydning for vareutvekslingen i Germania libera i romersk jernalder. I B1a utpekes Böhmen, i B1b er det Sydvestslovakia. Fra B2 kan vi ikke lenger snakke om en konsentrasjon i et eller få velavgrensede sentra, utbredelsen er da jevnere fra Rhinen i vest til Weichsel i øst. Vi kan forstå det som et nett av kontakter mellom en rekke germanske sentra frem mot Østersjøen. (Hansen 1987: 255).

Fingerringe

T 18261b er to glatte fingerringe av gull med konkav innerside og konveks ytterside. De er tilsvarende settet med to fingerringe i grav 30, men er noe større. Indre tverrmål er henholdsvis 2,2 cm og 2,1 cm. Ringene veier 24,3 gram og 23,9 gram.

Figur 13: T 18261b Fingerringe.

Foto: R. Martinussen.

Fingerringe av gull fra romertid i Skandinavia har blitt behandlet av Kent Andersson (1993). Ulike typers spredning, proveniens og kronologi diskuteres, i tillegg til kjønnsfordeling og hvilken funksjon fingerringene kan ha hatt.

Andersson (1993: 26) har tatt utgangspunkt i Beckmanns (1969) typologiske inndelinger av fingerringe og videreutviklet det med hensyn til det skandinaviske materialet. Jeg velger derfor å støtte meg på Anderssons typeinndelinger i det følgende.

Andersson har delt fingerringene inn i sju ulike grupper med undertyper og varianter. Fingerringene fra grav 30 og 33 tilhører gruppe 1 som er lukkede fingerringe uten dekor, type 4 som er lukkede konkavkonvekse, brede, hule fingerringe (Andersson 1993: 39ff).

Andersson har registrert 50 slike gullringer i Skandinavia. Typen opptrer i Skandinavia allerede under B1a og kjennes fra fire funn fra B2. Hovedperioden er imidlertid C1 og innledningen av yngre romertid. (ibid.: 40f).

Ringtypens opprinnelse og utbredelse

Opprinnelsessted til denne typen ringe er ikke fastslått (ibid.: 40). Typen er i Skandinavia kjent særlig fra Jylland, hvor de sentrale og vestlige delene har flest funn, og ellers er det funnkonsentrasjoner på Sjælland, Öland, Gotland og i Nord-Trøndelag. Også i vestre deler av Sverige er denne typen ringe ganske vanlig. (Ibid.: 39). Beslektede ringe kjennes fra provinsialromersk område. I Norge er denne typen gullringer særlig knyttet til statusgraver, men også i Jylland, på det svenske fastlandet og på Öland og Gotland forekommer den i rike graver. Statusen markeres gjennom at andre gullgjenstander eller romersk import opptrer i samme grav, ofte opptrer den sammen med våpen også. Sølv- og glasskar er derimot mindre vanlig sammen med denne typen ringe, slik at det kanskje ikke er samtidens aller rikeste graver denne ringtypen opptrer i. (Ibid.).

Vi kan kikke litt nærmere på de fire funnene med slike gullringer fra periode B2. Her i grav 33 fra Egge ser vi ringene opptre sammen med våpensett og Østlandskjel av type E40. Mange likhetstrekk kan ses i gravinventaret fra Lynghøjgård, Viborg amt i nordvestlige del av Jylland. (Hansen 1987: 406). Graven i Lynghøjgård er en skjelettgrav i haug som i tillegg til gullringen bl.a. inneholder en Østlandskjel (E40), våpensett med enegget sverd og sverdskjede av bronse, spyd, lanse og skjoldbule av jern, samt bronsesporer. I tillegg ser vi et skjoldhåndtak av samme type som i Eggefunnet, som jeg skal komme tilbake til etterhvert. I Östra Porten, Ytterby i Bohuslän finner vi to gullringer og en bronsefibula, samt en bronsekjel av ubestembar type. Tilslutt kan nevnes Överbo smedgård, Varnhem i Västergötland. Her finnes i tillegg til ringen en fibula, bronsenål, en bronsekanne og en bronseøse og –sil. (Andersson 1993: 40f).

I tillegg til disse funnene av type 4-ringer som Andersson henfører til periode B2 vil jeg gjøre oppmerksom på et funn fra Store-Dal i Østfold, som jeg nevnte overfor i forbindelse med bronsekjelen. Dette funnet er en meget rik skjelettgrav hvor en bronsekjel av type E40 opptrer. Gravgodset bestod i tillegg til kjelen av bl.a. et bronsefat, to skåler av opalblått glass, en bronseøse, to sølvfibulaer, en gullberlokk med to gullperler og en S-formet sølvhekte (Petersen J. 1916: 38f; Hougen 1924: 31). I tillegg til dette fantes to glatte gullringer uten dekor, som Andersson begge henfører til type 2, som er sluttede ringer med plankonveks gjennomskjæring. Jeg legger imidlertid merke til at både Johs Bøe (1927: 8, 72) og Jan Petersen (1916: 39) karakteriserer den ene ringen som konkav på innsiden og hvelvet på yttersiden, altså lik ringer av type 4 som de vi finner på Egge. Det er altså likhetstrekk både mellom gullringene og bronsekjelene fra Store-Dal og Egge.

Ut fra funnene i periode B2 å dømme synes jeg det framstår som at slike gullringer fulgte med i graver av høy status, og ringene ser ut til å være representert i både manns- og kvinnegraver.

Våpen i begravelse 1

T 18261c er et tveegget kortsverd av jern (Ilkjær 1990: 34) med lang tange og svakt skrånende skuldre øverst på klingens. Klingens er 62 cm lang og største bredde er ca 5 cm. Sverdet var blitt kraftig bøyd to ganger før det ble plassert i kjelegraven. Ved funnpreparering ble det øverst på klingens sett spor av sølv- eller bronseinnlegning, av et fiskebensmønster og en sirkelformet figur omgitt av mindre, bladliknende figurer. Røntgenundersøkelser viste at både sverdklingen, lansens og spydet med mothaker fra dette funnet (grav 33) hadde inkrusterte figurer (Resi 1980).

Tveeggede langsverd med inkrusterte figurer er i følge Carnap-Bornheim og Ilkjær (1999: 135) en av de mest imponerende grupper av romersk våpenutstyr i Norge. I dag kjennes fire eksemplarer fra Norge med slike figurer; to sverd som stammer fra Oppland (trolig Jevnaker på Hadeland (C 4746), samt Stabu på Østre Toten (C 17765)), et fra Hedmark (Rør i Ringsaker (C 20171)) i tillegg til sverdet fra Egge i Nord-Trøndelag (T 18261c). Spathaen fra Egge har en vesentlig tidligere datering (B2) enn de andre tre norske funnene som tidsbestemmes til begynnelsen av 3. århundre e. Kr. (C1) (ibid.).

Figur 14: Spyd, sverd og lanse med inkrustert dekor. Røntgenbilder: NTH Trondheim. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet. Fra Resi 1986: Pl. 41.

Romerske sverd i Skandinavia og Nordeuropa

De sørskandinaviske våpenofferfunn i myrer og innsjøer har frembrakt omfattende funn av romersk militærutstyr. Tusenvis av våpen og hærutstyr i Illerup (A) og Vimose (3) mener man er nedlagt i offiseremonier etter at militære enheter fra den sørvestlige del av den skandinaviske halvøya (Norge og Sørvest-Sverige) hadde gjort framstøt mot Jylland og Fyn, og blitt beseiret, i tiden omkring 200-250 e.Kr. (C1b) (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1999: 137). Dette materialet har gitt mye ny kunnskap. Fra Vimose og Illerup er det avdekket mer enn 220 sverd, hvor flere har stempelmerker eller figurinnlegninger (ibid.: 139). Stempler og fabrikkmerker med navn skrevet med latinske bokstaver viser oss at de spesielle mønstersveisede sverdklingene var romerske produkter, fremstilt i hærens våpensmier. Det samme vitner innlagte figurer av krigsguden Mars, seiersgudinnen Victoria og legionsørnene om. (Ilkjær 2000: 75f). At klingene er mønstersveiset vil si at stållameller av forskjellig kjemisk sammensetning er sveiset sammen for å skape en klinge med både hardhet, styrke og seighet. Sammensveisingen er ofte synlig som et mønster, som vi i dag i alle fall kan se ved gjennomlysning av røntgenstråler på korroderte sverd. (Rosenqvist 1970). Myrfunn og våpengraver fra hele Nordeuropa demonstrerer den store utbredelsen de romerske sverdklingene hadde; sverdenes kvalitet gjorde dem etterspurte også for germanske krigere og deres ledere (Ilkjær 2000: 77).

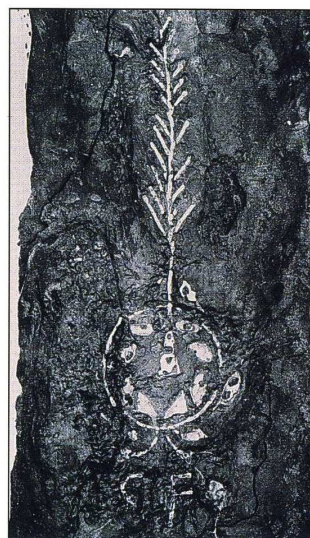
At sverdet fra Egge er romersk eller provinsialromersk fremgår både av den inkrusterte figuren og den mønstersmidde klingene som røntgenbilder avslørte (Resi 1980; Marstrander 1983: 31). Eggesverdet har i arkeologisk litteratur ofte blitt kalt et Victoriasverd, fordi figurene på sverdet tolkes som en palmegren og en seierskrans. Dette er symboler som gjenfinnes på andre avbildninger av seiersgudinnen Victoria, f.eks. på romerske mynter (Mattingly 1960: 67; Rygge 1970: 218). Krans og palmegren hadde lange tradisjoner som seiersattributter i romersk miljø (Mattingly 1960: 161; Resi 1980: 56). Innen romersk religion var Victoria personifiseringen av seier og gudinnen ble spesielt dyrket av arméen (Encyclopædia Britannica 2010). På sverdet fra Stabu ser Victoriafiguren ut til å holde en krans i sin fremstrakte høyre hånd, og bak venstre skulder stikker noe som kan tolkes som en palmegren frem. Når våpensmeden har valgt å utsmykke Eggesverdet med palmegren og krans mener Marstrander (1983: 31) det må oppfattes som attributter som skal representere seiersgudinnen. At attributter representerer guder og gudinner er velkjent innenfor religiøs fenomenologi, vi kan sammenlikne det med f.eks. korsets betydningsinnhold som i dag er kjent for de fleste av oss.

Tolkninger av sverd med figurinnlegninger

Motivkretsen som er kjent på slike sverd - framstillinger av Victoria, Mars, Minerva, legionsørner og andre symbolske tegn på triumf og seier, som krans og palmegren (Biborski 1994) - gjør det fristende å tenke at sverdene kan ha hatt funksjon som rangstegn i den romerske hær, f.eks. som offiser-sverd, eller at de har vært knyttet til legionærer med bestemte funksjoner, noe Rygge (1970: 223) har foreslått. På sverdet fra Stabu kan

Figur 15: Victoriafiguren på sverdet fra Stabu, Østre Toten i Oppland (C 17765).
Fra Rosenqvist 1970: 156.

Figur 16: Palmekvist, krans og bokstavene S F på sverdet fra Egge (T 18261c).
Foto: NTNU Vitenskapsmuseet.

bokstavene SF ses under figuren. På Eggesverdet kan vi se de samme bokstavene plassert under kransen. Dette ble oppdaget ved en senere frempreparering av figurene (Resi 1986: 50). Mens noen har villet se bokstavene som forkortelse av et fabrikanavn (Herteig 1955: 18; Solberg 2003: 104), f.eks. Silvanus Fecit; "Silvanus lagde (det)", mener Rygge (1970: 224) dette er lite trolig fordi fabrikanavn alltid ble skrevet fullt ut eller ubetydelig forkortet. Kun velkjente begreper og betegnelser ble forkortet med initialer. Rygge mener derfor at bokstavinnlegningene - som ikke er stemplet på slik fabrikanavn gjerne ble, men tvert imot er innlagt på samme vis som selve figuren - må forstås som innskrifter som angir figurens betydning eller navn. Hun foreslår f.eks. "Salus Fortuna" eller "Signi Fer", merkebærer.

Merkebærerene var en spesiell gruppe legionærer i den romerske hær. En *aquilifer* bar legionens standard, ørnen. Standarden med en ørn var legionens mest dyrebare gjenstand og kultsymbol, å miste den innebar stor vanære og kunne føre til legionens oppløsning. En *imaginifer* bar portrettet av keiseren, en *vexillarius* bar legionens flagg, mens en *signifer* bar centurien eller kohortens *signum* eller standard. Mye prestisje var knyttet til rollen som merkebærer (Rygge 1970: 223f; Connolly 2006: 218f).

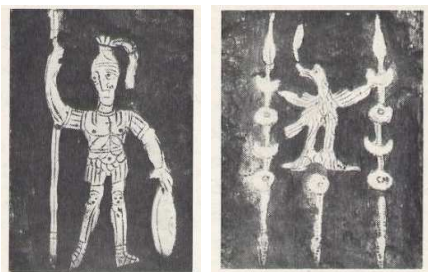
Ulike figurer og symboler som med tiden har kommet fram på slike sverd blir av Biborski (1994) koplet til herskende trosforestillinger i det romerske riket. Biborski (ibid.: 127) velger også å se bokstavene SF i sammenheng med figurene, og tror de kan knyttes til kulten rundt gudinnen Victoria. Han foreslår at det kan dreie seg om forkortelser for "Servitor Fidelis"

(trofast tjener) eller "Sacris Faciundis" (tjene den hellige gjerning). Også forkortelsen "Spes et Fortuna" (håp og lykke) er foreslått (Biborski & Ilkjær 2006: 319).

En entydig tolkning av hva SF står for er umulig å gi. Likevel synes jeg Rygges argumentasjon om at forkortelser ble brukt om velkjente begreper, gjør det sannsynlig at bokstavene kan være knyttet til selve figurens meningsinnhold, eventuelt at det markerer at denne typen sverd ble båret av en spesiell gruppe krigere. At sverd med klinger ornert med inkrusterte figurer er relativt sjeldne både i og utenfor Norge, synes jeg styrker idéen om at de kan reflektere rangforskjeller og ble båret av en utvalgt gruppe legionærer.

Utbredelse i tid og rom for romerske sverd med inkrusterte figurer

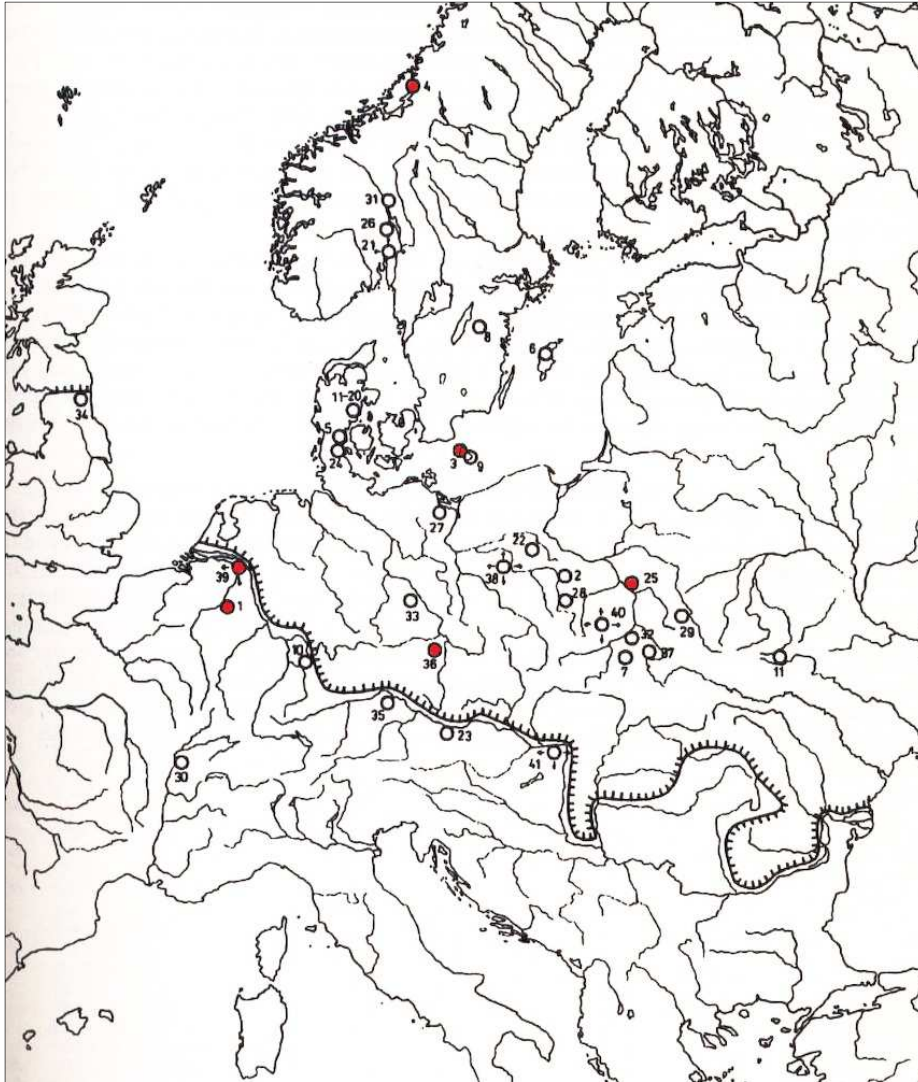
Romerske langsvord med figurinnlegninger er funnet såvel innenfor det romerske området som utenfor. Det største antallet har kommet for dagen utenfor Limes; dette kan trolig begrunnes i gravskikk. Romerne la ikke ned våpen i graver slik germanerne gjorde. (Rosenqvist 1970: 158f; Biborski 1994: 109). Langs Limes og innenfor Romerrikets territorium er de fleste slike sverd funnet sammen med kamputrustning, fra militærleire eller elver, sjelden fra boplassfunn. F.eks. kan nevnes et sverd fra South Shields, et romersk fort i County Durham, Nord-England, samt et sverd som ble utgravet i sivilbyen utenfor legionsbyen Lauriacum i Østerrike (Rosenqvist 1970: 159). I tillegg kommer et romersk skattefunn fra Straubing i Bayern, hvor romerne hadde et fort. Sammen med militære praktutrustninger med masker for soldater og hester, ble det her også funnet et langsvord med inkrusterte figurer på klingens (Ulbert 1974: 199f).

Figur 17: Krigsguden Mars og en ørn mellom standarder pryder et sverd fra South Shields, England.

Fra Rosenqvist 1970: 152.

I den senere tid har stadig flere slike sverd med figurinnlegninger kommet for dagen etterhvert som man har blitt oppmerksom på å se etter dette. Figurinnlegningene er alltid på øvre del av klingens, innlagt på den ene eller begge sidene og har alltid basisen eller grunnlinjen nærmest sverdhåndtaket (Biborski 1994: 112). Biborski (ibid.: 135) lister opp 41 funn, utbredelsen kan ses på figur 18. Flest er funnet i Skandinavia (19 stk), hvorav 11 av dem kommer fra våpenofferfunn på den jyske halvøya. 11 er funnet i Przeworsk-kulturens område. Ellers er det flere i nærheten av Limes, og noen spredte funn både på romersk og germansk område. Dateringene varierer fra B2a til C2/C3. Det største tyngdepunktet var i periode C1.

Figur 18: Utbredelsen av sverd med figurinnlegninger. Rød sirkel indikerer gruppen med de eldste sverd hvor Egge inngår. 1: Amay 2: Biała 3: Blancs Hotel 4: Egge 5: Ejsbøl 6: Fjälls 7: Gać 8: Grebo Kyrka 9: Gyldenshøj 10: Haselburg 11: Hromówka 12-20: Illerup 21: Jevnaker 22: Lachmirowice 23: Lorch 24: Nydam 25: Oblin 26: Stabu 27: Pasewalk 28: Piaski 29: Podlodów 30: Pontoux 31: Rør 32: Rzeczycza Długa 33: Schmorkau 34: South Shields 35: Straubing 36: Třebusice 37: Żurawiczki 38: Ukjent Polen 39: Ukjent Holland 40: Ukjent Woj. Kielce 41: Ukjent Pannonia. Fra Biborski 1994.

Eggesverdet hører til i gruppen av de eldste slike sverd. Vi skal se nærmere på hvor de opptrer. Fra Amay ved elva Maas i Belgia kommer et sverd med en laurbærkrans som ut fra sin gladius-form trolig kan dateres til slutten av første eller mer sannsynlig begynnelsen av andre århundre (B2). Det samme gjelder et liknende sverd, trolig fra den romerske provinsen Germania Inferior, som i dag oppbevares på museet i Nijmegen i Nederland. Her er det avbildet palmegrener på begge sider av klingens. Fra Blancs Hotel, Bornholm finnes et svært kort sverd med en dobbelsidig inkrustasjon av en palmegren og en figur som Biborski tolker som omrisset av en hjelm. Denne er også datert til B2. Fra Przeworsk-kulturens område, som i

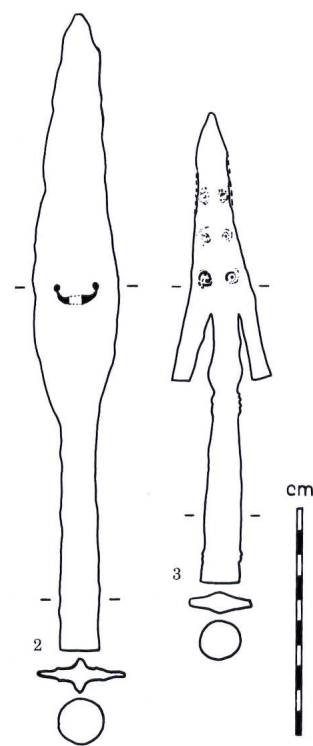
dag utgjør sentrale og sørlige deler av Polen mellom elvene Oder og Wisla, kommer et sverd fra gravfeltet Oblin med en figur av krigsguden Mars, og på et sverd fra gravfeltet Třebusice i Böhmen kan rester av en krans og en annen ukjent figur ses. Begge dateres til B2. Formen og omrisset på kransen synes jeg er veldig lik kransen fra Egge. Biborski (1994: 113) vil se dekoren på dette sverdet som en overgangsform fra de realistiske til de mer skjematiske figurframstillingene. Kronologisk tegner det seg nemlig et mønster: de eldste sverdene har en realistisk figurframstilling og forekommer hovedsakelig på brede sverd med blodrefill, mens skjematisk framstillinger opptrer på smalere klinger og er yngre. De førstnevnte er utbredt innen Przeworsk-kulturens område, mens de siste oftest opptrer i Skandinavia. (Biborski & Ilkjær 2006: 320ff).

Spyd, lanse og skjold

Vi skal nå se nærmere på resten av våpensettet som påtreffes i grav 33. Ilkjær (1990) har i forbindelse med bearbeiding av materialet etter utgravningene i Illerup Ådal foretatt en omfattende gjennomgang av våpengravsmaterialet i Nord-Europa. Materialet har Ilkjær samlet i en katalog hvor våpnene er typologisert og datert, og på dette grunnlag satt sammen i grupper med forskjellige våpensammensetninger. Jeg velger derfor å ta utgangspunkt i Ilkjærs arbeide når jeg skal se etter paralleller til våpensettet som opptrer på Egge.

T 18261d er en lanse av jern med fordypninger langs midtribben på bladet, lengde 28 cm. Den tilhører Ilkjærs (1990: 149) type 22, *Hunntypen*, som er lansespisser med fordypninger på bladet. Slike lansespisser opptrer i Skandinavia såvel som i områder sør for Østersjøen, i eldre romertid fram t.o.m. periode C1b (ibid.: 328). I gravfunnene som Ilkjær lister opp er både Danmark, Norge, Sverige, Finland, Tyskland og Polen representert.

Røntgenbilder som ble tatt av våpnene i dette funnet (T 18261) viste at det på lanser er en symmetrisk, båtformet figur som i hver ende slutter i en punktfylt sirkel (Resi 1980). Figuren er ikke synlig for det blotte øye, så det er uvisst om dekoren er innlagt på den ene eller på begge sider.

Figur 19: Lanse og spyd (T 18261d-e) med inkrustert dekor. Tegning basert på røntgenfoto, av Kari Støren Binns, DKNVS Museet Trondheim. Fra Resi 1980: 55.

T 18261e er en spydspiss av jern med mothaker, lengde 20,7 cm. Begge mothakene er nå avbrutt. Spydet har et opphøyet, firedelt bånd øverst på falen og et todelt bånd nederst på falens basis. Bladet er på begge sider prydet av en dobbelrekke med seks konsentriske sirkler.

Spydspissen tilhører Ilkjærs (1990: 177f) type 22. Slike spyd-spisser med to mothaker og omløpende bånd rundt falen forekommer i store deler av Nord-Europa, og de samme landene som er nevnt ovenfor for lansespiss av Hunntypen er også representert her. Spydtypen forekommer i hele periode B fram t.o.m. C1b (ibid.: 329).

Både lansen og spydspissen har med andre ord inkrustert dekor. Slik inkrustering er i følge Marstrander (1983: 39) vanligst i Polen, men forekommer over hele det germanske området. Resi (1986: 47) sier at lanser av Hunntypen synes utbredt i polske våpenfunn, særlig fra Przeworsk-kulturens område. Hun sier videre at fire av fem lansespisser av denne typen i Norge har vist seg å være dekorert. Dette kan muligens tolkes dithen at denne typen lansespiss ofte hadde inkrustert dekor, også i Polen. Som vi så skilte Przeworsk-kulturens område seg i tillegg ut som et tyngdepunkt for den eldste gruppen av romerske sverd med figurinnlegninger på klingene (Biborski & Ilkjær 2006). På Egge har vi altså både sverd, lanse og spydspiss med inkrustert dekor. Dette gjør det fristende å se disse elementene i sammenheng med hverandre, som et våpensett. Kanskje er vi her på sporet av krigere av en viss rang. Når vi etterhvert skal se nærmere på skjoldhåndtaket synes jeg dette trer enda tydeligere fram.

T 18261f er en stangskjoldbule av jern med konvergerende stang, Ilkjærs (1990: 35) type 3a. Den forekommer fra periode B2 og inn i C1a (ibid.: 330). Kragen rundt bulen er i fragmenter men røntgenbilder viser naglehull i grupper på tre stk sammen (Johansen 2003: 190). Dette trekket deler den med skjoldbullen fra Hunn-graven som blir presentert senere (jf. figur 22).

T 18261g er et skjoldhåndtak av bronse som er ufullstendig bevart i flere deler. Det tilhører Ilkjærs (1990: 331) type 2 som er begrenset til periode B2 og som dermed er utslagsgivende for dateringen av funnet. Skjoldhåndtaket er av samme form som et håndtak fra Hunn i Borge, Østfold (C 28973b): Det har liknende

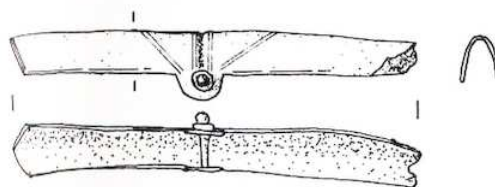

Figur 20: T 18261g Skjoldhåndtak.
Fra Møllenus 1964: 149.

triangulære strekornamenter på grepet og liknende fingerbølformede nagler. På ett av de fire naglehodene av bronse kan det ses spor av det opprinnelige sølvinnlegget, som ikke har tålt varmen på likbålet. Det er også bevart et tutulusformet naglehode av bronse, som har vært

festet til nagler på utsiden av skjoldet. Slike tutulusformede naglehoder kjennes både fra Tyskland og de andre nordiske landene. (Møllenhuis 1964: 149f).

T 18261h er flere fragmenter av skjoldkantbeslag av bronse. Det er bevart hjørnebeslag som viser at skjoldet har vært firkantet med buede sider (ibid.: 150). De er prydet med doble skrålinjer avbrutt av tverrlinjer ved naglefestene. Beslagene er av samme form som skjoldkantbeslagene i den ovenfor nevnte grav fra Hunn i Borge, Østfold (C 28973c). Funnet fra Hunn vil jeg komme nærmere inn på senere.

Figur 21: T 18261h Skjoldkantbeslag.
Fra Resi 1986: Pl. 39-4.

Skjoldhåndtak av type 2 kan knyttes til gravfunn i Norge, Sverige, Danmark, Finland, Tyskland og Polen (Ilkjær 1990: 275f). I Norge er det, foruten Egge i Nord-Trøndelag, fra Øvre Egge i Hadeland, Oppland; Hunn i Borge, Østfold; Sogndal, Stavanger amt i Rogaland; og fra Sæli, Vang i Hedmark. I Sverige er det fire funn; et fra Gotland og tre fra Öland. De syv funnene fra Danmark konsentrerer seg til Jylland og Bornholm, og fra Tyskland er det fire funn fra Gottorp i Slesvig. Fra Finland finnes ett funn fra Koskenhaka i Piikkiö, helt sørvest i landet. Fra Polen kommer ett funn fra Domaradzice i Rawicz, i vestre deler av landet. (Ibid.)

I følge Ilkjær (1990: 272) er skjoldhåndtak av type 2 vanligvis kombinert med skjoldbuler type 2 eller 3a, og spyd av typene 20, 21, 22 eller 24. Dette stemmer godt overens med våpnene fra Egge, som består av skjoldhåndtak type 2 med skjoldbule type 3a, og spyd og lanse av type 22. Jeg velger derfor å behandle dette som et sammenhørende våpensett, og vil knytte det til andre lokaliteter hvor liknende sett forekommer. Ettersom skjoldhåndtak type 2 er begrenset til periode B2 og utslagsgivende for dateringen av våpensettet og graven, tar jeg utgangspunkt i det. Det er i tråd med Ilkjær (ibid.), som har satt sammen en egen gruppe bestående av graver med skjoldhåndtak av type 2 og type 3a.

Skjoldhåndtak av type 3a opptrer med samme type skjoldbuler som håndtakene av type 2, men de er koplet til andre typer lanser. Markante forskjeller oppstår imidlertid når en ser på funnkombinasjonene til disse to typer håndtak. Skjoldhåndtak av type 2 er i 15 av 22 graver kombinert med sverd, mens sverd kun følger med i to av 11 graver med skjoldhåndtak type 3a. En annen tydelig forskjell vises i kvaliteten på de andre medfølgende gravgavene. I gruppen graver med skjoldhåndtak type 2 opptrer importvarer i seks av dem, gullfingerringen finnes også i seks graver, fire graver inneholder fibulaer, mens syv graver inneholder sporer. I

gruppen med skjoldhåndtak type 3a finnes kun én grav med en ubestembar type fibula og én grav inneholder sporer. (Ilkjær 1990: 272-276).

Det framgår altså tydelig at skjoldhåndtak av type 2, som vi har i grav 33, gjennomgående opptrer i rikere utstyrte graver enn skjoldhåndtak av type 3a. I tillegg er det særlig kombinasjonen lanse av Hunntypen (type 22) og skjoldhåndtak type 2 som knyttes til sverd, import, gullringer og fibulaer. (Ibid.: 276). Jeg synes derfor det er nærliggende å tenke at dette kan være uttrykk for differensiering i militær rang, og at vi her er på sporet av en krigerelite som er utstyrt med et våpensett som skiller seg fra en annen gruppe krigere med lavere rang.

Paralleller til våpensettet i begravelse 1

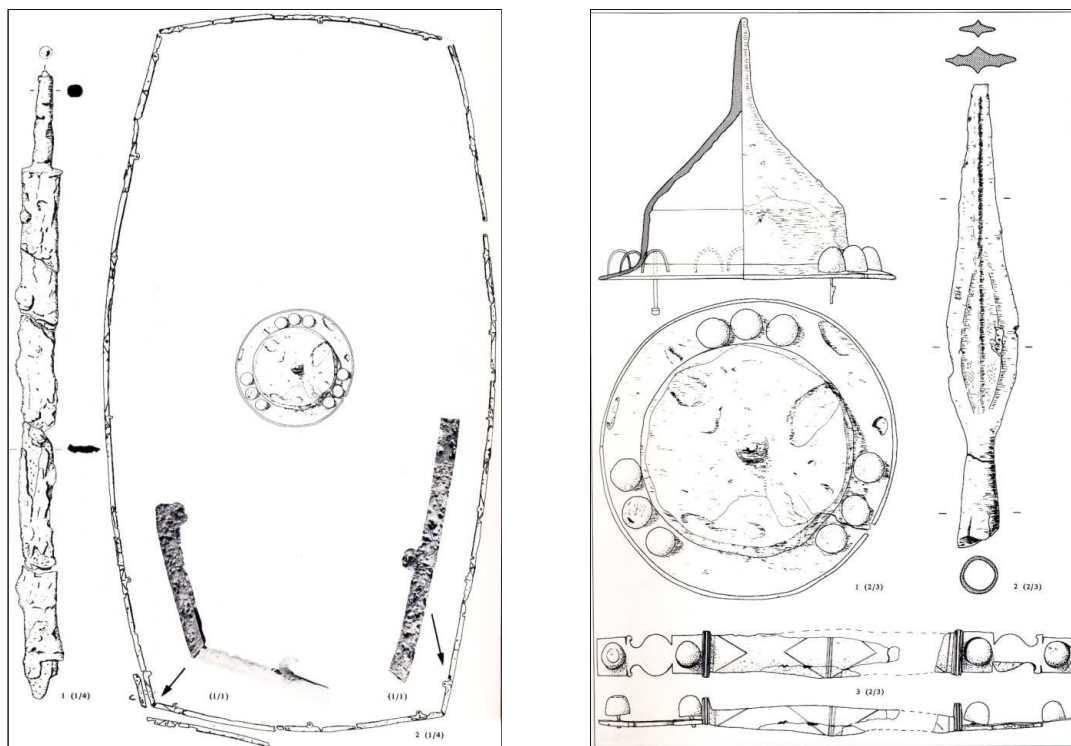
I flere av gravene med skjoldhåndtak type 2 er lanse- og spydspissene av ubestembar type. Men i fem graver er det sikker forekomst av lanse av Hunntypen sammen med skjoldhåndtak type 2 (ibid.: 272). Det er en grav fra Domaradzice, Rawicz i Polen; en grav fra Erritsø i Vejle, Sørøst-Jylland; en grav fra Skogsby, Torslunda på Öland; en grav fra Hunn i Borge, Østfold i tillegg til grav 33 fra Egge ved Steinkjer.

I Domaradzice i Polen opptrer skjoldhåndtaket og lansens bl.a. sammen med et enegget sverd, sverdskjedebe slag, skjoldbule type 2, remspenne, opphengsbe slag, kniv, halvmåneformet rakekniv, saks, syl, ildstål, nål og en bronsefibula (ibid.: 350). I graven fra Erritsø på Jylland opptrer skjoldhåndtaket og lansens bl.a. sammen med liknende skjoldbule som den fra Egge (type 3a), kniv, krumkniv, stolsporer av bronse og av jern med innlegninger, skjoldkantbe slag av bronse, remspenne av bronse og rembe slag av bronse (ibid.: 352). Fra Skogsby på Öland har vi i tillegg til skjoldhåndtaket og lansespissen en stangskjoldbule (type 3) av jern og skjoldkantbe slag av bronse (ibid.: 380).

Graven fra Hunn i Borge, Østfold skal vi se nærmere på. Det er en skjelettgrav i en rund, steinblandet haug med fotkjede, det ytre gravminnets diameter er 18 m, høyde 75 cm (Resi 1986: 70f). Gravgodset (C 28973) bestod i tillegg til skjoldhåndtaket av bronse (type 2) og skjoldkantbe slag lik de fra Egge, bl.a. av en skjoldbule av jern (type 2) og lanse av type 22 (derav navnet *Hunntypen*).

Skjoldhåndtaket var i hver ende festet med to figerbølformede nagler av bronse med sølvinnlegg, og naglefestene var dekorert med sølv. Skjoldbule var festet med liknende nagler, tre og tre sammen. Grepet på skjoldhåndtaket var gravert med geometrisk dekor og på hver side mellom grepet og naglefestene var en opphøyet kam med sølvinnlagte furer. Liknende

grepdekor er synlig på skjoldhåndtaket fra Egge, men det er ikke mulig å se spor etter sølvinnlegg på kammen i vårt eksemplar. Skjoldkantbeslagene av bronse hadde u-formet tverrsnitt og gravert geometrisk dekor. Bronsenagler festet beslaget til skjoldet gjennom tungeformede naglefester. Så mye av skjoldkantbeslaget var bevart at man kan si at skjoldet har vært ovalt med vinklede hjørner. (Resi 1986: 71).

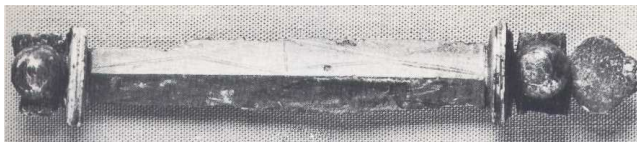
Figur 22: Funn fra Hunn i Borge, Østfold.

1. Sverd og skjold. 2. Skjoldbule, lanse og skjoldhåndtak. Fra Resi 1986: Pl. 8 og 9.

Også en enkel udekoreert fingerring av gull med plankonveks gjennomskjæring, av Anderssons (1993: 35ff) type 2, finnes i graven fra Hunn. Denne ringtypen opptrer ikke sjelden i graver med våpen og import, særlig er det på Sjælland, i Østfold og i Sverige nord for Skåne at den forekommer i statusmarkerte graver (ibid.: 35). Et tveegget langsværd av jern med bronseknapp fantes også, der rester av horn var synlig på grepet og trerester fra sverdskjeden av lind satt igjen på klingene. To beslag til drikkehorn ble også funnet, de er av bronse med sølvdekor, samt fragmenter av bærekjedene til drikkehornene. Også to stolspor av bronse med jernpigg og dekor av sølv finnes i denne graven, samt fire runde og tre båndformede sølvbeslag.

Et annet funn jeg vil vise til, er en skjelettgrav fra Jarlsberg, Sem i Vestfold (C 20300). Funnet er ikke tatt med i Ilkjærs gruppe graver med skjoldhåndtak av type 2, men er oppnevnt

som en parallell til skjoldhåndtaket fra Hunn og Egge av Resi (1986: 88). Av bildet og gjenstandsbeskrivelsene i Oldsaksamlingens hovedkatalog synes jeg det har mange likhetstrekk med både Hunn og Egge.

Figur 23: Skjoldhåndtak fra Jarlsberg, Vestfold.
Fra Resi 1986: Pl. 39.

Funnet består av et skjoldhåndtak av type 2, med fingerbølformede nagler av bronse med innlegninger av sølv eller tinn. Grepet har geometrisk strekdekor og opphøyde kammer på hver side, som på Egge og Hunn. I tillegg opptrer en lanse av Hunntypen (type 22) som i de to nevnte funn fra Egge og Hunn; lansespissen har samme lengde som lansespissen fra Egge, nemlig 28 cm. Skjoldbulen er av jern mens randen har kantbeslag av bronse og liknende nagler som skjoldhåndtaket, som sitter tre tett sammen på tre ulike steder. Det samme så vi på skjoldbulen fra Hunn (Resi 1986: Pl. 9: 1). I følge Oldsaksamlingens hovedkatalog inneholder funnet også en ”fingerring af blegt guld, trind, lukket, simpelt arbeidet, 2,8 cm. i ydre diam.” Denne ringen finner jeg ikke igjen i Anderssons (1993) katalog, trolig fordi den i følge Johs. Bøe (1927: 18) er tapt. Men vi kan konstatere at det må ha vært en liknende enkel udekorert ring som i funnene fra Egge eller Hunn. I tillegg fantes bruddstykker av bronsebeslag til to drikkehorn og to medfølgende kjeder. Munningsbeslaget har en endedopp med karnisformet profil, noe også Resi (1986: 71) beskriver i forhold til drikkehornbeslagene fra Hunn. Funnet fra Jarlsberg inneholdt også bruddstykker av en høy dekorert leirvase som Johs Bøe (1931: 30f) har behandlet. Kar av denne typen er vanlige i Danmark, den opptrer særlig ofte i jyske urnegraver og har gjerne samme type dekorasjon som eksemplaret fra Jarlsberg.

Til slutt vil jeg på ny gjøre oppmerksom på skjelettgraven fra Lynghøjgård, Viborg på Jylland, som jeg presenterte i forbindelse med gullringene (T 18261b). Her ser vi likhetstrekk til grav 33 fra Egge både i skjoldhåndtaket av bronse (type 2 med fingerbølformede nagler), i fingerringen av gull og i Østlandskjelen (E40). Skjoldbulen kan ikke typebestemmes. I graven finnes også et enegget sverd med skjede av bronse, spydspiss av Ilkjærs (1990) type 21 og lansespiss av type 10. Også en bronsefibula av ubestembar type, remspenner og stolsporere av bronse opptrer i dette rike funnet.

Tekstiler

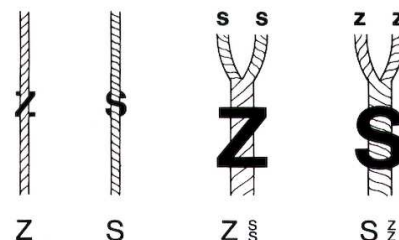
T 18261i er noen tekstilfragmenter av ull. Tekstilfragmentene fra grav 33 har blitt behandlet av Lise Bender Jørgensen (1986) i hennes avhandling om tekstilmaterialet fra Skandinavia.

Fra hennes katalog ser vi at hun har studert 4 små tekstilfragmenter, hvor det største stykket var 1,5x1 cm. ”Teknik: Brudt kiper, spinding: Z/Z, S, trådtal: 10/12 tråde på 1 cm, målt over 1/2 cm.” (Jørgensen 1986: 245). I Jørgensens katalog står funnet med en datering til yngre romertid (C1), noe som ikke stemmer overens med det vi nå vet om gravens tidfesting til B2. For øvrig vil det bli klart at tekstilmaterialet passer best inn i en eldre romertids kontekst enn i yngre romertid.

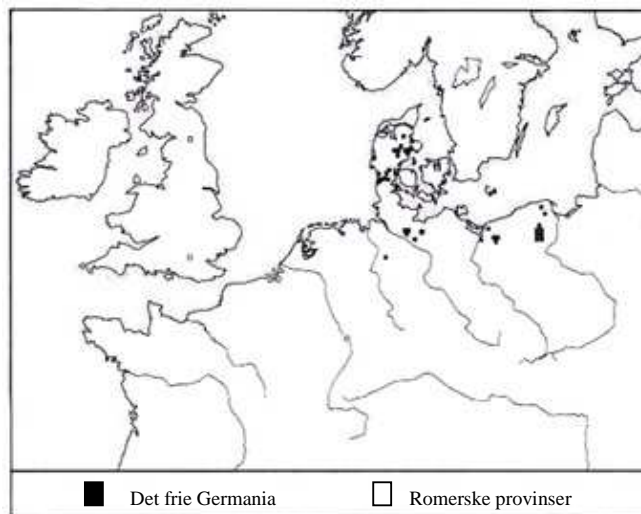
I følge Jørgensen (pers. medd.) var Egge-tekstilene litt for små til å bestemmes helt presist, og kan være både brutt kiper og krystallkiper (1986: 55). I det ene tråd-system er det både z- og s-spunnete tråder, noe som gjør at det kan karakteriseres som spinnemønster, men hvilket mønster, og om dette også forekommer i det andre trådssystem, kan ikke lengere avgjøres (Jørgensen pers. medd.). Jørgensen henfører Egge-tekstilene til det hun i boka North European Textiles

until AD 1000 (1992), kaller *Odry-* og *Donbæktypene* (spinnemønstrede tekstiler). I denne avhandlingen tar Jørgensen utgangspunkt i mer enn 7000 tekstilfunn fra Storbritannia, Irland, Nederland, Tyskland, Polen og Finland, samt at tekstilmateriale fra andre områder i Sentral-Europa og de romerske lokalitene Mons Claudianus og Abu Sha’ar i Egypt trekkes inn i konklusjonene. Definisjonen av de ulike tekstiltypene er gjort ut fra en kombinasjon av enkeltelementer som binding, mønsterrapport, spinning, kvalitet og fibertype. (Ibid.: 13ff).

Jørgensens (ibid.: 127) Odrytype har fått navn etter gravfeltet Odry i Pommern i det nordlige Polen. Tekstiltypen har stor utbredelse i Pommern og knyttes til Wielbark-Willenberg-kulturen. Liknende tekstiler er funnet nord i Tyskland, særlig Mecklenburg, og i sørlige deler av Danmark, nærmere bestemt Sør- og Øst-Jylland, Sjælland og Bornholm (ibid.: 89, 126.)

Figur 24: Z- og S-spinning. Entrådet og flertrådet garn. Man kan f.eks. få et Z-spunnet garn av to S-spunnete tråder, eller et S-spunnet garn av to Z-spunnete tråder. Bruken av forskjellig spunnet garn gir ulike effekter i det ferdige stoffet. Fra Jørgensen 1986: 13.

Figur 25: Utbredelseskart over Odrytypen i romertid. Fra Jørgensen 1992: 127.

Jørgensens Donbæktype har en klar vestsandinavisk utbredelse (ibid.: 135). Antallet tråder i tekstilene fra grav 33 på Egge (10/12) passer imidlertid bedre til Odrytypen enn til Donbæktypen. Mens Odrytypen er av medium eller grov kvalitet og har heterogene mønstre, er Donbæktypen generelt av en finere kvalitet med høyere trådtall, og har hundetann/pepitamønstre som standard (ibid.: 126f). Donbæktypen dateres i tillegg vanligvis til periode C3, og er derfor mye senere enn dateringen på grav 33. Odrytypen er normalt fra eldre romertid. Ut fra disse opplysninger velger jeg å anse Egge-tekstilene som tilhørende Odry-gruppen.

Egge-tekstilene sett i forhold til norsk romertids tekstilmateriale

De norske romertidstekstilene omfatter flere ulike typer. De eldste er enkle kypertvevninger av s-spunnet garn, kalt *Huldremosetypen*, mens i yngre romertid og folkevandringstid har tilsvarende stoffer z-spunnet garn, kalt *Haraldskjærtypen*. Et tilsvarende skifte fra s-spunnet til z-spunnet garn ses i Sør-Skandinavia, om enn på et tidligere tidspunkt, og tolkes som spor av ny teknologi; fra rundvev til oppstadvev, samt at håndtein med spinnehjul avløste enten håndtein uten spinnehjul eller evt håndtein med spinnehjul av organisk materiale. (Jørgensen 1986: 133ff, 2005).

Huldremosetypen var utbredt over hele Skandinavia og synes å være resultatet av en jevn utvikling siden bronsealderen. Haraldskjærtypen som i yngre romertid avløste Huldremosetypen i Skandinavia, ser ut til å ha utgjort den mest alminnelige stofftype i Nord- og Sentraleuropa i førromersk og romersk jernalder. Disse to typene er av medium kvalitet og opptrer både i rike og mer moderat utstyrte graver. Sannsynligvis kan de derfor oppfattes som hjemlig produserte tekstiler. (Jørgensen 1986: 139f).

I tillegg til Huldremose- og Haraldskjærtypen, har vi en tredje gruppe som kan utskilles i det skandinaviske materialet fra romertid. Det er en type finere stoffer Jørgensen kaller *Virringtypen*. Disse dukker ofte opp i rikt utstyrte graver sammen med f.eks. romersk import (ibid.: 140f). Disse tekstilene er utført i krystallkypert, med z-spunnet varp og s-spunnet innslag. Virringtypen har en begrenset forekomst og forsvinner fra det nordiske materialet i begynnelsen av folkevandringstid. Den tolkes derfor som et fremmed innslag, og det er foreslått at typen har blitt framstilt i Romerrikets nordvestlige provinser primært for å dekke hærens behov. (Jørgensen 2005).

Til sist har vi spinnemønstrede kyperstoffer av Odry- og senere Donbæktype som opptrer i skandinaviske romertidsgraver. Disse to typene har sin forløper i stoffer kjent fra Hallstattkulturens område, benevnet som *Vačetyper* (Jørgensen 1992: 135), men har som nevnt noe ulik geografisk og tidsmessig utbredelse.

Det er med Hallstattkulturen at regulære ”merkevarer” oppstår innen tekstilproduksjon (ibid.: 125). Hallstattkulturens Dürrnberg- og Vačetyper er i følge Jørgensen så karakteristiske at de kan oppfattes som ”merkevarer” på linje med dagens denim eller tweed. Typene har en stor geografisk spredning, og med den ensartete standard de fremviser kan de ikke anses som produkter av individuell husflid. Tvert om viser de til organisert tekstilproduksjon. Fenomenet med industrialisert produksjon for et større marked utvikles videre i romertid, da det kjennes et stort antall standardprodukter med vid geografisk spredning (Jørgensen 1992: 130). Virringtypen er et godt eksempel, som opptrer fra Lofoten i nord til Mons Claudianus i Egypt i sør. Andre typer, som Donbæktypen, har en mer begrenset geografisk utbredelse men er likevel svært ensartet og kan derfor også karakteriseres som ”merkevarer”. Den drivende faktor bak utviklingen mot masseproduksjon kopler Jørgensen til den romerske arméen som var utstasjonert på strategiske punkter langs Imperiets grenser. Tusenvis av soldater behøvde mat, klær og utstyr og fungerte dermed som en stimulator for den lokale økonomien. (Ibid.).

De spinnemønstrede tekstilene av Odry-type fra Egge skiller seg ut i det norske tekstilmaterialet og kan trolig anses som importerte. Odry-typens utbredelse var hovedsakelig fra *limes* til Nord-Jylland med et tyngdepunkt i Polen (Jørgensen 1992: 135).

Våpen i begravelse 2

T 18261q-x stammer fra begravelse 2 i neverkaret, som jeg vil gjennomgå i det følgende.

T 18261q er en lansespiss av jern som nå er avbrutt. Spissen hadde en opprinnelig lengde på 23,7 cm, mens den nå er 15 cm lang. Lansespissen blir av Møllenhuis (1964: 150f) sammenliknet med en lansespiss fra Stabu-funnet på Østre Toten. Lansen i Stabu-funnet bestemmes av Ilkjær (1990: 328) til type 15, *Vennolumtypen*, som opptrer fra periode C1b. Dersom kjelegraven og neverkaret i grav 33 har blitt nedlagt samtidig, som utgraver mener, må lansespissen tilhøre en annen og tidligere type enn *Vennolumtypen*. Den tilstanden som lansen framstår i nå, synes jeg gjør det vanskelig å typebestemme den i det hele tatt. Jeg kan f.eks. ikke avgjøre om lansen har hatt forsenkninger langs midtribben på bladet som lanser i bronsekjelen hadde (T 18261d), og som er karakteristisk for *Hunntypen*. Andre lansetyper som

opptrer i periode B2 er Ilkjærs type 3, 4, 6, 10 og 25 (ibid.). Jeg vil ikke utelukke at lanser kan tilhøre en av disse typene.

T 18261r er en noe deformert skjoldbule av jern med stang. Den øverste delen av stangen er avbrutt. Den er av liknende form som skjoldbulen som stammer fra bronsekjelen (T 18261f), men halsen er noe lavere og kraven er smalere og belagt med bronse langs kanten. Kun en kortere del av kraven sitter ennå fast i skjoldbulen, og på denne er det bevart et pånaglet mantuansk kors av bronse. Et liknende fragment av mantuansk kors ligger løst, mens et tredje sitter fast på et fragment av kraven. Møllenus (1964: 152) kjenner ikke til liknende form for utsmykning av skjoldbuler. Jeg vil henføre skjoldbulen til Ilkjærs (1990: 35, 330) type 3a som er skjoldbuler med konvergerende eller vertikal hals og konvergerende stang.

Figur 26: Skjoldbule (T 18261r) fra neverkaret (begravelse 2). På kraven er det pånaglet mantuanske kors. Fra Møllenus 1964: 151.

T 18261s er flere fragmenter av skjoldkantbeslag med samme form og ornering som skjoldkantbeslagene i bronsekjelen (T 18261h). Et vinklet fragment viser at dette skjoldet har hatt samme form som skjoldet i bronsekjelen (Johansen 2003: 191).

Likheten mellom våpnene i bronsekjelen og neverkaret støtter opp om at begravelsene er samtidige. Den gravlagte i neverkaret har med sitt skjold og sin lanse ikke fått med seg et like rikholdig gravgods som den gravlagte i bronsekjelen. Men det er like fullt en våpengrav det dreier seg om - i et imponerende ytre gravminne - som skiller seg fra begravelsene som ”vanlige” folk kunne forvente å få på denne tida.

Sammenfattende diskusjon av grav 33

Det ytre gravminnet er en sirkulær steinlegning av imponerende størrelse, 29 m i diameter. Den er bygd opp av en sirkel av større steiner omkring en to-lags steinpakning. Den indre gravkonstruksjonen var et steinkammer med helle over, nedlagt i kammeret var en bronsekjøl og et neverkar. Som i grav 30 står vi overfor brannbegravelser, hvor den mest iøynefallende er kjelegraven med våpen. Begravelsen i neverkaret er imidlertid også en våpengrav, og de blir tolket som samtidige nedleggelse. Funn av fire bjørneklør tyder på at den gravlagte i bronsekjelen trolig har vært plassert på en bjørnefell under likbrenningen. Når et skinn er nedlagt i full størrelse vil de klobærende ledd alltid bli værende i skinnet (Møhl 1977: 125). En

bjørn har fem klør på hver labb, men ettersom det brente gravgodset har blitt samlet sammen i etterkant og nedlagt i kjelen er det ikke å forvente at alle klørne skal finnes igjen (ibid).

Gravskikken er karakteristisk for romertid. Urnegraver med brente bein er en vanlig gravform i denne tida. Urnen kan være et leirkar, et tre- eller neverspann, eller en importert bronsekjel. Ofte nedsatt i et kammer av stein, som vi ser i grav 33. De fleste urnegravene mangler eller har sparsomt utstyr. (Solberg 2003: 76).

Våpengravene skiller seg imidlertid ut. De er gjerne rikt utstyrte og en romersk bronsekjel har ofte fungert som gravurne. I mange tilfeller ser vi at våpnene er ødelagte, bøyd eller brutt i stykker. Det ser vi også tydelig i grav 33, hvor Victoriasverdet var kraftig bøyd to ganger. Slik ødeleggelse tolkes gjerne som en rituell handling utført i forbindelse med gravleggingen. (Ibid.). At bronsekjelen er innhyllet i never er heller ikke uvanlig (Grieg 1926: 36).

Hovedtyngden av våpengraver finnes på Østlandet. Innlandsfylkene Hedmark og Oppland har hatt flest funn av våpengraver (Rygh B.-H. E. 2007: 6). Særlig Hadeland, Toten og Valdres utmerker seg med mange og rike funn (Grieg 1926; Herteig 1955). Fordi våpengravskikken var konsentrert til enkelte områder i Norden, f.eks. utbredt på Gotland, mente Shetelig (1925: 136ff) at den nye våpengravskikken slik man fant den på Østlandet, var et uttrykk for østlige forbindelser over Østersjøen. I våpensettet bestående av skjold, sverd og to spyd så han en parallell til det vanlige våpenutstyret som forekom i de bøhmiske urnegraver (Pič 1907: 162). Shetelig knyttet våpengravene til hjemvendte krigere som hadde tjenestegjort ved den østlige romergrensen hos markomannerne i Böhmen og ved Donau, og som returnerte hjem med fremmed utstyr og en fremmed gravskikk.

Senere tolkninger viser andre tendenser. Herteig (1955) vektla en hjemlig utvikling. Fordi det komplette våpensettet først ble vanlig i norske våpengraver fra yngre romertid mente han skikken heller måtte forstås som et felles germansk trekk framfor direkte påvirkning fra grenselandet Böhmen (ibid.: 30). At våpengravskikken var konsentrert til gårder i rike jordbruksområder gjorde at flere ville sette det inn i en økologisk og økonomisk tolkningsramme, og se gravskikken som representativ for det øverste sjiktet i bondesamfunnet (Herteig 1955: 115; Marstrander 1983: 151f). Gjennom handel med Romerriket, f.eks. i form av eksport av fehuder samt pels og skinn fra jakt i innlandet, fikk eliten råd til å skaffe seg våpen og importstykker, som ble brukt som symboler på status. Betegnende er det når Marstrander (1983: 152) sier at ”de opplandske krigere er i virkeligheten bønder som har fulgt

tidens moter og anlagt våpen. Det er ingen grunn til å anta egne krigerkaster hverken på Lista, Østlandet eller i Trøndelag.”

Hva forteller grav 33 oss om de gravlagte? Hvem var de, og hva kan være bakgrunnen for at de har fått med seg et slikt gravgods? Hvilke kontaktretninger trer fram? Våpengravene antyder tilstedeværelsen av krigere i Norge i eldre jernalder. Det er vanlig å tenke seg at gravgodset de døde har fått med seg avspeiler yrkesaktiviteter eller individenes status i livet. Våpnene kan ha fungert som en markør for deres sosiale stilling i samfunnet, slik f.eks. Herteig og Marstrander synes å mene, eller de kan ha vært aktivt benyttet i konfliktsituasjoner. (Rygh B.-H. E. 2007: 5). At det siste forekom er de mange krigsbytteofringene i Sør-Skandinavia vitnemål om (Carnap-Bornheim & Ilkjær 1999; Ilkjær 2000; Larsen 2007). Derfor vil jeg ikke avvise at de gravlagte i grav 33 på Egge virkelig var krigere.

Våpengravene dukker først opp i B1-B2 men blir vanligere i yngre romertid. I en undersøkelse av de østlandske våpengravene kommer det fram at de tidligste våpengravene vanligvis inneholder lansespiss og skjoldbule/skjoldhåndtak, etterhvert kommer spydspisser og sverd inn i materialet i økende grad (Rygh B.-H. E. 2007: 62f). Begravelsen i neverkaret er med andre ord ganske typisk for de tidlige våpengravene. Det er det rike gravgodset i bronsekjelen som skiller seg ut som noe helt spesielt, særlig Victoriasverdet. Den tidlige dateringen til B2 som gjenstandsmaterialet i grav 33 indikerer, demonstrerer først og fremst særstillingen dette funnet har i lokal sammenheng i Trøndelag. I følge Marstrander (1983: 116) er denne graven ikke bare den eneste kjelegraven i Inntrøndelag som er utstyrt med våpen; det er også den eldste våpengraven som er kjent fra dette området.

Om vi ser nærmere på foreliggende dateringer fra andre kanter av Norge, viser det seg at Eggegraven står fram også her. Våpengravene fra Østlandet som er kombinert med bronsekar er alle fra yngre romertid i følge B.-H. E. Rygh (2007: 89ff). En grav fra Gullen, Gran på Hadeland ser jeg imidlertid har fått ny datering fra C1 til B2 hos Holand (2001: 176), dette dreier seg om en branngrav med våpensett i en riflet bronsekjel (E44). Dette funnet er beskrevet av Grieg (1926: 17ff) og framstår i forhold til gravskikk svært lik grav 33. Mellom noen større stener stod en bronsekjel dekket av en liten flat steinhelle. Kjelen var fylt med rensede brente bein og noen oldsaker, like utenfor lå våpensettet med sverd, skjoldbule og to spydspisser. Lansen var av samme type som på Egge: Hunntypen med forsenkninger langs midtribben på bladet. Våpnene var bøyde.

Slik materialet framstår i dag ser det ut til at Eggegraven må regnes som en av landets tidligste representanter for gravskikken med våpengraver hvor de brente beina og gravgodset har blitt nedlagt i bronsekjøl. Denne pionérrollen deler den med våpengraven fra Gullen, samt en våpengrav i en bronsekjøl av typen E39 fra Opedal, Hardanger i Hordaland, som også dateres til periode B2. Denne ble tidligere presentert på grunn av de mange likhetstrekk i gravskikk som graven viste i relasjon til Egge.

Skal vi se ut over landegrensene trer den tidligere nevnte branngraven fra Brokjær i Ribe, Sørvestjylland fram som en parallell til Egge, Gullen og Opedal. Dette er en rikt utstyrt våpengrav med likhetstrekk til Egge: "Paa en Mark i Nærheden, det saakaldte Tolderskifte, [...] opdagedes under en Stenlægning af smaa Kampesteen, Side om Side, to Broncekjedler med brændte Ben og Oldsager" (Engelhardt 1881: 161). Her var det ikke bare samme type bronsekjøl (E40) som det vi ser på Egge, men også to enkle gullringer blant gravgodset.

Ser vi på gravskikken, er det altså likhetstrekk å finne til både Øst- og Vestlandet, i tillegg til Jylland. Branngraver med bronsekar og våpensett så vi også var vanlig på Gotland og i Böhmen (Almgren & Nerman 1923; Pič 1907). Funnet av bjørneklør i Eggegraven er i den sammenheng interessant, da skikken med å legge den døde på en bjørnefell peker østover. Fra Danmark kjennes kun et fåtall graver med bjørneklør, alle datert fra tredje til femte århundre og dermed senere enn Egge (Møhl 1977). En undersøkelse om bjørneklør i svenske gravfunn (Petré 1980) viste at skikken der opptrer fra slutten av førromersk jernalder og til vikingtid. Her så man at gravfunn med bjørneklør ikke var konsentrert til naturlige jaktområder, men snarere over tid opptrådte i ulike områder preget av økonomisk oppsving. I romertid var det særlig Gotland som utpekte seg, fra yngre romertid og gjennom folkevandringstid ble de oftere påtruffet i graver fra Medelpad. Særlig på Gotland var det tydelig at bjørneklør fantes i statuspregede graver med fibulaer, importkar, glassbegre, spillebrikker o.l. Petré så derfor forekomsten av bjørneklør i graver i sammenheng med skinnhandel. Medelpads rike jernalder har ofte blitt knyttet til innlandsressursene i Jämtland (Slomann 1948, Ramqvist 2001), og handelsøya Gotland kan ha vært et mellomledd i skinnhandel fra Norrland til kontinentet.

Kanskje kan vi se bjørneklørne i graven på Egge som et idélån og tegn på kontakt med Gotland, eller det kan tenkes å vise til en faktisk ressursutnyttelse av innlandsområdene og handel med skinn, på linje med det forekomsten i Medelpad trolig kan tyde på. I denne sammenhengen skal det bemerkes at bjørneklørne på Gotland oftest forekom i kvinnegraver, og ikke var et spesielt fenomen knyttet til våpengraver. At bjørneklørne hadde en viktig

symbolsk betydning i begravelsesritualet, og derfor ble nedlagt i kjelen sammen med det andre gjenværende gravgodset og beina etter brenningen, er heller ikke usannsynlig. Merete Moe Henriksen (2001) vektlegger bjørnens symbolske betydning for menneskene i forhistorien når hun vil forklare forekomsten av bjørneklør i graver. Bjørnen var et symbol på den sterke krigeren, men også et symbol på gjenfødelse og fruktbarhet.

Hvis vi nå oppsummerer kontaktretningene som de ulike gjenstandene og våpensettet viser kan vi forsøke å danne oss et helhetsbilde av hvor kontaktene kan ha gått og hvilke aktiviteter det er som ligger bak gjenstandsspredningen.

Kjeler av Juellingetypen (E40) regnes som romerske eller provinsialromerske produkter. De er kjent fra Italia og provinsialromersk område, fra arméens leire i Tyskland og Holland og fra graver over hele det germanske området: Fra Pannonia, Böhmen, Mähren, Slovakia og Polen. De har blitt tolket som feltkjeler brukt av den romerske hær (Lindeberg 1973). Bronsekjelen forekomst på Egge kan derfor være i samband med en hjemvendt kriger. Samtidig kan den også peke på allianser og gavebytterelasjoner innen et nettverk. Ulla Lund Hansen (1987: 254) framhever Danmarks sentrale posisjon som formidler av importvarer i Skandinavia gjennom hele romersk jernalder, som et aktivt mellomledd i varebytte mellom Romerriket og Skandinavia. Romerske kar og glass produsert i Italia, Middelhavsområdet og de romerske provinsene nådde Danmark via forskjellige germanske sentre. Hun mener at deler av den svenske og antageligvis nesten hele den norske importen ble formidlet via dansk område. Prestisjevarene kan ha nådd Egge gjennom handel eller gavebytterelasjoner med personer i Danmark, eller de kan ha vært resultatet av gavebytte eller redistribusjon fra sosiale ledere her hjemme.

I B2 så vi kjeler av Juellingetypen opptre på Sjælland, Møn, i tre graver fra Juellinge på Lolland og i våpengraver fra Lynghøjgård og Brokjær i vestlige deler av Jylland. I Sverige hadde vi et funn fra Gotland og et fra Västergötland, samt mulige Juellingekjeler fra Simris i Skåne og Västerängen i Uppland. I Norge er det funnet kjeler av denne typen på Egge i Nord-Trøndelag, fra gravfeltet Store-Dal i Østfold og fra Lunde i Buskerud.

Hvor den typen gullfingerringe som vi finner i to av gravene på Egge har blitt produsert er ikke fastslått. Romerske mynter ble ofte omsmeltet for å lage smykker og andre prydgjenstander av dette edelmetallet (Solberg 2003: 84). I Skandinavia er ringtypen særlig kjent fra Jylland, ellers er det funnkonsentrasjoner på Sjælland, Öland, Gotland og i Nord-

Trøndelag. Også i vestre deler av Sverige er denne ringtypen ganske vanlig. Beslektede ringer kjennes fra provinsialromersk område. (Andersson 1993: 39). Av graver som er datert til periode B2 finner vi slike ringer i graven fra Lynghøjgård på Jylland, muligens liknende ringer fra Brokjær på Jylland og Store-Dal i Østfold, et sett fra Östra Porten i Bohuslän og tilslutt fra Överbo smedsgård i Västergötland. Ut fra disse funnene å dømme ser det ut til at ringtypen særlig kan knyttes til statusgraver i denne perioden.

Kan tanker omkring ringenes funksjon hjelpe oss å avgjøre hvordan ringene har kommet til Egge, og hvilken type kontakter som kan ligge bak?

Når det gjelder fingerringers funksjon legger Andersson (1993: 17ff) vekt på at de i tillegg til å være dekorative også kan fungere som symboler. F.eks. kan de ha fungert som verdighetstegn eller vært synlige bevis på allianser og personlige forbindelser, de kan være tegn på bedrifter som bæreren har utført, f.eks. innsats i strid. Romerne hadde et velutviklet symbolspråk koplet til fingerringe, og under Republikken var det å bære gullringer reservert enkelte klasser av personer og til spesielle anledninger, f.eks. senatorer og riddere (Higgins 1980: 174). Fra klassiske kilder er det kjent at romerne delte ut smykker, som arm- og fingerringe, som fortjenestetegn til soldater og til forbundsfeller i provinsene (Higgins 1980: 182f; Kyhlberg 1980: 16; Andersson 1985: 138ff, 1993: 18). Innom hæren fantes et system med *dona militaria*; militære utmerkelsestegn (Maxfield 1981). Også direkte gaver fra keiseren til soldater forekom. Liknende skikker ser også ut til å ha utviklet seg på germansk område. (Andersson 1985: 138ff, 1993: 18). Anderssons (1993: 89) analyse av funnkombinasjonene viste at særlig de enkle lukkede fingerringtypene uten dekor ofte forekom i graver med annen militær rangsymbolikk som våpen, sporer o.l. Også enkle spiralfingerringe mener Andersson (ibid.: 28) kan ha vært rangindikerende i et militærhierarki.

Som vi så i kapittel 3.2.3 har ekteskap trolig vært en viktig institusjon i de germanske samfunn. Det er derfor nærliggende å tenke seg at fingerringe på samme måte som i dag kan ha symbolisert ekteskap (ibid.). Flere ringtyper opptrer både i kvinne- og mannsgraver. Anderssons analyse viste at både de enkle, lukkede ringtypene (som i grav 30 og 33), spirallagde ringer samt ringer med rygger (som i grav 12 som jeg skal gjennomgå senere) kan ha fungert som symbol for ekteskapsbåndet. Ringene behøvde ikke være av gull; metallet kan ha vært bestemt av bærernes sosiale og økonomiske stilling i samfunnet.

Herschend (1980: 208-45) har knyttet fingerringe fra Öland til romerske vektsystemer, og mente at ringene kunne være tilpasset et vektsystem og blitt brukt som en form for vektlodd for handel. Påfallende vektkonsentrasjoner mellom 5 til 6,5 g kan i følge Andersson (1993: 29) observeres i det skandinaviske ringmaterialet, i tillegg til mindre topper rundt 3, 9 og 12 g. Han mener det støtter opp om en slik tilpasning, og at noen av fingerringtypene (bl.a. de enkle ringene uten dekor) også kan ha blitt brukt som en enklere form for vektlodd.

Sammenfatter vi diskusjonen om funksjon ser vi at de enkle, lukkede ringene uten dekor som forekommer på Egge, i følge Andersson faktisk både kan koples til militær rangsymbolikk, de kan ha vært symbol på ekteskap og de kan ha hatt en merkantil funksjon som vektlodd. Når jeg sammenliknet de fire funnene av slike ringer i periode B2 var koplingen til våpengraver lett å få øye på, samt at romerske importvarer var representert i alle funnene. I den aktuelle tidsperioden kan derfor slike ringer trygt sies å være knyttet til høy status, jeg tror også de kan koples spesielt til krigere. Dersom mangel på våpen i rike statusgraver kan anses som indikativ for kvinner, kan typen også sies å være representert i både kvinne- og mansgraver, og kan følgelig ha vært symbolske ringer for ekteskap. I grav 33 på Egge er det imidlertid to ringer i samme grav, de er av tilnærmet lik størrelse og dessuten av en så stor størrelse at jeg mener de må knyttes til menn, eller en mann. Jeg anser det derfor som usannsynlig at det skal symbolisere ekteskap. Imidlertid ser jeg ikke bort fra at det kan symbolisere andre personlige bånd eller allianser enn ekteskap. Denne muligheten må vurderes i forhold til resten av gravmaterialet. I forhold til bruk som vektlodd kan likheten i vekt mellom de to kanskje tas til inntekt for det, men samtidig faller de med sine 24,3 og 23,9 g langt utenfor vektkonsentrasjonene Andersson observerte i materialet.

Sverdene med inkrusterte figurer på klingene er romerske eller provinsialromerske produkter, fremstilt i hærens våpensmier. Figurene gjenspeiler herskende trosforestillinger i Romerriket, sverdet fra Egge knyttes til Victoriakulten som var utbredt i arméen. Langs Limes og innenfor Romerrikets territorium er mange slike sverd funnet sammen med kamputrustning eller fra militærleire, utenfor Romerriket finnes de ofte i gravfunn eller har blitt avdekket i våpenofferfunn på den jyske halvøya. Sverdene blir ofte tolket som hederssverd; de kan ha hatt en funksjon som rangstegn i den romerske hæren, eller vært knyttet til legionærer med bestemte funksjoner.

Eggesverdet hører til blant de eldste brede sverdene som har en realistisk figurframstilling. Disse sverdene med tidligst datering kommer fra Amay ved elva Maas i Belgia, og et fra et

ukjent funnsted i den romerske provinsen Germania Inferior, området vest for Rhinen. Fra Blanchs Hotel på Bornholm finnes et svært kort sverd med en dobbelsidig inkrustasjon, og fra Przeworsk-kulturens område, som i dag utgjør sentrale og sørlige deler av Polen mellom elvene Oder og Wisla, kommer et sverd fra gravfeltet Oblin. Enda et sverd kommer fra gravfeltet Třebusice i Böhmen.

At sverd med klinger ornert med inkrusterte figurer er relativt sjeldne både i og utenfor Norge, synes jeg styrker idéen om at de kan reflektere rangsforskjeller og ble båret av en utvalgt gruppe legionærer. Gruppen av de eldste sverdene med figurinnlegninger som Eggesverdet tilhører, viser stor spredning. Jeg synes derfor ikke det er utenkelig at de skal knyttes til mennesker som har vært involvert i kriger på romersk eller germansk side, som har fått det som symbol på militær utmerkelse eller rang i et krigerhierarki.

I forhold til våpensettet var det skjoldhåndtaket av Ilkjærs (1990) type 2 som dannet utgangspunktet for en gruppering. De finnes i rikt utstyrte graver fra Norge, Sverige, Danmark, Finland, Tyskland og Polen. Jeg valgte å fremheve de gravene hvor en lansespiss av Hunntypen forekommer i kombinasjon med skjoldhåndtaket, som i graven fra Egge. Lanser av Hunntypen er utbredt i polske våpenfunn, særlig fra Przeworsk-kulturens område. De som påtreffes i Norge har ofte inkrustert dekor (Resi 1986: 47). I følge Marstrander (1983: 39) var slik inkrustering vanlig i Polen. Av det kan vi muligens slutte at de dekorerte lansene av Hunntypen i Norge er et resultat av kontakter med mennesker fra Przeworsk-kulturens område. I følge Biborski & Ilkjær (2006) var samme område også et tyngdepunkt for utbredelsen av romerske sverd med figurinnlegninger på klingene. At vi på Egge har både lanse og spydspiss med inkrustert dekor i tillegg til et møstersmidd sverd med figurinnlegninger på klingene, gjør det fristende å se dette våpensettet som et vitne om kontinentalgermanske kontakter, kanskje nettopp til dette området.

Med dette våpensettet er vi trolig på sporet av krigere av høy rang. Ilkjær (1990: 272) satte sammen en gruppe bestående av graver med skjoldhåndtak av type 2 og type 3a, da begge disse typene forekommer i periode B2. Skjoldhåndtak av type 3a er koplet til andre typer lanser enn type 2, som f.eks. ofte opptrer med lanser av Hunntypen. Dette var imidlertid ikke den eneste forskjellen som var synlig i funnkombinasjonene til disse to typer håndtak. Det var tydelig at skjoldhåndtak av type 2 - som vi har i grav 33 fra Egge - gjennomgående var å finne i rikere utstyrte graver enn skjoldhåndtak av type 3a, og mye oftere sammen med sverd.

Særlig var det kombinasjonen lanse av Hunntypen og skjoldhåndtak type 2 som opptrådte sammen med sverd, import, gullringer og fibulaer. (Ibid.: 276).

Jeg synes det er nærliggende å tenke seg dette som uttrykk for differensiering i militær rang. I disse gravene møter vi en krigereelite som er utstyrt med et våpensett som skiller seg fra en annen gruppe krigere med lavere rang. I Norge var skjoldhåndtak type 2 og lanse av Hunntypen kombinert i funnet fra Egge, fra Hunn i Østfold og Jarlsberg i Vestfold. I Sverige er det Skogsby på Öland og i Danmark er det Erritsø og Lynghøjgård på Jylland. I Polen forekom denne våpenkombinasjonen i en grav fra Domaradzice, Rawicz.

De spinnemønstrede tekstilene fra Eggegraven peker også mot kontinentet. De ville jeg henføre til Jørgensens (1992) Odrytype, en tekstiltype kjent fra Limes til Nord-Jylland, også den med et tyngdepunkt i Polen. Tekstiltypen har stor utbredelse i Pommern og knyttes opp til Wielbark-Willenberg-kulturen. Liknende stoffer er funnet i det nordlige Tyskland, særlig Mecklenburg, og i sørlige deler av Danmark, nærmere bestemt Sør- og Øst-Jylland, Sjælland og Bornholm. I det norske tekstilmaterialet fra eldre romertid skiller de seg klart ut og må anses som importerte. Tekstiltypen viser en ensartet standard over et stort geografisk område, og kan derfor oppfattes som resultat av organisert tekstilproduksjon.

Et av tolkningskriteriene jeg hadde utarbeidet sa at fremmedartet gravskikk i kombinasjon med gravgaver av fremmed opprinnelse, som framstår som en ”pakke” av ukjente kulturtrekk, kunne indikere personforflytning eller migrasjon i en eller annen form. Migrasjoner så vi i kapittel 3.2.4 kunne knyttes f.eks. til profesjon som kriger/leiesoldat. Et annet kriterium var at mulige militære utmerkelser kunne knyttes til hjemvendte krigere. Samlet sett synes jeg det er mye som peker mot en tolkning av de døde som krigere, eventuelt kriger og krigsleder av høy rang i et militærhierarki, med svært utadrettede kontakter som fulgte tidens moter på germansk område. Graven er et av de tidligste eksemplene her til lands på skikken med våpengrav i bronsekjel. Flere av gjenstandene i gravgodset kan tolkes som militære rangstegn eller symboler på bedrifter i strid.

Forskjellen i gravgodset mellom den gravlagte i bronsekjelen og den gravlagte i neverkaret synes jeg styrker tanken om at gravgodset ikke bare skal forstås som en demonstrasjon av beboerne på Egges rikdom og mulighet til å skaffe seg prestisjevarer og følge elitens mote fra fjernere steder. For meg framstår det mer sannsynlig at det helt konkret reflekterer at de var krigere av ulik rang, og at det var viktig at de fikk med seg sitt personlige utstyr i graven.

5.1.3. Grav 12

Undersøkt av K. Rygh 1869.

Ytre og indre gravkonstruksjon

I en rund haug/røys på bergknaus ca 20 m vest for gårdstunet på Egge, diam. 8 m, høyde ca. 0,5 m ble en keramikkurne funnet, brutt sammen i fragmenter. Ringen lå sammen med brente bein ved siden av. (Rygh K. 1879: 99; Petersen T. 1952: 44; Smedstad 1992: 37).

Funnt: T 545 Urne av brent leire, T 546 fingerring av elektron.

Keramikk

T 545 er bruddstykker av en urne av brent leire, som har vært buket med en hank. Under halsen er den prydet med horisontale og skrå furer samt runde og dråpeformede prikker. Urner med en hank nede på siden (tilsvarende Rygh (1885)

361 og 362) er de mest tallrike i det norske keramikkmaterialet fra jernalder. De har lang levetid og opptrer allerede i tredje århundre og består til langt ut i sjette århundre (Bøe 1931: 49). Karakteristisk for denne typen leirurner er en ganske bred buket form med vid halsåpning, en hank som er plassert nede på siden fra bukovergangen og opp mot innsnevringen under kraven. Dekoren er gjerne utført i strekteknikk på frihånd og høyden som regel mellom 9 og 15 cm. (Ibid.). På grunn av at urnen fra grav 12 er så fragmentert synes jeg det er vanskelig å typologisere den nærmere enn til denne hovedformen. Når det gjelder datering gir Bøe et bilde av kartypens utvikling, og hevder at bukovergangen med tiden blir mer framtrædende, slik at vi i femte og sjette århundre ser den skarpe formen fra normaltypen R 361 (ibid.: 55). Ut fra at vårt eksemplar ikke ser ut til å ha en så skarp bukovergang finner jeg det sannsynlig at dette er en litt tidligere variant. Møllenus (1964: 153) mener karet bør plasseres blant den tidlige østlandske gruppe bukete hankekar med svakt utbøyd rand, som Bøe knytter til det 4. århundre.

Figur 27: T 546 båndformet fingerring og T 545 fragmenter av leirkar limt sammen. Foto: A. Kjersheim. Fra Smedstad 1992: 37.

Figur 28: Bruddstykker med synlig dekor fra urne (T 545). Foto: R. Martinussen.

Denne typen leirkar med hank nede på siden anser Bøe (1931: 52) som hjemlig keramikk. Formen mener han opprinnelig kan ha kommet fra Danmark, der urner av liknende form som våre tidligste, forekommer i graver fra tredje århundre av (ibid.: 50ff). Han snakker om en påvirkning fra forskjellige danske områder, hvor de nye innslagene først dukker opp ytterst ved Oslofjorden i Østfold og sydligst i Vestfold og derfra spres oppover til Buskerud og Oppland og langs kysten til Aust-Agder. Bøe mener å kunne se en dekorativ forskjell mellom leirkar fra Østlandet og Vestlandet som utvikler seg over tid. I siste halvpart av fjerde århundre får produksjonen et stort oppsving; hankekarene blir et motefenomen som i visse landsdeler blir gjenstand for masseproduksjon og –omsetning (ibid.: 55). Likevel er det i følge Bøe (ibid.: 93) påfallende få urner av denne typen fra Trøndelag og nordover. Fra midten av 300-tallet finnes det noen slike urner i Trøndelag, de eldste er av den brede bukete varianten med en noe avrundet bukovergang, skarpt utbøyd rand og en forlenget og rett skulder. (Ibid.). Dette styrker også at urnen fra grav 33 kan dateres til det fjerde århundre.

I forhold til utbredelse og spørsmål om kontakter ser vi altså at denne typen kar anses som lokal produksjon som opptrer særlig på Østlandet og Vestlandet i lokale grupper, samt i Trøndelag. I sørligere deler av Sverige finnes den også. Interessant er det at Bøe (ibid.: 97ff) hevder at denne formen for urner ser ut til å mangle helt i Mellom-Sverige, men at den påfallende nok igjen forekommer lengere nord, i Medelpad. Bøe mener at når denne typen hankekar opptrer i Nord-Sverige, isolert fra den sydsvenske gruppen, skal dette tilskrives kontakter mellom Trøndelag og Medelpad. Urnene fra Medelpad viser i form og dekorasjon klar tilknytning til de sør- og vestnorske leirkarene fra sent 300- og fra 400-tallet, og har trolig kommet langs den gamle ferdselsveien over Kjølén. Både Bøe (ibid.: 98) og Slomann (1948) presenterer flere slike bukete hankekar, bl.a. fra Harv i Attmar sogn, Kvissle i Njurunda sogn, Färsta i Skön sogn og Rännö i Tuna sogn som har dateringer fra slutten av fjerde århundre og fra femte århundre.

Gravfeltet ved Rännö i Tuna hører til de eldste fra Medelpad, og i følge Slomann (1948: 22) viser flere av gravene fra Tuna sogn norsk innflytelse. I tillegg til leirkar av norske typer finnes en korsformet spenne og adskillige beinsaker. I funnene herfra så Slomann mange likhetstrekk med funn fra den seinromerske periode i Vest-Norge. I funnet fra Harv i Attmar opptrer leirkaret sammen med andre importvarer som et bronsefat og fragmenter av glassvarer (ibid.: 29). Leirkaret fra Kvissle i Njurunda opptrer i en grav med en vestlandskjel med brente rensede bein (ibid.: 31). Gravgodset bestod ellers av smelteklumper av et glasskar, bjørneklør og trekantede beinpilspisser. Fra samme gravfeltet er det funnet flere vestlandskjeler.

Leirkaret fra Färsta i Skön sogn var brukt som en gravurne, på samme vis som på Egge (ibid.: 33f). Ornamentikken gjorde at leirkaret kunne henføres til det sydvestnorske området og dateres til fjerde århundrets siste del.

Fingerring

T 546 er en båndformet fingerring av elektron (sølvblandet gull), med 3 opphøyede rygger og 3 lavere lister i hvert av de to mellomrommene. Vekten på ringen er 8,4 g (Bøe 1927: 65), og den er 2,4 cm i diameter (Sørheim 1997: 17). Ringen hører til Anderssons (1993: 49) gruppe 3 som er båndformede, flerryggede fingerring. Undertypen er type 11 variant 1b, dvs. terryggede, båndformede ringer med to forsenkninger hvor dekoren i forsenkningen består av flere slette, lave lister.

Figur 29: T 546 Fingerring.
Foto: R. Martinussen.

Slike ringer har blitt fastslått å være av skandinavisk opprinnelse (ibid.: 50, 55). Typen med tre rygger er vanlig på Gotland, den forekommer også på Öland og i vestre Sverige. I Danmark dominerer de på Sjælland med noen funn på Lolland og i Jylland. Fra Norge er den største utbredelsen rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden og i Rogaland. (Ibid.: 55). Andersson finner 49 eksemplarer av type 11 variant 1b. Samtlige daterbare ringer kan føres til periode C3, altså 310/320-400 AD. (Ibid.: 56f).

Ringer av type 11 har blitt båret av både kvinner og menn, men i Norge er den karakteristisk for kvinnegraver. Ringtypen opptrer både i graver med mange gjenstander og i graver med få gjenstander, noe som tyder på at typen hadde en relativt vid sosial spredning. Fra et skandinavisk synspunkt er det mindre vanlig at slike ringer forekommer sammen med andre gull- og sølv-gjenstander eller importvarer, bortsett fra graver med glasskar. I Norge opptrer imidlertid typen ofte i statusmarkerte graver, slik at man kanskje kan tenke seg at denne typen ringer hadde mer statusverdi her enn i andre områder. (Andersson 1993: 55).

Dersom vi setter ringen fra Egge inn i en lokal kontekst og ser på båndformede, flerryggede ringer datert til periode C3 under ett (Anderssons gruppe 3), blir det tydelig at denne gruppen ringer i allefall i Trøndelag var knyttet til høystatusgraver. Ofte finner vi også igjen leirkar med hank i de samme gravene. På et område skiller Eggegraven seg ut i forhold til de andre. På Egge finner vi ringen i en branngrav. De andre flerryggede ringene fra Trøndelag opptrer i

ubrente graver. Ringer av akkurat samme type som på Egge finner vi på Foss, Horg i Sør-Trøndelag og på Gimsan, Melhus i Sør-Trøndelag (Andersson 1993: 56).

Fra den rike dobbeltgraven med en mann og en kvinne i kammer fra Foss, Horg sogn i Gauldalen (T 16364) opptrer både en firerygget ring og en med tre rygger. Straume (1961: 61) sier den første tilhørte mannens utstyr, mens den trefryggede var blant kvinnens eiendeler. Den sistnevnte er på linje med den fra Egge av sølvblandet gull, har tre rygger men kun to lavere lister i de to forsenkede partiene. Eksemplaret fra Egge har tre slike lister i mellomrommene. Dobbeltgraven fra Foss var en umåtelig rik ubrent grav med gravgods som bl.a. bestod av fullt våpensett, ulike beslag og rikt personlig utstyr med nåler og nålehus, spenner og tilsammen fire fingerringe i edelmetaller, 28 perler av glass og rav, spinnehjul og vevskje, rester av glassbeger og fem leirkar. Fire av disse var leirkar av den bukete typen med hank (R 361).

Også fra Gimsan i Melhus (T 16351) opptrer flerryggede ringer i en høystatusgrav. Det dreier seg om en torygget ring og en trefrygget ring. Den trefryggede er av gull og har en liten list i de to mellomrommene. I en ganske utpløyd rundhaug med nåværende diameter ca 20 m og høyde 1,3 m fant man spor av en ubrent kvinnegrav med et mangfoldig gravgods. Både spenner, fibulaer, nåler og hele fire fingerringe av edelmetaller vitner om rikdom, det samme gjør importvarer av glass. Et cylinderformet nålehus av bronse er nesten identisk med nålehuset som ble funnet i den overfor nevnte graven fra Foss. Også i denne graven opptrer keramikkar, bl.a. av type R 361 med hank.

Fra en skjelettgrav i røys på Salthammer ved Levanger (T 2399-2403, 2419) stammer en torygget ring av gull. Den gravlagte lå i en 3 m lang hellekiste, og gravgodset inkluderte også et glassbeger, et fragment av keramikurne med hank trolig som R 361 og en usammensatt beinkam med dekor. (Marstrander 1983: 60, 181). Fra Ven i Hølonda, Melhus (T 362-79) kommer en firerygget ring av gull. Den ble funnet i en ubrent kammergrav i haug, sammen med bl.a. et fullt våpensett, igjen en leirurne med hank liknende R 361, og et glasskar.

Sammenfattende diskusjon av grav 12

Denne graven kan trolig karakteriseres som en urnegrav hvor de brente beina og ringen har vært plassert oppi leirkaret. Det ytre gravminnet består av en røys med diameter 8 m og høyde 0,5 m. Ringtypen som vi har her er fastslått å være av skandinavisk opprinnelse (Andersson 1993: 50, 55). Typen med tre rygger er vanlig på Gotland, den forekommer på Öland og i

vestre Sverige. I Danmark dominerer de på Sjælland. I Norge er den største utbredelsen rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden og i Rogaland.

Vi har sett at de båndformede ringene med flere rygger opptrer i svært rike graver i Trøndelag på denne tida. De båndformede ringene er i Norge oftest knyttet til kvinnegraver, derfor velger jeg å tro at den gravlagte var en kvinne. Likevel har vi dobbeltgraven fra Foss som viser at flerryggede båndformede ringer ble brukt av både kvinner og menn. Den fireryggede ringen ble funnet i tilknytning til mannens utstyr mens den treeryggede til kvinnens. Våpengraven fra Ven i Hølonda inneholdt også en firerygget ring. Kanskje disse større med fire rygger oftere ble båret av menn. Dobbelgravene fra Foss gjør det tenkelig at ringene symboliserte giftermål innad i de rikere slektene. Vi kan naturligvis ikke fastslå med sikkerhet at det her dreier seg om ektemaker, selv om det er nærliggende å tenke seg det. Også Andersson (1993: 28) mener at graven fra Foss kan indikere at de flerryggede ringene fungerte som tegn på ekteskapsbånd. Den gravlagte i grav 12 på Egge kan derfor ha fått denne ringen i forbindelse med en giftermålsallianse.

Forekomsten av liknende leirkar som eksemplaret på Egge i samtlige av de velutstyrte gravene jeg presenterte i forbindelse med ringene, viser at leirkartypen med hank har vært populær blant de høyere samfunnsklassene. Typen er av Bøe (1931) ansett som hjemlig keramikk som i visse landsdeler - Østlandet og Vestlandet peker seg ut – nærmest blir gjenstand for masseproduksjon. Vi så også at slike kar trolig demonstrerer kontakter mellom Trøndelag og Medelpad som har foregått via ferdselsveien over Kjølén. Beboerne på Egge kan ha vært delaktig i spredningen av slike keramikkkurner til folk i Medelpad.

Graven på Egge skiller seg ut fra de andre jeg har sammenliknet med, gjennom at man på Egge har videreført skikken med branngraver som kjelegravene 30 og 33 fra eldre romertid er eksempler på. Arbeidet bak ei røys av denne størrelsen, med vidt utsyn fra bergkammen på Egge, signaliserer at det fortsatt er elitepersoner som bor og gravlegges her også ved inngangen til folkevandringstid.

5.2. Materialet fra vikingtid (800-1050 e.Kr.)

På den midtre delen av gravfeltet, langs veien nordøst for Egge kirke, finner vi i dag åtte gravhauger som trolig kan dateres til vikingtid. I dette området har det tidligere vært adskillig flere gravhauger enn det vi ser i dag, Schøning (1910) beskrev både rundhauger, langhauger og trekantede hauger. Inne på kirkegården står en bautastein blant nåtidens graver. Funn som

har blitt gjort på denne delen av feltet før Sørheims (1997) undersøkelse av den brente båtgraven (grav 19) er hovedsakelig løsfunn fra eldre vikingtid, i tillegg til et tilfeldig funn fra 1894 da kirkegården ble utvidet og man støtte på en mannsgrav fra eldre vikingtid (Petersen T. 1952: 43f). I følge Petersen (ibid.) viser jernsakenes konsistens og fastrustet tre at gravskikken på Egge har vært ubrent jordfesting i denne tidsperioden. Da enkelte av gjenstandene er tapt, sammenblandet med funn fra andre gårder og heller ikke dokumentert har jeg valgt å utelate disse fra analysen. Det som var tilgjengelig for meg i magasin har jeg sett på og vurdert, men fordi det dreier seg om hjemlige, tallrike typeeksemplarer har jeg besluttet at de er lite informative i forhold til min problemstilling. Jeg velger derfor å konsentrere meg om den ene graven som er tilstrekkelig dokumentert og faglig utgravd.

5.2.1. Grav 19

Utgraving ved Helge Sørheim i 1982.

Ytre og indre gravkonstruksjon

Det ytre gravminnet var en skadet haug som fremstod utydelig i terrenget. En lyktestolpe var plassert på den i tillegg til at veien til Egge kirke dekket store deler av haugen. Under utgravingen ble haugens opprinnelige profil og utstrekning fastslått, man kunne se at haugen hadde vært 0,5 m høy og ca 10 m i diameter. Videre graving avdekket et sotholdig, gråsvart jordlag 40 cm under haugens opprinnelige overflate. I dette laget fant man først en mengde jernnagler, etterhvert også oldsaker. Dette brannlaget måtte representere begravelsen.

Ved begravelsesområdet omfattet gravningen et 3,5 x 3,5 m stort område. Naglene lå spredt utover i kullaget men var særlig konsentrert over et område på ca 2,3 x 0,8 m som gikk parallelt med veien, altså langsetter Eggevammens lengderetning. Innenfor dette området lå de fleste oldsakene konsentrert over et område på ca 1,1 x 0,4 m.

Den gravlagte var ut fra gravgavene å dømme en mann som hadde blitt brent i båt. At gravgodset hadde vært med på bålet var tydelig ut fra smeltede sølvinnlegninger på våpen samt smeltede bronsegjenstander. Selve brenningen må ha foregått et annet sted. Naglene var omrotet og lå samtidig så tett sammen at de trolig har vært samlet sammen i etterkant av brenningen og kastet i en haug omkring gravgodset. Det sotholdige funnførende laget var også for begrenset i utstrekning til å stamme fra en båt brent på stedet. Den døde hadde fått med seg fullt våpensett, ride- og kjøreutstyr og annet gravgods som indikerer at han var en velstående mann.

Funn: T 20362 a-at, bl.a. båtnagler, sverd, to spydspisser uten mothaker, øks, skjoldbule, pilespisser, bissel, rangle og endel ringer, kroker og nagler til seletøy, jernkjel, ildstål, spillebrikker og terninger, to vektlodd, del av skålvekt, samt brente bein av dyr, fugler og menneske.

Sverdet

T 20362a er et tveegget sverd av jern med inkrustert sølvdekor på hjalt og knapp, svarende til Jan Petersens (1919) type R. Av form er det ganske likt Ryghs (1885) typeeksemplar R504 basert på et sverd fra Hedmark (C 257). Sverdet har en total lengde på 93,3 cm. Klingens er 78,5 cm lang og smidd av langsgående lameller.

Den har ingen innskrifter. Største bredde på klingens er 6,5 cm og største tykkelse er kun 0,5 cm. På begge sider er en svak blodrefill. Hjaltens lengde er 13,9 cm og 8,4 cm. Overhjaltets høyde med knapp er 4,7 cm.

Sverd av type R finnes i Norge, Sverige, Danmark og på De britiske øyer. Typen er ganske sjelden her i landet. Petersen (1919) regnet åtte eksemplarer fra hele landet til sin type R da han skrev sitt store arbeide om vikingtidens sverd. Det inkluderte to funn fra Hedmark, et fra Buskerud, et fra Hordaland og fire fra Sogn og Fjordane. Pr. 1980 var materialet fra Sør- og Østlandet økt med seks, til totalt åtte funn (Hernæs 1985: 37). Moberg (1992: 63) oppgir nå bare to funn fra Sogn og Fjordane; et fra Sande i Gloppen (B 6538) og et fra Brekka i Vik (B 1204). Årsaken kan være at disse to er magasinert på Bergen Museum, mens de to siste er forsynt med C-nr i Petersens avhandling. Et søk i Oldsaksamlingens digitale hovedkatalog på disse numrene ga imidlertid ikke resultater.

Knappen på sverdet fra Egge er femdelt. De to ytterste delene på hver side framstår som hode og snuteparti på to utovervendte dyr. To små ”broer” går over til midtdelen og kan se ut som ”ører” til dyrehodene. De fem delene skilles fra hverandre med snodde eller omspunne sølvtråder, den ytterste på hver side ser ut som en ”bisselreim” på dyrehodet. En z-spunnet sølvtråd skiller også knapp og overhjalt. Knappen er dekorert med flerdoble, prikkfylte bånd av innlagt sølv som fletter seg inn i hverandre for å ende i spiraler. Spiraler nærmer ”bisselreimen” ser ut som dyrenes øyne, og lengere bak på hodene danner spiralene elegante ”hårlokker”. (Sørheim 1997: 31ff).

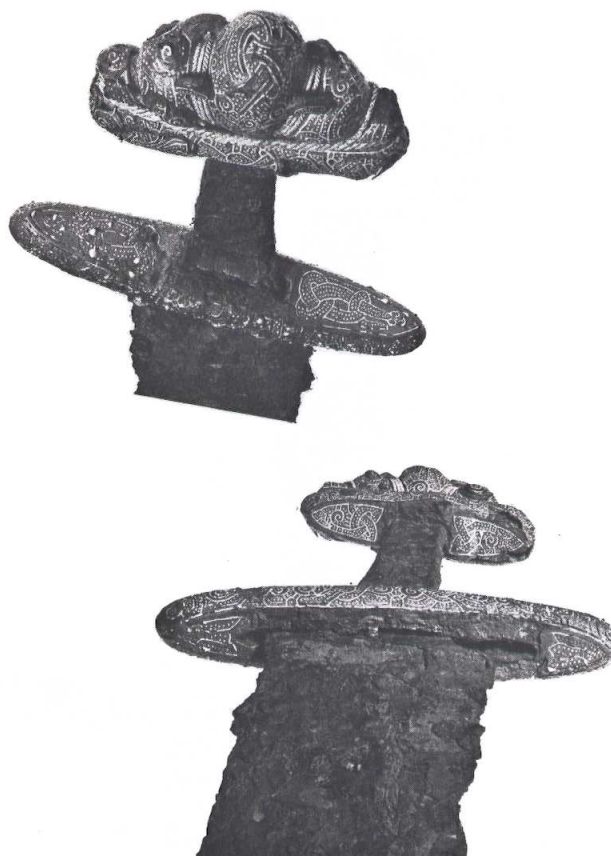

Figur 30: T 20362a Sverd med sølvdekor.

Foto: P. E. Fredriksen.

De samme punktfylte båndene pryder over- og underhjalts sider og overhjalts underside. På oversiden av underhjalte ser vi sammenknyttede slangefigur med prikker - med hodet vendt utover - pryde flaten på hver side av grepet. På undersiden av underhjalte finner vi to figurer med form som en blåklokke og fylt med prikker, hvor kronbladene åpner seg mot klingen. (Sørheim 1997: 36).

Det finnes ingen sverd med helt lik dekor som det vi finner på Egge, men Sørheim (ibid.) trakk fram enkelte andre eksemplarer hvor de samme punktfylte båndflettingene opptrer (jf. figur 32). Det er et sverd fra en brennt båtgrav på øya Ile de Groix i Bretagne, Frankrike; et fra Södertälje, Södermannland i Sverige; et fra ukjent sted i Hordaland; samt et sverd fra det som trolig er en ubrent båtgrav fra Sande i Gloppen i Sogn og Fjordane (B 6538).

Figur 31: Dekoren på sverdhåndtaket.
Foto: P. E. Fredriksen. Fra Sørheim 1997: 34.

Figur 32: Sverd med liknende dekor som sverdet i grav 19. Fra Müller-Wille 1978: 67.

Flere av vikingtidens stilarter tar utgangspunkt i flatedekkende dyrefremstillinger, hvor dyrenes lemmer trekkes ut og veves inn i hverandre. Å finne igjen dyret som er det opprinnelige elementet kan være vanskelig. På sverdet fra Egge er dyrene representert i form av slangen på undersiden av overhjalte og dyrehodene på knappen. (Sørheim 1997: 37). Sverd

med dyrehodeknapp var vanlig i folkevandringstid. Sent i vikingtid blomstret moten opp igjen, da ofte på sverd av typene R, S, T og Z. (Fuglesang 1980: 130). Sørheim ser en nær parallell til Eggesverdet i bånddekoren som kan ses på sølvinnleggene på Bjerringhøjøksen fra Mammen på Jylland, Danmark. Denne øksen ble av Sune Lindqvist (1931: 148f) brukt som utgangspunkt for definisjonen av den såkalte *Mammenstilen*. Kammergraven som øksen ble funnet i har blitt dendrokronologisk datert til 970-71 (Andersen 1991). Gravmaterialets kvalitet gjør at man tenker seg at den gravlagte har tilhørt kretsen til kong Harald Blåtand (Iversen & Näsman 1991; Näsman 1991).

En mann hadde blitt gravlagt i en fornem drakt: Tunika og kappe av eksklusive materialer og med broderier av kompliserte mønstre. Det ble også funnet brikkevevde bånd av lilla ull og silke med innvevde sølv- og gulltråder. Med seg hadde han fått to økser, den ene dekorert med sølvinnlegninger. På kistelokket stod et bronsespann, to trespann og et stort vokslys.

Motivet på Mammenøksen kan både oppfattes som del av en kristen og en hedensk forestillingsverden. Motivet på den ene siden tolkes som et tre, og kan derfor forstås som et symbol på det kristne Livets tre og det hedenske treet Yggdrasil. På andre siden ses et dyr; det har blitt tolket som Hanen Gyldenkam som i følge nordisk mytologi satt i toppen av treet Yggdrasil, eller det kristne fabeldyret fugl Fønix som symboliserer gjenfødelse. (Nationalmuseet u.å.).

Det den sølvdekorerte øksen og sverdet fra Egge har til felles er de flerlinjede punktfylte båndene og spiralene. Spesielt de trekantede feltene på øksehodet mener Sørheim (1997: 37) har nærmest identisk dekor som det vi ser på Eggesverdets midtre knappdel og undersiden av overhjalte. Fuglesang (1991) mener Mammenstilen ble skapt i Danmark ved Harald Blåtands hoff omkring år 960, og at stilen var basert på europeiske forbilder.

Figur 33: Bjerringhøjøksen fra Mammen på Jylland.
Foto: Nationalmuseet, København. Fra Sørheim 1997: 38.

Det flatedekkende mønsteret har dyr med velutviklede kropper som slynger seg omkring hverandre og framstår mer organiske enn i tidligere stiler (Solberg 2005b: 360). Nytt er også at stilen inneholder trekk fra planteornamentikk. Man ser ranker inspirert av akantusornamentikk som ofte var tilstede i karolingisk og ottonsk kunst. (Ibid.). Mammenstilen er begrenset til noen få arbeider fra de skandinaviske landene og fra vikingkolonier på De britiske øyer og i Russland, samt to skrin fra Bamberg og Cammin i Tyskland (Fuglesang 1991).

Hvor Eggesverdet har blitt laget er vanskelig å fastslå med sikkerhet. De fleste vikingtidssverd er i følge Petersen hjemlig produksjon, men på flere sverd av typen O, R og S finnes inskripsjonen ULFBERHT på klingene. ULFBERHT-sverdene regnes som produkter fra det frankiske området (Stalsberg 2009). På Eggesverdet finnes imidlertid ingen inskripsjon. Moberg (1992: 200) konkluderer med at sverd av R-typen må karakteriseres som import til Norge. Hun mener størsteparten av klinger med innskrifter eller mønstersmiing må oppfattes som importerte. Sørheim (1997: 40) mener det nære slektskapet mellom ornamentikken på Bjerringhøjøksen og Eggesverdet kan bety at hjaltet og knappen ble laget i samme verksted som denne øksen, eventuelt et verksted som har hatt dette arbeidet som direkte forbilde. Selv om små beingjenstander viser at Mammenstilen også har vært i bruk i Norge, mener han at opphavsstedet til sverd hjaltet er i dansk eller engelsk område. I følge Iversen og Näsman (1991: 46) er det nærliggende å tro at Bjerringhøjøksen ble framstilt i Harald Blåtands verksted, muligens i Jelling. Dette støttes av at Fuglesang (1991) mener Mammenstilen ble skapt ved Harald Blåtands hoff. Øksens eier mener man har stått kongen nær, og hatt en høy sosial og politisk funksjon i samfunnet på et nivå like under kongen (Näsman 1991: 174).

Spydspisser

T 20362b og **c** er to spydspisser av jern med spor etter inkrustert sølvdekor på falen. Formen på begge er som R 532 eller Petersens (1919) type K, men den ene er noe mindre enn den andre. De har langt smalt blad med ganske rette, konvergerende egglinjer fram mot spissen hvor de bøyer seg inn. Løpet inn mot falen er kort med konkav innbøyning, og egghjørnene har trolig vært skarpkantet. Begge spydspissene har møstersmidde blad. (Sørheim 1997: 40ff).

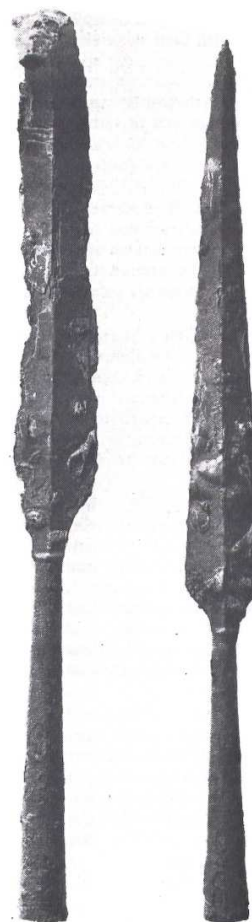
T 20362b er 53,3 cm lang, av det er falen 15,5 cm. Bladet var bøyd. Falen har vært dekorert med sølvinnlegg i tette omløpende furer, gjennomsnittlig er det 18 furer pr cm. Sølvmetallet er i stor grad smeltet bort på likbålet men furene er enda synlige. Midt på falen ses svake spor etter

dobbeltlinjede furer med en avstand på 4 mm, hvor det ser ut til å ha vært et flettet mønster. Muligens har det også vært en slik båndfletning nederst på falen. (Ibid.).

T 20362c måler 38,4 cm og av dette var falen 12,6 cm. Overflaten på falen var dårligere bevart enn på den forrige spydspissen, men man kan såvidt skjelne liknende tette furer samt svake spor etter 4 mm brede flettemønstrede bånd. (Ibid.: 43).

Bergljot Solberg (1984) har gjort en mer finmasket inndeling av spydspisser fra norske funn. Etter hennes klassifisering tilhører spydspissene fra Egge undertype VII.2B som tidfestes til 900-tallet. Totalt finner Solberg (ibid.: 86) 80 spisser av denne typen fra undersøkelsesområdet som er Bergen og Trondheims museumsdistrikt og de indre Østlandsfylkene. Dekorasjon på falen ses i 13 av tilfellene, hovedsakelig sølvinnlegninger (ibid.: 107f). Det er gjerne de mønstersmidde spydspissene som har slik dekor, noe Solberg mener indikerer at de kommer fra høyt spesialiserte verksteder. 9 av spissene med sølvinnlegninger kommer fra det indre Østlandsområdet, ingen fra Trondheims museumsdistrikt (ibid.: 185). De to spydspissene på Egge skiller seg derfor klart ut i lokal sammenheng. Telemark fylke står fram med spesielt mange høykvalitets spydspisser, noe som kan tas til inntekt for at et høyt spesialisert smedverksted har vært i drift her (ibid.: 108). Smedgravfunnet fra Bygland i Morgedal i Telemark kan ses som en representant for dette (Blindheim 1963).

Denne spydtypen har for øvrig en vid distribusjon i Europa. Den kjennes fra Sverige, Finland, Estland og Island, samt et eksemplar fra Loddon, Norfolk i England som har blitt karakterisert som import fra kontinentet. Mange av spydspissene fra Estland regnes som import fra Skandinavia, og Solberg mener en opprinnelse i Skandinavia er like sannsynlig for eksemplaret fra England. Røntgenbilder av de norske, estiske og det engelske eksemplaret viser alle samme smiteknikk. Det kan indikere at de alle er laget i samme område, men også at denne smiteknikken var utbredt over store deler av Europa. Solberg (1984: 108f) velger å konkludere med en norsk opprinnelse for denne typen som helhet, og mener de kan ha vært

Figur 34: Spydspisser fra grav 19 (T 20362b og c).
Foto: P. E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

produsert i alle landsdelene. Når det gjelder spydspissene med sølvinnlegninger som vi finner på Egge, vil Sørheim (1997: 43) helst knytte de til Østlandet og særlig Telemark, med bakgrunn i mangelen på liknende sølvdekorerte spisser av denne type i Midt-Norge.

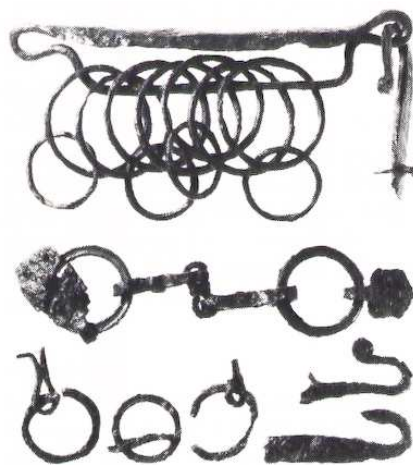
Andre våpen

Resten av våpensettet i grav 19 skal vi se består av øks, skjold og pilespisser. Pilene kan regnes både som våpen og som jaktutstyr, men når de påtreffes i kombinasjon med så mange andre våpen er det nærliggende å se det som del av en krigerutrustning. Brøndsted (1960: 332) sier at vikingtidens fulle våpensett inneholdt sverd, øks, spyd og skjold, samt at rideutstyr som sporer, stighbøyer, bissel, tøyler og seletøyspenner kan forekomme i vikingtidens våpengraver. Han sier videre at det vanlige er at et eller to av disse våpnene opptrer i samme grav, hyppigst forekommer øksen, deretter sverdet, så spydet. Pilespisser påtreffes av og til. I følge Brøndsted er det kun én gang at det fulle våpensettet med sverd, spyd, skjold og øks har blitt funnet i en og samme grav i Danmark.

T 20362d er ei øks av jern av Petersens (1919) type H. Lengden er 15,6 cm og største bredde over eggen er 8,8 cm. Største tykkelse er 3,9 cm. **T 20362e** er fragmenter av en skjoldbule av jern av typisk vikingtidstype som R 563. Skjoldbulen ble i graven funnet liggende med baksiden opp som ei skål, oppi den lå flere spillebrikker og to terninger. **T 20362f-n** er ni pilespisser av jern. De hele eksemplarene har lengder fra 13,6 til 17,7 cm.

Kjøre- og rideutstyr

Det var også et mangfoldig kjøre- og rideutstyr tilstede i grav nr 19. Det dreier seg bl.a. om et bissel, en rangle, "sledekroker", samt ulike ringer, ringspenner og pyntenagler som trolig har hørt til seletøyet (Sørheim 1997: 45ff). Hesteutstyr opptrer ofte i vikingtidens graver. I følge Petersen (1951: 9) finnes det over tusen funn i yngre jernalders materiale som kan knyttes til bruken av hest. Det er særlig i Østlandsfylkene, men også i Vestlandsfylkene Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane at slikt utstyr forekommer. Derimot er det forholdsvis sjeldent å finne det i Møre- og Trøndelagsfylkene, til tross for at yngre jernalders funn

Figur 35: Kjøre- og rideutstyr.
Øverst rangle, i midten bissel. Nede til venstre ringer og ringspenner, til høyre sledekroker. Foto: P. E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

er rikelig herfra (ibid.). I Trøndelag er gravene med hesteutstyr hovedsakelig knyttet til de gode jordbruksbygdene øst for Trondheimsfjorden og i dalene i Utrøndelag (Sognnes 1988: 49). Bissler dominerer, men rangler og seletøybeslag forekommer også. Det er ikke vanlig å treffe på et så mangfoldig utstyr som det vi ser i grav 19 fra Egge i en og samme grav, noe som også demonstrerer eksklusiviteten til dette funnet.

T 20362p er bisselet av jern. Det kan sammenliknes med Petersens (1951: Fig. 5) type-eksemplar hvor bittets to ledd er sammenknyttet med en 8-tallsformet sløyfe med et omløpende bånd over midten av sløyfen. Bitt med 8-tallsformet sløyfe er ganske vanlig, Petersen (ibid.: 13) oppgir 87 eksemplarer, men av disse er det 15 som har dette båndet over midten av sløyfen. Bisler med 8-tallsformet sløyfe har størst utbredelse i Hedmark, men er også svært vanlig i Nord-Trøndelag hvor de utgjør en tredjedel av alle bislene. Bisselet fra Egge skiller seg derfor ikke ut i det lokale materialet.

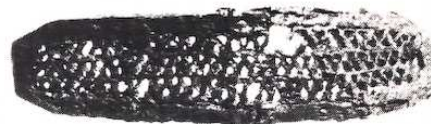
T 20362q er ranglen av jern. Det består av en langstrakt hovedring som er innknepet i begge ender. Overdelen er flathamret og hvelvet. I hovedringen henger 7 store ringer, og i dem er festet 4 mindre ringer. Ranglen tilsvare Rygh (1885) 460.

Rangler er et særnorsk fenomen. Flest rangler har dukket opp i de sørøstre delene av landet, fra Trøndelag er det kjent omkring seksten rangler (Ellingsen & Ødegården 2007: 14). Rangler er gjerne koplet til graver hvor det øvrige gravgodset vitner om at den gravlagte tilhørte samfunnets øvre sosiale sjikt. Gravene er ofte rikt utstyrte, med et betydelig antall gjenstander og med stor variasjon i gravgodsets sammensetning. (Melsom 2003: 1, 54). Det er enda usikkerhet knyttet til funksjonen til ranglene; ulike forskere har fremlagt teorier om at de har vært brukt i sammenheng med buskapskjøtsel, under ride- og kjøreturer og i forbindelse med kultiske handlinger (jf. Melsom 2003: 10f). Det var Petersen (1951: 56) som fremhevet sammenhengen mellom rangler og kjøring eller ridning, ettersom ranglene ofte forekom i graver som inneholdt bisler, sledekroker og annet knyttet til hestefart. Cajsa Lund (1975) har argumentert for at ranglens funksjon var å skape lyd, et rasleinstrument. Om det ble benyttet på sele- eller kjøretøyet var det trolig i forbindelse med sledefart snarere enn vognkjøring. Vognen har ikke vært vanlig transportmiddel i våre områder i forhistorisk tid (Schück 1934: 250; Steen 1934: 223; Smedstad 1988: 138). I forbindelse med funn av rangler i Oseberg-graven, som også inneholdt vogn og dyrehodestolper som ble knyttet til rituelle aktiviteter, har det blitt foreslått at ranglen kan ha blitt brukt som lydredskap i rituelle prosesjoner (Gjessing 1943).

Ildstål

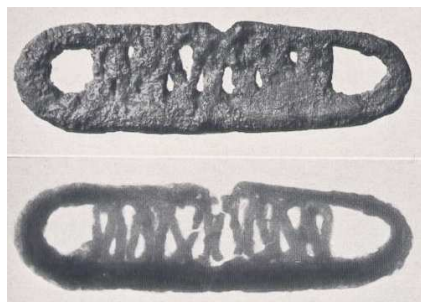
Grav 19 inneholdt ulike former for husholdningsutstyr, som en jernkjel, og personlig utstyr som ildstål og hengebryne. Spesielt interessant i forhold til spørsmål om kontakter, er ildstålet som Sørheim (1997: 49) ikke fant paralleller til på norsk område.

T 20362w er et ildstål av jern belagt med kobberlegering. Det ser ut som en oval, kantet jernramme med et fint "gitterverk" av tette, S-brettede bånd i tre rekker innenfor. Det er belagt med kopperlegering som er slitt av på jernrammens langsider gjennom bruk. Ovale ildstål fra førhistorisk tid er svært sjeldne her i

Figur 36: Ildstål fra grav 19 (T 20362w).
Foto: P. E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.

landet. Tre eksemplarer finnes, alle er faktisk fra Trøndelag. Petersen (1951: 435) beskriver dem som en smal oval jernplate med en åpen spalte langs midten. De er fra forskjellige tider, en fra merovingertid, en fra begynnelsen av 800-tallet og en fra tidlig 900-tall.

Figur 37: Ildstål fra Birka, grav 750.
Fra Arbman 1940: Taf. 144/3a+b.

De enkle ovale ildstålene er kjent i noen eksemplarer fra Sverige, men helst fra nyere tid. Fra utgravninger i Birka er det funnet et ovalt ildstål med noen bølgeformede "tråder" mellom den ytterste rammen, men det er ikke så finmasket som det vi ser på ildstålet fra Egge (Arbman 1940: Taf. 144/3a+b). Dette ildstålet kom fra en ubrent dobbelbegravelse i kammer med et bemerkelsesverdig rikt gravgods (ibid.: 267ff). Ovale ildstål er en vanlig

form i Finland i vikingtid, fra gravfeltet Luistari sørvest i Finland var omlag halvparten av ildstålene som ble funnet i de ubrente gravene ovale (Lehtosalo-Hilander 1982b: 73). Ut fra bildene å dømme er dette imidlertid enkle ovale ildstål som er åpne i midten.

Fra to steder i Sørvest-Finland, branngravfeltene Mustalaismäki i Hattula og Hiukkainvainionmäki i Huittinen, er det funnet enkelt eksemplarer av ovale ildstål med liknende bøyde, bølgeformede jerntråder som eksemplaret i Birka (Kivikoski 1973: 129/Abb. 1009, Taf. 112). De ser med andre ord ut til å være sjeldne i det

Figur 38: Ildstål fra Mustalaismäki, Hattula i Finland. Fra Kivikoski 1973: 129/Abb. 1009, Taf. 112.

finske materialet også, men så langt utgjør de de nærmeste paralleller til ildstålet fra Egge. Det virker derfor ikke urimelig å se for seg en østlig opprinnelse for dette ildstålet.

Spillebrikker og terninger

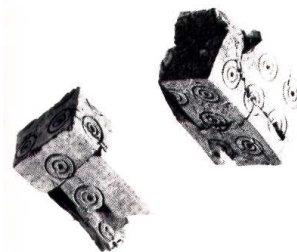
Den gravlagte i grav nr 19 hadde også fått med seg spillebrikker og terninger i graven. Brett- og terningspill var utbredt i den antikke greske verden og blant romerne. Den romerske spilletradisjonen og de tilhørende gjenstandene – brikker, brett og terninger – kom til den germanske verden som en del av vare- og kulturutvekslingen mellom disse partene (Michaelsen 1992: 25). Fra Norge har vi spillebrikker og terninger fra både eldre og yngre jernalder.

Figur 39: T 20362ø Spillebrikker.
Foto: NTNU Vitenskapsmuseet.
Fra Smedstad 1992: 41.

T 20362ø er 15 brente spillebrikker av bein. Formen er ganske lik Rygh (1885) 474, halvkuleformet, men brikkene fra Egge har spisse toppler. Undersidene er flate med et innborret hull. På flere av brikkene ses omløpende dreiespor. Største diameter på de hele brikkene er fra 1,9-2,8 cm og høyden er fra 1,5-2,2 cm.

T 20362å er to brente terninger av bein, avlange lik Rygh 475. De er begge ufullstendige og har ved konservering blitt sammenlimt av flere deler. Den best bevarte måler 1,9x1,3x3,0 cm, den andre ser ut til å være av noenlunde samme størrelse. Øynene består av to konsentriske ringer med en prikk inni.

Figur 40: T 20362å Terninger.
Foto: NTNU Vitenskapsmuseet.
Fra Smedstad 1992: 41.

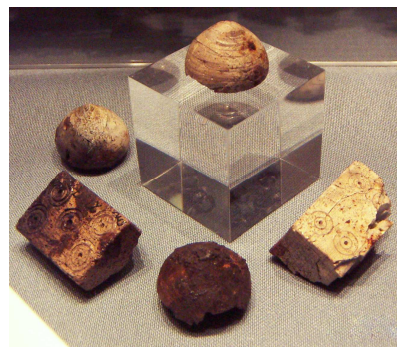
R 474 var den vanligste typen spillebrikker i yngre jernalder, og R 475 den alminnelige terningtypen for perioden. Petersen (1914) delte vikingtidens beinbrikker inn i tre typer, A, B og C. R 474 tilsvare Petersens type A. Hullet på undersiden finner man ofte på spillebrikker. Man antar det har vært en tapp i dem som man har kunnet sette ned i et hull i spillebrettet.

På landbasis regnet Petersen (ibid.: 86) med totalt 46 funn av spillebrikker fra vikingtid, hvorav størsteparten kom fra Østlandet, med 28 funn. Vestlandet hadde 10 funn, mens Nordland hadde 5 og Trøndelag kunne vise til 3 funn. En viss tilvekst må man regne med på denne tiden, men trolig kan en anta et fordelingen landsdelene i mellom fortsatt er noenlunde den samme.

For å sammenlikne spillebrikkene og terningene med andre norske funn har jeg tatt utgangspunkt i en nyere undersøkelse av Sørøstlandets spillemateriale (Kristensen 2007).

Også der var Petersens type A eller R 474 den dominerende typen spillebrikke i yngre jernalder, med 30 funn (ibid.: 43). I tre tilfeller skiller brikkene seg noe ut med å ha en topp som ender i en spiss, slik som på Egge. Dette gjelder et funn fra Alu vestre, Ringsaker i Hedmark, fra Gjermundbu, Ringerike i Buskerud og en spillebrikke fra den berømte skipsgraven fra Gokstad, Sandefjord i Vestfold. (Ibid.: 44).

I denne sammenhengen må spillsettet fra Egge sies å være i godt selskap. Alle de tre funnene med spillebrikker med spiss topp fra Sørøstlandet framstår som rike funn. Fra Alu (C245-254) var det 24 spillebrikker og tre terninger, samt øks, tveegget sverd, spydspiss, skjoldbule, fire pilespisser, en ringspenne av bronse, fil, hammer og knipetang, bissel, beinkam og jernurner. Ryttergraven fra Gjermundbu (C27317a-3r) var usedvanlig velutstyrt, og hadde i tillegg til tre spillebrikker og to terninger bl.a. et tveegget sverd med sølvinnlegg (båndornamenter i Jellingstil), doppsko av bronse dekorert med dyr i Jellingstil, to spydspisser hvor den ene har hatt geometrisk dekor i sølv og kobber på falen, to økser, åtte pilespisser, fire skjoldbuler, deler av en ringbrynje og hjelm av jern, en rangle lik den på Egge (R 460), to stighbøyler og to sporer, fem bisler, isbrodder til hest, kniver, celt, fil, bryner, sigd, saks, remspenner, jernbeslag og hengsler, hengelås osv. Skipsgraven fra Gokstad inneholdt spillebrett og én spillebrikke av horn, og var ellers svært velutstyrt med bl.a. tre lettåter, telt, jaktransel, tekstiler, 64 skjold som synes å ha vært en del av skipets utstyr, slede, senger, kopper og kar, øks, pilspiss, tre hundehalsbånd hvorav ett av bronse, bissel av forgylt bronse, remspenner og beslag av forgylt bronse, doppsko i forgylt sølv, minst tolv hester og seks hunder, påfugl, rester av ridesal.

Figur 41: Brikkene og terningene fra den rike ryttergraven i Gjermundbu er svært likt spillutstyret fra Egge.
Foto: S. Kristensen (2007).

Kun i seks av de 30 funnene av spillebrikker type R 474 er brikkene kombinert med terning, og da alltid av typen R 475, som på Egge. I to funn er det funnet tre terninger (den ene er graven fra Alu vestre), og kun en gang er to terninger funnet (det er i graven fra Gjermundbu). På Egge har vi som nevnt også to terninger. I følge McLees (1990: 25) var det tradisjonelle "Hnefatafl" et ferdighetsspill som ikke krevde bruk av terninger. Dette kan kanskje være bakgrunnen for at mange graver som inneholder spillebrikker ikke inneholder terninger.

Ut fra dette kan vi kanskje avlede at brikkene med spiss topp var sjeldne og begrenset til et høyere samfunnslag, og at det å ha et sett med både terninger (endatil flere) og brikker også

var reservert for et mindretall? Spillebrikker med spiss topp er også funnet i en grav i Birka, sammen med tre terninger (Arbman 1940: Taf. 147/3). Den ”eiendommelige” formen på spillebrikken av horn fra Gokstad gjør at Petersen (1914: 87) tror den er laget utenfor Norge. I graven fra Gokstad ble også noe så sjeldent som deler av et spillebrett av eik funnet, som er så godt bevart at tegningene kan ses (Heyerdahl-Larsen 1980). På ene siden er et ”møllespill” mens andre siden har rutete felter. Hovedårsaken til at så få brettspill fra forhistorisk tid er funnet er trolig at spillebrettene var laget av tre og behøvde særskilte forhold for å bevares (Michaelsen 1992: 42), men det kan også tenkes at folk vanligvis nøyde seg med enklere innretninger. På en stein i Hadrians mur er det innrisset et spillebrett (Heyerdahl-Larsen 1980: 39). I tillegg til brettet fra Gokstad er det fra Ballinderry i Irland et komplett spillebrett av barlind med 49 stifthuller for brikker. Det er datert til ca 950. (Sørheim 1997: 52).

Vektutstyr

Den gravlagte i grav 19 har også fått med seg ei skålvekt og to vektlodd. Disse funnkategoriene har tradisjonelt blitt sett på som sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet (Petersen J. 1934: 42), men som vi skal se kan vektutstyr også ha sammenheng med andre aktiviteter enn handel. Vektutstyr er kjent fra graver og fra flere av vikingtidens handels- og håndverkssteder. Skålvekter og lodd ble hovedsakelig nedlagt i graver på 900- og 1000-tallet (Pedersen 2000: 117).

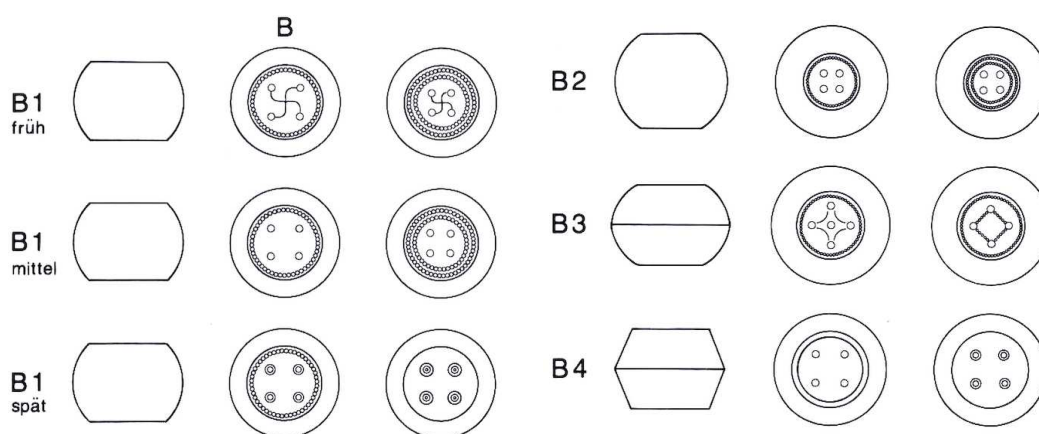
T 20362at er identifisert som en del av midtpartiet på ei skålvekt (Sørheim 1997: 55). I vikingtid opptrer skålvekter både i Norge, Sverige, Finland og Danmark. De finnes også i Russland og det sørøstre Østersjøområdet, samt på De britiske øyer. (Jondell 1974: 3). De er sammenleggbare og laget av en svært tynn og fin bronse.

Figur 42: Vektlodd fra grav 19 (T 20362aa+ab).
Foto: P. E. Fredriksen.

T 20362aa og **ab** er to kuleformede vektlodd av jern med skall av bronselegering. Den største av de to vektloddene (aa) veier 15,170 gram. På begge de flate polene ses en ring langs kanten som dekor. Inni ringen er to små innmeislede hull, bundet sammen med en S-formet linje. På den avrundede delen av loddet ses fire grove, korsformede hakk som bærer preg av å være påført sekundært. Det minste vektloddet (ab) veier 7,298 gram. På den ene flate polsiden er det sekundært innmeislet et dypt kors.

Formen på vektloddene er som Rygh (1885) 478 med to parallelle flate poler. I følge Rygh har vektloddene av denne typen oftest en kjerne av jern og et tynt skall av bronse rundt. Ola Kyhlberg (1980: 219f) har laget en typologisk oversikt over vikingtidens vektlodd basert på deres grunnform, med hovedtypene A-E. De kuleformede vektloddene med parallelle flate poler er hans variant A. Ofte er disse vektloddene ornamentert på de flate polene. Heiko Steuer (1997: 44-51) har utarbeidet en finere typologi over bl.a. de kuleformede vektloddene, som tar hensyn til endringer i form og dekor. På grunn av den S-formede linjen som er synlig mellom punktene på polflaten på det ene vektloddet kan vi henføre det til Steuers tidligste type B1. Disse var i bruk gjennom hele det tiende århundre.

Figur 43: Steuers (1997: 45) typologi for kuleformede vektlodd.

Kuleformede vektlodd som vi ser i Eggegraven, er også funnet i stort antall i Birka i Sverige (Kyhlberg 1980: 219). De er nesten utelukkende av jern med et tynt skall av bronselegering (ibid.: 235). Steuer (1987) har vist eksempler på at denne typen vektlodd ofte ble sekundært bearbeidet med innmeislede hakk og kors, trolig for å justere vekten. Flere eksempler på dette ses i østre deler av Sverige, i Finland og i landene øst for Østersjøen.

Steuer så dette i sammenheng med overgangen til monetær økonomi, en prosess som pågikk lengst i landene øst for Østersjøen. Slike hakk og kors begynner å vise seg på enkelte vektlodd i det 10. århundre, hyppigere på typer fra det 11. århundre men fremfor alt knyttes de til typer fra 11./12. århundre (ibid.: 66). Fra det store vektloddmaterialet i Birka er det to eksemplarer fra det 10. århundre som er justerte på denne måten.

Figur 44: Grav 207 i Luistari inneholdt fire vektlodd, hvorav iallefall ett har et tydelig innmeislet eller skåret kors. Fra Lehtosalohilander 1982a: 423.

Det er fra grav 1037 hvor loddet har et innsnitt i siden, og grav 1059 hvor loddet har et dypt innskåret kors på den ene flate polsiden (Arbman 1940: taf.127/6; Kyhlberg 1980: 304; Steuer 1987: 71). Fra gravfeltet Luistari sørvest i Finland finner jeg også minst et vektlodd (2833) hvor et kors er synlig, fra grav 207 som grovt dateres til vikingtid (Lehtosalo-Hilander 1982a: 298, 423).

Vektutstyr i Norge

Sammenhengen mellom skålvекter og handelsvirksomhet kommer ganske tydelig fram i funnstedenes plassering som ofte er ved viktige handelsveier (Jondell 1974: 34). Funnene er spredt langs kystleden og ved sentrale vannveier, og i enkelte knutepunkt f.eks. i fjordene der en omlasting fra sjø- til landtransport eller omvendt har vært nødvendig (ibid.: 21). I Norge er det Vestfold og Sogn og Fjordane som har flest funn av skålvекter. I Sogn og Fjordane er det Nordfjord som utmerker seg, med mange funn særlig i Gloppen. Også Nord-Trøndelag og Nordland har endel funn av skålvекter. (Petersen J. 1940; Jondell 1974).

Det er enighet om at skålvекter og vektrelaterte gjenstander er importert til Norge, men det har vært diskutert om utstyret er kommet fra Vest-Europa eller har en orientalsk opprinnelse (Solberg 2003: 226). Jondell (1974: 35) konstaterer at storparten av skålvекtene i Norge må ha kommet fra anglo-irske områder, mens en liten gruppe skiller seg ut med å trolig ha en østlig opprinnelse. Vektsystemet i østlige deler av Baltikum var nært knyttet til det arabiske vektsystem, og vекter kan ha vært laget i verksteder i den arabiske verden for så å komme til Europa ad østlig vei (Solberg 2003: 226). Det lille som er bevart av skålvекta i grav 19 gjør det

ikke mulig å avgjøre mulig opprinnelse i øst eller vest. Med tanke på de justerte vektloddenes utbredelse i østlige områder er det imidlertid ikke utenkelig at mannen fra Egge har fått hele settet på reise i østlige farvann.

Vektutstyrets funksjon

Den tradisjonelle tolkningen av at vektutstyr var redskap i tilknytning til handel bygger på at man i våre områder i vikingtiden ikke hadde myntøkonomi, men at betalingsmidlene var edelmetaller etter vekt. De små skålvекtene med tilhørende vektlodd var redskaper brukt for å veie opp betaling, i vikingtiden hovedsakelig i form av sølv. De som ble gravlagt med slikt

Figur 45: Rekonstruert skålvекt. Fra Blindheim & Tollnes 1972: 20.

utstyr har derfor ofte blitt tolket som handelsmenn eller -kvinner. Senere forskning har nyansert dette bildet noe, og vist at andre aktiviteter også kan ligge bak.

Unn Pedersen (2000) har diskutert vektloddenes funksjon i vikingtid. Gjentatte ganger ser man ett vektlodd nedlagt som gravgave, men dersom flere vektlodd påtreffes er det som regel sammen med skålvekt (ibid.: 67). Når serier av vektlodd med ulik vekt forekommer i gravkontekst sammen med skålvekter, mener hun det er en indikasjon på at de har vært brukt som funksjonelle veiesett. Selv om det er grunnlag for å betrakte vektutstyret som et redskap i handel og vareutveksling, har vi i kapittel 3 sett at handel i form av kjøp og salg forekom side om side med mange andre former for utveksling. Pedersen (ibid.: 81) framhever utvekslingsformer som gavegivning, ran, redistribusjon, kompensasjonsbetaling ved feider, samt innkreving av skatter, bøter og avgifter. Det kan derfor være problematisk å tolke funn av vektutstyr utelukkende som indikasjon på en yrkesrolle som handelsmann eller handelskvinne. Vektutstyr må ha vært benyttet også til edelmetalltransaksjoner av annen politisk og sosial karakter. I en samfunnsordning bygd på personlige bånd må konger og høvdinge ha hatt behov for å erverve seg edelmetall for å gi som gaver (ibid.: 101).

Pedersens undersøkelse viste at graver med vektutstyr, særlig der skålvekter også forekom, ofte kunne knyttes til høystatuspersoner (ibid.: 102ff). Ikke bare kvantiteten men også kvaliteten i gravgodset vitnet om dette. Sølvbelagte sverd, andre våpen, hestestyr, spillebrikker, smykker, smed- og snekkerredskaper forekom flere ganger, noe som indikerer at den gravlagte tilhørte samfunnets høyere lag. Utformingen av graven tydet i flere tilfeller på det samme. Ofte var graven karakterisert som høvdinge eller stormenns graver i den arkeologiske litteraturen. Dersom vektutstyr ble koplet til personer med en betydningsfull rolle i samfunnet, kunne gjenstandene i seg selv ha vært forbundet med status. Enkelte graver var utstyrt med langt flere vektlodd enn det som behøvdes til oppveining. Det kan tyde på at det hadde til hensikt å demonstrere avdødes posisjon i samfunnet. (Ibid.). Dersom vektlodd fungerte som statusmarkører kan dette også forklare gravene med bare ett vektlodd.

Pedersen har også diskutert om vektutstyret har blitt brukt av representanter for høvdinge eller konger til oppveining av sølv ved innkreving av skatter, bøter eller avgifter. Fra ei skandinavisk båtgrav ved Volga er det på ei skålvekt funnet arabiske inskripsjoner for ”skatt” eller ”toll” som tyder på at utstyret kunne bli brukt til toll- eller avgiftsinnkreving (Stalsberg 1991). Som tidligere nevnt er vektutstyr flere ganger funnet i graver sammen med sølvbelagte sverd. I sagaene nevnes ofte at praktvåpen ble gitt som gaver fra konger og stormenn til deres

håndgagne menn. Sølvbelagte våpen kan derfor være uttrykk for den gravlagtes nære tilknytning til stormenn eller konger. (Pedersen 2000: 105). I forhold til dette er det interessant at vi også på Egge har praktvåpen både i form av sverd med sølvinnlegninger, men også spydspisser med sølvdekor. Sverdet har i dekoren sin nærmeste parallell i Bjerringhøjøksen, et gravfunn som pga. sine kvalitetsgjenstander (øksene og tekstilene) ble knyttet til en person i kretsen rundt kong Harald Blåtand.

På handelsplassene hadde en konge eller høvding trolig autoritet over området, og hans beskyttelse åpnet for at tilreisende kunne møtes for å omsette og produsere varer. Til gjengjeld kunne høvdingen innkreve skatter og avgifter. På Kaupang lå gravene som inneholdt både skålvekter og vektlodd henvendt mot gården Huseby (Pedersen 2000: 105). Navnet Huseby indikerer at stedet kan ha hatt politiske og administrative funksjoner tilknyttet den tidlige kongemakten. Pedersen ser derfor de gravlagte som mulige representanter for den kontrollerende myndighet på Kaupang, som trolig satt på Huseby. Der ble vektutstyret brukt til innkreving av skatter eller avgifter i form av edelmetall fra de som utøvde handel på stedet. Kaupang kan også ha fungert som tingsted, slik at innkreving av bøter har vært aktuelt. Kanskje kan en liknende situasjon ha vært bakgrunnen for Eggehøvdingens vektutstyr? I følge sagaene skal det ha eksistert en kjøpstad på Steinkjer (Saxvik 1970: 8; Sørheim 1997: 71), men så langt er ikke spor etter et slikt kaupangområde lokalisert. Uansett er det naturlig å tenke seg at det må ha vært en lokal stapel- eller omlastingsplass her i fjordbunnen hvor Snåsa- og Ognavassdraget renner ut. Som tidligere nevnt kan man se en konsentrasjon av vektutstyr i graver til enkelte sentrale knutepunkt for ferdsel hvor eliten ville hatt interesse av å kontrollere varestrømmen. Høvdingen på Egge kan ha ført kontroll over ferdsel og strømmen av utmarksprodukter fra de indre områdene. Vektloddene med kors i og det spesielle ildstålet tyder på at den gravlagte har hatt kontakt med folk fra østlige områder. Kanskje har han reist som handelsmann i Østerled, eller besøkt handelsplassen i Birka. Det ene behøver imidlertid ikke å utelukke det andre; en høvding eller stormann med makt hadde trolig behov for å veie opp betaling i ulike situasjoner, og har sikkert ofte vært på reisefot til fjernere handelsplasser og kan ha engasjert seg i handel.

Dyrebein

I graven ble det funnet tilsammen 337 gram eller 445 små brente beinfragmenter. Det var bein etter menneske, bestemt som en voksen mann. Dette stemte godt med bildet som gravgodset gir. Det var også en mengde dyre- og fuglebein i graven. 19 fragmenter kommer fra et stort

pattedyr, mens 52 fragmenter stammer fra et lite pattedyr. Fuglebeina var to fragmenter fra rype og sju fragmenter fra teist. 262 fragmenter kunne ikke artsbestemmes. Alle beinfragmentene var brent og ble funnet i sentrum av haugen, noe som gjør det sannsynlig at det tilhører det opprinnelige gravgodset. (Sørheim 1997: 56f).

Dyrebein i graver blir ofte tolket enten som del av et rituelt måltid i forbindelse med begravelsen, eller som en del av gravgodset som den døde skulle få med seg til etterlivet. Hest og hund er dyr som kan ha fulgt med en rikmannsgrav, men også katt og jaktdresserte rovfugler har blitt påvist. Teist og rype er gode matfugler, så det er nærliggende å tolke i alle fall disse som måltidsrester. (Ibid.: 57).

Båten

Båtnaglene utgjorde den største samlingen av enkeltgjenstander i graven. Klinknaglene ble talt opp til omkring 600; det store antallet viser at det utvilsomt dreier seg om rester av en båt. Dette minimumstallet gikk Sørheim ut fra for å avgjøre båtens omtrentlige størrelse. Hvor mange av naglene som faktisk hadde fulgt med når gravgodset ble tatt ut fra restene av likbålet og brakt med til gravstedet er naturligvis et usikkerhetsmoment. (Ibid.: 26f).

Sørheim (ibid.: 27) sammenlikner nagleantallet med andre norske båtgravfunn og finner at det er det 10. største av 297 funn. Det må derfor regnes som en av de større gravbåtene som er kjent, når man ser bort fra storskip som Oseberg, Gokstad og Tune. Han sammenlikner båten i grav 19 med seksæringen fra Gokstadfunnet, den største av småbåtene som fulgte med. Den er restaurert med 577 jernnagler, 52 spiker og 44 trenagler. Den måler 9,75 m. Nagleantallet kan imidlertid vekse endel også mellom båter av lik størrelse, alt etter hvordan båten er bygd (Blindheim & Tollnes 1972: 32). Sørheim (1997: 68) antar likevel at båten kan ha vært på størrelse med seksæringen fra Gokstad, omkring 10 m lang. Båtene som har blitt brukt som gravbåter i Bikjholbergene ved handelsplassen Kaupang karakteriseres som små bruksbåter, ikke lengere enn ca 12 meter (Blindheim & Tollnes 1972: 47). I følge Clarke & Ambrosiani (1993: 114) var små grunngående båter av 12-15 meters lengde vanlige både i Østersjøområdet og i Skandinavia under vikingtiden. De var smidige båter bygget i klinkbyggings-teknikk, som kunne seiles og ros i skjærgården og langs elver, og de kunne bæres eller dras over odder og nes og forbi fosser og stryk. Uansett om båten skal regnes som stor eller av ordinær størrelse representerer en båt utvilsomt en betydelig rikdom, at en slik verdigjenstand kunne avses til en begravelse viser at det her neppe dreier seg om "den jevne bonde".

Sammenfattende diskusjon av grav 19

Det ytre gravminnet var en haug med opprinnelig størrelse ca 10 m i diameter og 0,5 m høy. Grav 19 har ikke stått fram som ruvende blant de andre gravminnene på den midtre delen av gravfeltet, som i flere tilfeller er av betydelig størrelse. Graven viser at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom gravminnets ytre framtoning og gravgodsets rikdom, som i dette tilfellet må karakteriseres som svært rikt. Brannlaget inne i haugen inneholdt over 600 nagler som avslørte at den døde var blitt brent i båt.

Skikken med å begrave den døde i eller med båt er fra yngre jernalder kjent i Russland, Tyskland, Storbritannia, Frankrike, Danmark, Island, Finland (særlig Åland), men det største antallet båtgraver har Norge og Sverige. Det fins både brente og ubrente båtbegravelser. Her til lands er det kjent langt flere ubrente båtgraver fra vikingtid enn brente som vi ser på Egge (Sørheim 1993). I Sverige er Mälardalen og deretter Gästrikland kjerneområder. Derfra må båtgravskikken ha spredt seg østover til Åland og Vest-Finland. Av en eller annen grunn ble skikken aldri tatt i bruk på Gotland, øya som hadde en sentral stilling i Østersjøområdet og livlige forbindelser til Mälardalen. (Sørheim 1997: 61).

I Norge har vi båtgraver langs hele kysten nord til Troms, men enkelte områder utmerker seg. Fra Vestfold stammer ikke bare Oseberg- og Gokstadsfunnet, men også de store gravfeltene ved Kaupang i Tjølling inneholder mange båtbegravelser. Andre gårdsgravfelt i Vestfold har også mange vikingtids båtbegravelser, f.eks. i Sem og Hedrum ved nedre deler av Numedalslågen. På Sørlandet og i Rogaland er det flere, og i Nordfjord er det en stor konsentrasjon. På Sunnmøre er det spredte båtgraver inne i fjordene og på de ytre øyene, og inne i Trondheimsfjorden er det Verdal og Steinkjer som utpeker seg. Også langs elva Namsen i Namdalen er det flere båtgraver fra vikingtid. På Helgelandskysten er den siste konsentrasjonen av båtgraver, lengere nord er det bare spredte funn. (Sørheim 1997: 61f).

Vi ser at båtgravskikken ikke bare var vanlig på ytterkysten der fisket må ha hatt en sentral betydning, men også lengere inn i landet ved vassdrag og dypt inne i fjordene. Flere av stedene er også kjent som gode jordbruksområder. Det var ofte gårdene i de sentrale jordbruksstrøkene som hadde økonomiske muligheter til å ofre så verdifullt gravgods som det en båt representerte (Sørheim 1997: 62).

Vi skal nå se på hvilke kontaktretninger noen av gjenstandene pekte ut og forsøke svare på hvilke aktiviteter som kan ligge bak gjenstandsspredningen.

Sverd av type R med innlagt sølvdekor finnes både i Norge, Sverige, Danmark og på De britiske øyer. De er relativt få i tallet i Norge og kan trolig knyttes til høystatuspersoner. Å få et sølvdekorert sverd med i graven må ses som en statusmarkering, ettersom et sverd representerer en stor egenverdi (Hernæs 1985: 22). Det dreier seg om en stor gjenstand laget av mye jern, bearbeidet av spesialister innen smedfaget som behersket avanserte teknikker som f.eks. mønstersmiing. Videre var det forsynt med grep dekorert med finsmedarbeid. (Ibid.).

Det finnes ingen sverd med helt lik dekor som det vi finner på Egge, men enkelte andre eksemplarer har likhetstrekk med dekoren på sverdet fra grav 19. Det er et sverd funnet i Ile de Groix i Bretagne i Frankrike, et fra Södertälje, Södermannland i Sverige, et fra ukjent sted i Hordaland, og et sverd fra Sande i Gloppen i Sogn og Fjordane (B 6538). Sverdet fra Bretagne stammer fra en brent båtbegravelse (Müller-Wille 1978), mens sverdet fra Sande i Gloppen trolig kommer fra en ubrent båtgrav.

Den nærmeste parallellen til Eggesverdets dekor finner vi imidlertid i sølvdekoren på Bjerringhøjøksen fra Mammen på Jylland, Danmark. Denne øksen regnes som utgangspunktet for den såkalte Mammenstilen. Sørheim (1997: 40) mente derfor at sverdhandtaket kan ha blitt laget i samme verksted som denne øksen, eventuelt et verksted som hadde dette arbeidet som direkte forbilde. I følge Iversen og Näsman (1991: 46) er det nærliggende å tro at Bjerringhøjøksen ble framstilt i den danske kongen Harald Blåtands verksted, muligens i Jelling. Bjerringhøjøksens eier tror man har tilhørt kongens nærmeste krets. Han kan ha vært en småfyrste med en posisjon like under den kongelige rang (ibid.).

Om Eggesverdets håndtak virkelig ble laget i kong Harald Blåtands eget verksted kan ikke vites sikkert. Likevel synes jeg det peker ut en kontaktretning mot Danmark. Høvdingen på Egge kan ha ervervet seg sverdet i gave fra noen som stod det kongelige miljøet i Danmark nær, om han ikke hadde vært i kontakt med det selv.

Spydspissene med inkrustert sølvdekor på falen og mønstersmidde blad vitner på samme vis som sverdet om spesialisert smedarbeid. Flere spydspisser med inkrustert dekor av samme type som på Egge er funnet i det indre Østlandsområdet. Spesielt Telemark peker seg ut med mange funn av slike høykvalitets spydspisser, av og til kombinert med smedutstyr i utpregede "smedgraver". Et eksempel er smedgravfunnet fra Bygland i Morgedal i Telemark (Blindheim 1963). Solberg (1984: 108) mener derfor et høyt spesialisert smedverksted kan ha vært i drift i Telemarksområdet, og kanskje er det nettopp herfra at den gravlagte i grav 19 på Egge har fått

sine to spydspisser. For øvrig ser det også ut til at forekomsten av mer enn én ornert spydspiss i ei vikingtidsgrav er ganske uvanlig (Blindheim 1963: 48f). Det kan støtte opp om at mannen på Egge hadde en høy posisjon i samfunnet.

Ildstålet fra grav 19 skiller seg klart ut i det norske materialet; Sørheim kunne ikke finne noen paralleller til det på norsk område. De nærmeste parallellene var fra handelsplassen Birka i Sverige og fra to steder i Sørvest-Finland, branngravfeltene Mustalaismäki i Hattula og Hiukkainvainionmäki i Huittinen. Dette ildstålet tror jeg derfor kan ha en østlig opprinnelse. Sett i sammenheng med de kuleformede vektloddene med innskårete kors, som også hadde en klar østlig utbredelse, synes jeg det er tenkelig at den gravlagte kan ha fått disse gjenstandene på reise i østlige områder eller ved besøk i Birka.

Spillebrikkene med spiss topp ser ut til å være relativt sjeldne i det norske materialet, fra Sørøstlandet er det tre tilfeller av liknende spillebrikker som fra Egge. Dette er et funn fra Alu vestre, Ringsaker i Hedmark, fra Gjermundbu, Ringerike i Buskerud og en spillebrikke fra den berømte skipsgraven fra Gokstad, Sandefjord i Vestfold. I det siste tilfellet dreier det seg imidlertid om en brikke av horn og ikke bein. Alle de tre funnene må kunne betegnes som høystatusgraver. I tillegg var forekomst av flere terninger i samme grav i det sørøstnorske materialet svært begrenset (Kristensen 2007: 45), men både funnet fra Alu vestre, fra Gjermundbu, samt funnet fra Egge, hadde flere terninger. Fra Gokstad har vi også bevart landets eneste spillebrett fra vikingtid. Jeg gjorde meg derfor tanken om at slike spillebrikker med spiss topp var uvanlig og knyttet til en høyere elite i samfunnet, og at det samme gjaldt det å ha terninger (både én men særlig flere). Kanskje denne sjeldnere typen spillebrikker ikke ble produsert her til lands, og at de som har fått med seg slike i graven representerer et mindretall som har hatt muligheter til å reise og ervervet seg slike statusobjekter på fjernere steder? Jeg noterer meg at et sett med spillebrikker av horn - hvorav noen har den karakteristiske spissen på toppen – sammen med tre terninger er funnet i ei velutstyrt kammergrav (grav 581) i Birka (Arbman 1940: 188ff, Taf. 147/3). Graven inneholdt både våpen, rytterutstyr og to hester. En slik brikke av bein med en spiss på toppen er også funnet blant de eldste lagene fra Folkebibliotekstomten i Trondheim (McLees 1990: 40-42, 188). Disse lagene er tilknyttet aktiviteter ved havnefronten da Trondheim enda var en kaupang med sesongmessig bebyggelse, og dateres til slutten av det tiende århundre og fram til 1050 (ibid.: 174). De eldste brikkene fra middelalderbyen var laget av verdifulle råmaterialer som hvalbein og hvalrosstann. McLees (ibid.: 175) mener tilknytningen til den tidligste bebyggelseskjernen ved havnen, som var jordstykker delt ut ved kongelig forordning, ikke er

tilfeldig. Brettspill var noe den høyere eliten hadde tid og ressurser til å bedrive, og det var de som fikk tildelt disse tomtene.

Et av mine kriterier for arten av kontakt, fokuserte på forekomst av skålvekt og vektlodd i kombinasjon med artefakter av fremmed opprinnelse. Ved slike tilfeller kan det muligens knyttes til handel eller handelsmenn/-kvinner. I grav 19 på Egge ser vi nettopp dette: Et komplett veieutstyr med to vektlodd og ei skålvekt, samt at vi treffer på gjenstander av fremmed herkomst, f.eks. sverdet og ildstålet. Vi har imidlertid sett at vektutstyr også kan knyttes til andre aktiviteter enn handel. Vektutstyr har rimeligvis vært benyttet til andre edelmetalltransaksjoner av sosial og politisk karakter, og forekomsten i gravkontekst kan derfor også vise til andre utvekslingsformer som f.eks. gavegivning, redistribusjon og innkreving av skatter, avgifter eller bøter.

Vi behøver derfor ikke nødvendigvis konkludere med at den gravlagte på Egge var en handelsmann. At han var en av samfunnets mektige menn synes imidlertid ganske klart ut fra resten av gravgodsets sammensetning og kvalitet. Særlig praktsverdet indikerer at vi har å gjøre med en lederskikkelse i samfunnet. Pedersens (2000) undersøkelse viste også at graver med vektutstyr, og spesielt der skålvekter forekom, ofte bar preg av rikdom og status. Sølvbelagte sverd, våpen og andre statusindikerende artefakter forekom flere ganger sammen med vektutstyr, og Pedersen ville se disse personene f.eks. som representanter for konge- eller høvdingmakt. I Sørøst-Norge var funn av vektutstyr konsentrert til kysten og til sentrale vannveier i innlandet. En sammenheng med kontroll av ferdsel, varetransport og omlasting er derfor fristende å se for seg i enkelte tilfeller. Dette kan være relevant også for Egge. Eggehøvdingens gård lå strategisk plassert i skjæringspunktet mellom ulike transportsoner, fjord og innland, noe som kan ha hatt avgjørende betydning for makten og velstanden som ble konsentrert her. I sagalitteraturen finnes indikasjoner på at en kaupang lå i Steinkjer, noe som ikke synes unaturlig med tanke på de ulike ferdselsårene som møttes nettopp her. I det minste kan man tenke seg en stapel- eller omlastingsplass her i fjordbunnen, som kan ha hatt betydning for høvdingen og ætten på Egges rikdom og makt.

6. Konklusjon

Analysen viste helt klart at kontakter til folk i ulike områder var synlig både i graver og i gravmaterialet fra Egge. Gjennom begge tidsperiodene som her har vært i søkelyset, romertid og vikingtid, kan vi se at beboerne på Egge har hatt vidtrekkende kontakter. På basis av kriterier forsøkte jeg å knytte gjenstander som skilte seg ut i gravmaterialet til aktiviteter som jeg mente kunne være bakgrunnen for forekomsten i graven. I dette kapitlet vil jeg sammenfatte disse resultatene; hvor gikk kontaktveiene, og kan vi se endringer over tid? Hvilke av aktivitetene og foreteelsene som ble redegjort for i teorikapitlet fant vi sannsynlige belegg for i gravmaterialet?

6.1. Eldre romertid

I forhold til eldre romertid diskuterte jeg to graver, grav 30 og 33 datert til B2 eller 70-150/60 e.Kr. De ytre gravmarkeringene var bygd opp som sirkulære steinlegninger av betydelig størrelse. Det indre gravgjemmet var også i stor grad likt for begge gravene; det var urnegraver i et lite steinkammer under en helle. I grav 30 er det brukt en bronsekjel som gravurne, mens grav 33 var en dobbeltgrav med bronsekjel og neverkar som gravurner.

I eldre romertid trer kontaktene sørover mot sørlige deler av Norge, Sør-Skandinavia og kontinentet tydeligst fram, både gjennom gravskikk og gjennom artefakter i gravene og deres proveniens og spredning. Danske områder har blitt sett på som en formidler av romerske importvarer til resten av Skandinavia (Hansen 1987). Stammesamfunnet i romertid var bygget opp rundt personforbund, der personlige bånd ble knyttet mellom ledere og slekter (Gansum 2000: 6). De personavhengige alliansene gjorde sammenslutningene politisk ustabile. Særegne luksusvarer og prestisjeobjekter, som f.eks. romerske bronsekjeler og gullringer, var trolig sentrale i utvekslingen og gavegivningen som var nødvendig for å opprettholde personlige forbindelser i elitens alliansenettverk. Giftermål så vi også var en måte å danne allianser mellom slekter fra de høyere samfunnslag (Arrhenius 1992). Gullringene kan ha symbolisert giftermål men også andre personlige allianser og bånd.

Det er ikke tilstrekkelig å kun se på gjenstanders forekomst og spredning for å avgjøre kontaktretninger. Det er også nødvendig å vurdere kontekster som gravskikk og variasjoner i bruk. Skikken med å bruke bronsekjel som gravurne i en kremasjongrav er ikke et typisk dansk trekk. Johansen (2003: 21) fremhever forskjeller i måten bronsekjelene har vært brukt i

gravritualer mellom Danmark og Trøndelag. Mens kjelene i Danmark ofte synes å være nedlagt som del av et ”bordservice” i ubrente skjelettgraver, er bronsekjelene i Trøndelag (og andre steder i Norge) gjerne brukt som beinbeholder i branngraver. Som vi så i kap. 3.1.2 kan gjenstander utveksles mellom områder for så å bli transformert til noe annet meningsbærende i en lokal kontekst. Nettopp fordi gjenstanders bruk og betydning skapes i en lokal kulturell kontekst er det vanskelig å vise til områder som framstår som ”blåkopier” i forhold til gravskikken. Gravskikk i romertid preges nettopp av stor variasjon (Solberg 2003: 139). Jeg har forsøkt å vise til områder som på forskjellige måter har likhetstrekk med gravskikken vi ser på Egge. Det vi samlet sett kan se av grav 30, som jeg mener muligens representerer en kvinne som har fått med seg gullringer og bronsekjel, er at kontaktveiene i hovedsak peker mot sørlige deler av Norge og Sverige, Gotland, Jylland og Böhmen (Tsjekkia).

Fremmed gravskikk i kombinasjon med fremmede gravgaver mente jeg kunne indikere personforflytninger. Vi kan trolig se for oss en bevegelse av mennesker mellom norske og sør-skandinaviske områder, kanskje også kontinentet, i romertid. Dette kan ha vært i sammenheng med ekteskapsallianser, fostring, men også krigstokt eller krigstjeneste (Johansen 2003). Den omfattende bearbeidelsen av Illerupfunnet (Ilkjær 1990, 2000) har fått konsekvenser for hvordan vi i dag betrakter samfunnsforholdene i eldre jernalder. Våpengravene behøver ikke utelukkende vise til velstående bønder som fulgte moten lengere sør og anla våpen, men kan faktisk mer sannsynlig representere mennesker som var involvert i krigerske aktiviteter av overregional karakter, både som ledere og soldater. Det setter grav 33 på Egge i et nytt lys.

Slik materialet foreligger ser det ut til at begravelse 1 i grav 33 på Egge er en av landets tidligste representanter for gravskikken med våpengraver hvor de brente beina og gravgodset har blitt nedlagt i en importert bronsekjel. Paralleller til denne gravskikken fra periode B2 fant vi i enkelte graver fra Hadeland på Østlandet og Hordaland på Vestlandet, på Jylland, Gotland og i Böhmen. Den gravlagte i bronsekjelen har fått med seg et fullt våpensett, med Victoria-sverd og spyd med inkrusterte figurer. Samlet sett synes mye av gravgodset og tekstilene å peke mot områder sør for Østersjøen, som Polen og Böhmen, øyene i Østersjøen og Jylland.

”Pionérrollen” her til lands gjør at jeg vil se de gravlagte i dobbeltgraven som krigere med kontinentale kontakter. Victoriasverdet og ringene kan tolkes som mulige militære utmerkelseser, eventuelt kan sverdet sammen med resten av våpensettet ses som symboler på rang i et militærhierarki. Ilkjær (1990) har vist at våpnenes sammensetning følger faste mønstre over hele det germanske området og Skandinavia. Den militære utrustningen var standardisert over

store områder og trolig uttrykte visse våpensammensetninger rangsforskjeller. Våpensett med samme type skjoldhåndtak (type 2) og lanse (type 22) som opptrådte i bronsekjelen var ofte knyttet til høystatusgraver med rikt gravgods som sverd, import, gullringer og fibulaer (ibid.: 276). I kontrast til dette stod en annen gruppe graver med et enklere våpensett, hvor sverd og importvarer sjeldnere forekom.

Den tydelige forskjellen i gravgodset mellom den gravlagte i bronsekjelen og den gravlagte i neverkaret så jeg som uttrykk for at gravgodset ikke utelukkende fungerte som en demonstrasjon av rikdom for ætten på Egge, men at det derimot reflekterte en konkret forskjell i militær rang. Denne rangordningen synes å ha fulgt personene inn i dødsriket.

Hvis vi forsøker å se disse gravene i en lokal sammenheng, står de helt klart fram som tilhørende en elite i perioden. Særlig dobbeltgraven med våpen i grav 33 skiller seg ut, som den eldste våpengraven i Inntrøndelag (Marstrander 1983: 116). Graver med import fra Romeriket, særlig bronsekar, finnes også andre steder i Trøndelag og vitner om at Egges beboere ikke var alene om å knytte kontakter til fjernere egner. Jeg har tidligere nevnt den capuanske situlaen fra Homnes i Beitstad som også var brukt som gravurne; den er kommet i jorden i løpet av eldre romertid (Holand 2001: 234). Flere importvarer som ikke kan dateres nærmere enn til romertid (0-400) har vi bl.a. fra Sørgården på Linesøya, hvor et helt drikkesett med bronsekar, øse og sil var nedlagt, og fra Berg og Rygg i Frosta kommer to østlandskjeler. Fra yngre romertid finner vi romerske importkar i mange gravfunn fra Trøndelag. (Holand 2001).

6.2. Yngre romertid

Fra denne periode stammer grav 12, nærmere bestemt periode C3 eller 310/20-400 e.Kr. Dette var en brent urnegrav under steinblandet haug eller røys. Med denne graven, som inneholdt en leirurne med hank og en fingerring av sølvblandet gull, trer lokale kontakter til andre gårder i Trøndelag mer fram i lyset, som Foss i Gauldalen, Gimsan i Melhus, Ven i Hølonda og Salthammer ved Levanger. Ferdelsveien over Kjølen til Medelpad begynner også å bli synlig gjennom mulige kontakter dit. Mens leirkartypen trolig var produsert på Øst- eller Vestlandet og sannsynligvis spredt via folk i Trøndelag til Medelpad, var ringtypen hyppig forekommende på Gotland, Öland, i vestlige deler av Sverige, på Sjælland, og i Norge rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden og i Rogaland.

I lokal sammenheng var det tydelig at både de båndformede fingerringene og leirurnene med hank var knyttet til høystatusgraver. Kanskje var ringene i Trøndelag et symbol på kontakter

og allianser til slekter lengere sør? Dobbelgravene fra Foss illustrerte hvordan ringene kan ha symbolisert giftermål innad i de rikere slektene. Den gravlagte i grav 12 på Egge tror jeg derfor kan ha fått ringen i forbindelse med en giftermålsallianse.

Om leirurnenes spredning fra Trøndelag til Medelpad også bør sees som tegn på alliansenettverk, folkeforflytning eller om det snarere er snakk om handel med en populær vare synes jeg er vanskelig å avgjøre, sannsynligvis er svaret heller ikke entydig. Forekomsten i graver med andre importvarer i Medelpad kan tyde på at spredningen foregikk mellom folk tilhørende de høyere samfunnsklassene, og var en del av et større handelssystem.

Dersom vi setter mine resultater inn i et større bilde, ses i følge Johansen (2003: 114f) en begynnende orientering østover nettopp i denne perioden. Gravmaterialets rikdom når på denne tiden et høydepunkt i Trøndelag, manifestert gjennom mengder av import, våpengraver, keramikk og praktfibler. Johansen mener en trøndersk elite, som ville involvere seg i Østersjøhandelen, stod bak jernproduksjonens oppstart i Jämtland på 300-tallet. De brakte med seg vestlandskjeler, keramikk og jern fra vest og importerte fasettslipte glass fra øst via Medelpad. Denne type glass påtreffes ofte i gravmaterialet både i Trøndelag og Medelpad. Forbindelsene østover fortsatte i de påfølgende århundrene og er svært synlig i materialet fra Trøndelag. Gravene fra Hol på Inderøya og Høgom ved Sundsvall representerer eliter på hver sin side av den øst-vestgående forbindelsen over Kjølen, men på Egge savnes så langt bemerkelsesverdige funn fra folkevandringstid og merovingertid. Dette endrer seg i vikingtid når vi igjen får både arkeologisk materiale og skriftlige kilder som forteller om gården og dens beboeres posisjon i det inntrønderske miljøet, og deres kontakter utad. At det finnes tidsperioder som ennå ikke er fullt belagt i materialet vi har til rådighet fra Egge, må ikke ses som brudd på kontinuitet. Snarere kan det skyldes manglende utgravninger, og flere gravhauger viser spor av plyndring. Det kan også skyldes at maktgrunnlaget til en gård eller ætt var så konsolidert at behovet for å markere det i graver ikke var til stede i like stor grad som tidligere (Røskaft 2003: 19).

6.3. Vikingtid

I forhold til vikingtid diskuterte jeg den eneste faglig undersøkte graven fra denne tidsperioden, grav 19. I tillegg til dette gravfunnet er det imidlertid også gjort endel løsfunn, for eksempel av sverd, som vitner om Eggebeboernes sosiale stilling i eldre vikingtid. Den brente båtgraven i grav 19 viste at en mann av høy sosial rang har blitt gravlagt på Egge-

vammen en gang i siste halvdel av 900-tallet. Båten han var blitt brent i var trolig av relativt stor størrelse og har representert en betydelig verdi. Gravgodset skilte seg også ut med sin mangfoldighet og høye kvalitet. Haugen som var blitt reist over gravstedet var imidlertid ikke av de største og mest prangende på denne delen av feltet, og viser at det ikke nødvendigvis er sammenfall mellom gravminnets størrelse og gravgodsets rikdom.

Mannen i grav 19 kan trolig karakteriseres som en høvding eller stormann med mange forbindelser både mot Sør-Skandinavia og mot østlige områder. Det sølvdekorerte sverdet utgjør den klareste statusmarkeringen, og peker ut en kontaktretning mot Danmark. Høvdingen på Egge kan ha fått sverdet i gave fra noen som stod det kongelige miljøet i Danmark nær, om han ikke hadde vært i kontakt med det selv. Gavegiving og knytting av personlige bånd framstår for meg som den mest naturlige årsak til at sverdet har havnet på Egge. Det må oppfattes som en prestisjegjenstand med høy sosial verdi, laget med omhu av spesialiserte håndverkere. Slike praktgjenstander kunne inngå i utveksling og gavegiving mellom f.eks. konger eller høvdinger eller mellom høvding og underordnede (Kristiansen & Larsson 2005: 35). I følge Pedersen (2000: 105) nevnes det ofte i sagaene at praktvåpen ble gitt som gaver fra konger og stormenn til deres håndgagne menn.

Gjenstandenes herkomst og spredning viser at mannen trolig har reist mye, både sørover og langs tverrveien over Kjølén. Spydspissene vitner om kontakt sørover mot Telemarksområdet, hvor Eggebonden kanskje har benyttet seg av et spesialisert smedverksteds tjenester. Trolig har han vært involvert i handel på datidens handelsplasser, f.eks. i Birka i Sverige, enten det er som omreisende handelsmann som selv hadde produkter å omsette eller som en besøkende høvding. Han har et komplett sett med skålvekt og to vektlodd, som ut fra de innskårede korsene å dømme var mest utbredt i østlige områder. Også ildstålet har sine nærmeste paralleller i østlige områder i Finland og i Birka.

Jeg har forsøkt å diskutere om vektutstyret kan ha vært brukt både innefor handel, innkreving av skatter eller avgifter, kanskje i forhold til en mulig kaupang i Steinkjerområdet eller som et ledd i kontroll av ferdselen mellom to ulike transportsoner, fjord og innland. Det ene behøver ikke å utelukke det andre, spesielt ikke dersom vi konkluderer med at den gravlagte i grav 19 var en høvding med en høy politisk og sosial stilling i regionen i rikssamlingstiden.

På 800-900 tallet økte Trondheimsfjordens betydning i et vidtrekkende handelsnettverk, og flere sentralgårder vokste fram som følge av dette (Røskaft 2003: 152). Via Trondheims-

fjorden ble varer som skinn og pelsverk fraktet ut til fjernere strøk. Kaupangen som i følge Snorre vokste fram på Steinkjer kan fra gammelt av ha vært et omlastingssted for varer som kom fra innlandet og ble fraktet videre ut fjorden og for båter som kom inn fjorden med varer som skulle fraktes videre i omlandet (ibid.: 153). Vannveier av ulike slag har blitt tillagt enorm betydning for ferdsel og transport i forhistorisk tid (Ringstedt 1987: 232). Handelsplasser oppstod ofte i skjæringspunktet mellom land og vann, f.eks. ved elvemunninger og på praktiske steder for innsamling av varer for frakt (ibid.: 39). Egges svært gunstige plassering i fjordbunnen, ved Snåsa- og Ognavassdragets utløp og dermed i knutepunktet mellom fjord og innland, ga gode muligheter for å sikre seg kontroll av en slik virksomhet.

I forhold til spørsmålet om kontakter og forbindelser hadde en naturlig fortsettelse vært å vurdere folket på Egges muligheter for transport og kommunikasjon, spesielt mot øst. Egges beliggenhet i fjordbunnen muliggjør reiser øst over Kjølén langs fjelloverganger og vannveier, og spesielt vikingtidsfunnene tyder på at man har hatt forbindelser denne veien. Den sentrale posisjonen som gården og dens beboere synes å ha hatt gjennom jernalderen og inn i historisk tid tyder på at Snåsavassdraget kan ha fungert som en viktig transport- og ferdselsvei. Dette spørsmålet skulle gjerne vært vurdert nøyere, men innenfor rammene av denne oppgaven ble det dessverre ikke mulig.

6.4. Kontaktenes art

Muligheten for å skille mellom ulike forklaringer for artefaktspredning i et arkeologisk materiale, har blitt berørt av Ringstedt (1987: 85). Han viser til flere forskeres uttalelser i eldre litteratur vedrørende det arkeologiske kildematerialets begrensninger i slike spørsmål. Selv om vi naturligvis aldri vil oppnå sikre svar på hvilke foreteelser og aktiviteter som ligger bak gjenstandsspredning i forhistorisk tid, mener jeg både den teoretiske gjennomgangen og analysen viste at ulike årsaker til spredning kan antydes og sannsynliggjøres, f.eks. ut fra hvilke gjenstandskategorier som foreligger i det arkeologiske materialet. Når vi nå til slutt skal sammenfatte hvilke kontaktformer og foreteelser som gravene og gravmaterialet fra Egge indikerte, ser vi at flere typer aktiviteter syntes å være utskillbare.

I forhold til handel har særlig funn av vektutstyr blitt sett på som et viktig tegn. Ei skålvekt og to vektlodd ble funnet i grav 19 på Egge. Pedersen (2000) har vist at vektutstyr også kan reflektere andre utvekslingsformer som innebar metalltransaksjoner, f.eks. gavegivning eller innkreving av skatter, bøter og avgifter. Det kan derfor være problematisk å tolke funn av

vektutstyr utelukkende som indikasjon på en yrkesrolle som handelsmann eller -kvinne. Likevel tror jeg vi med rimelig stor sikkerhet kan si at den gravlagte i grav 19 har brukt sitt vektutstyr i forbindelse med handel, selv om han helt sikkert har brukt det i andre sammenhenger også. Andre eiendeler han har fått med seg i graven vitner om reiseaktivitet, båten i særdeleshet, men også spillebrikkene og ildstålet hadde paralleller både på handelsplasser og i fjerne områder. Når vi i tillegg tar gårdens beliggenhet ved et knutepunkt for ferdsel fra et stort og ressursrikt omland med i betraktningen, synes jeg det forsterker inntrykket av en sammenheng med handel og vareutveksling i en eller annen form.

I så godt som samtlige av de gravene jeg vurderte var det også særegne luksusvarer og prestisjegods av høy verdi, i form av gjenstander av edelmetall, utsmykkede våpen som har krevd spesialisert smedarbeid, og importerte gjenstander fra fjerne steder. Slike gjenstander kan trolig peke tilbake på gavegivning og alliansenettverk mellom en elite. Vi hadde også gullringer som kan ha fungert som symboler på giftermålsallianser.

I forhold til migrasjoner la jeg i mine kriterier vekt på at en fremmedartet gravskikk kombinert med gravgaver av fremmed opprinnelse, som framstod som en ”pakke” av ukjente kulturtrekk, kunne indikere personforflytninger. Også flere artefakter av samme fremmede opprinnelse mente jeg kunne peke på dette. Disse to trekkene kom tydeligst fram i våpengraven i bronsekjøl i grav 33. Migrasjoner så vi f.eks. kunne være knyttet til tjeneste som leiesoldat, hvor personer reiste hjemmefra for å tjenestegjøre i flere år. Mulige militære utmerkelser hadde vi også i våpengraven, i form av Victoriasverdet og muligens også gullringene. Begge de gravlagte i grav 33 mente jeg har vært involvert i krigerske aktiviteter, det syntes også som at en forskjell i militær rang har vært lagt vekt på ved begravelsen.

I sammenheng med spørsmål om handel har jeg til sist lyst til å trekke fram to av gravene som jeg ikke inkluderte i analysen, men som jeg redegjorde for i kapittel 2.1.3 om utgravninger og undersøkelser på Egge. Et av analysekriteriene mine fokuserte nemlig på at verktøy, råmateriale, halvfabrikat, restprodukter fra produksjon og konstruksjoner knyttet til håndverk kunne indikere spesialisert produksjon og handel/håndverk. I to av steinringene på den eldste delen av gravfeltet - nr 31 og 32 - ble det i forbindelse med utgraving av gravanleggene rapportert om funn av smieslagg. Dette har Stenvik (2005d: 134) ment kunne være blåsterjern, et halvfabrikat som fungerte som handelsjern. Dette setter romertidsgravenes rikdom inn i en forklaringsramme hvor jernproduksjon og handel med jern kan ha vært grunnlaget for velstanden og de utadrettede kontaktene som gravmaterialet på Egge så tydelig vitner om. En

strategisk plassering i knutepunktet mellom fjord og innland kan dermed sies å ha lagt grunnen for den århundrer lange maktkontinuitet som gravene på Eggevammen forteller om.

Litteraturliste

- Ahnlund, N. (1948). *Jämtlands och Härjedalens historia. Första delen inntil 1537*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Almgren, O., & Nerman, B. (1923). *Die ältere Eisenzeit Gotlands*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Alsvik, A. S. (1971a). *Gravfeltet på Egge*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 3494.
- Alsvik, A. S. (1971b). *Innberetning om restaureringsarbeide på Egge*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 5388.
- Andersen, H. (1991). Dendrokronologisk datering af Mammengraven. I M. Iversen, U. Näsman, & J. Velle (Red.), *Mammen: Grav, kunst og samfund i vikingetid* (s. 43-44). Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Andersson, K. (1985). Intellektuell import eller romersk dona? *Tor. Tidskrift för nordisk fornkunskap* 20 (1983-1985), 107-154.
- Andersson, K. (1993). *Romartida guldsmide i Norden II. Fingerringar*. Occasional Papers in Archaeology 6. Uppsala: Societas Archaeologica Upsaliensis.
- Andrén, A. (1991). Guld och makt - en tolkning av de skandinaviska guldbrakteaternas funktion. I C. Fabech, & J. Ringtved (Red.), *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989* (s. 245-256). Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 27. Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Anthony, D. (1997). Prehistoric Migration as Social Process. I J. Chapman, & H. Hamerow (Red.) *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation* (s. 21-32). BAR International Series 664. Oxford: Hadrian Books.
- Arbman, H. (1940). *Birka I. Die Gräber*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri aktiebolag.

- Arrhenius, B. (1992). Smycken som diplomati. I *Föremål som vittnesbörd. En festskrift till Gertrud Grenander Nyberg på 80-årsdagen den 26 juli 1992.* (s. 18-25). Uddevalla: Nordiska Museets Förlag.
- Artursson, M. (2008). Storgårdar och bebyggelse i Skåne och på Själland. Perioden 500 f.Kr.-150 e.Kr. I A. Carlie (Red.), *Öresund - barriär eller bro? Kulturella kontakter och samhällsutveckling i Skåne och på Själland under järnåldern.* (s. 33-55). Lund: Makadam Förlag.
- Arwill-Nordbladh, E. (1998). *Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid. Förr och nu.* GOTARC Serie B no 9. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för arkeologi.
- Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon.* (2006). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Axboe, M. (1991). Guld og guder i folkevandringstiden. Brakteaterne som kilde til politisk/religiøse forhold. I C. Fabech, & J. Ringtved (Red.), *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i Romersk Jernalder og Folkevandringstid. Beretning fra 1. nordiske jernaldersymposium på Sandbjerg Slot 11-15 april 1989* (s. 187-202). Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 27. Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Axboe, M. (2007). *Brakteatstudier.* Nordiske Fortidsminder Serie B 25. København: Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- Barth, F. (1969). Introduction. I F. Barth (Red.), *Ethnic Groups and Boundaries: the Social Organization of Culture Difference* (s. 9-38). Oslo: Universitetsforlaget.
- Baudou, E. (2005). *Norrlands forntid - ett historiskt perspektiv.* Trondheim: Kompendieforlaget, Tapir Akademisk Forlag.
- Beckmann, C. (1969). Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg Jahrbuch* 26. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Berglund, B. (1996). *Tjøtta-riket. En arkeologisk undersøkelse av maktforhold og sentrumsdannelser på Helgelandskysten fra Kr.f. til 1700 e.Kr.* Trondheim: UNIT, Vitenskapsmuseet.
- Berglund, B. (1998). *Hvordan arkeologien kom til Trondheim.* DKNVS Skrifter bind 2/1998. Trondheim: Tapir forlag.

- Berglund, B. (2000). Sentra, maktkamp og kontakt: Arkeologiske strandhogg. I E. Sakshaug, & J.-A. Sneli, *Trondheimsfjorden* (s. 240-262). Trondheim: Tapir forlag.
- Biborski, M. (1994). Römische Schwerter mit Verzierung in Form von figürlichen Darstellungen und symbolischen Zeichen. I C. v. Carnap-Bornheim (Red.), *Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten* (s. 109-135). Lublin/Marburg.
- Biborski, M., & Ilkjær, J. (2006). *Illerup Ådal. Die Schwerter. 11*. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter. Århus: Aarhus University Press.
- Björk, T. (2008). Själland möter Småland i Skåne. Tankar om sociala strukturer kring Öresund under romersk järnålder. I A. Carlie (Red.), *Öresund - barriär eller bro? Kulturella kontakter och samhällsutveckling i Skåne och på Själland under järnåldern*. (s. 83-110). Lund: Makadam Förlag.
- Bjørn, A. (1920). *Fra den romerske jernalder i Trøndelagen*. DKNVS Skrifter 1919 nr 6. Trondhjem: Aktietrykkeriet i Trondhjem.
- Blindheim, C. (1963). Smedgraven fra Bygland i Morgedal. *Viking* 26, 25-80.
- Blindheim, C., & Tollnes, R. L. (1972). *Kaupang. Vikingenes handelsplass*. Oslo: Ernst G. Mortensens Forlag.
- Brøndsted, J. (1960). *Danmarks Oldtid 3. Jernalderen*. København: Gyldendal.
- Bøe, J. (1927). Norsk gravguld fra ældre jernalder. I C. F. Kolderup (Red.), *Bergen Museums Aarbok 1926. Historisk-antikvarisk række. Nr 2*. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri.
- Bøe, J. (1931). *Jernalderens keramikk i Norge*. Bergen Museums Skrifter 14. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri.
- Carlie, A. (Red.). (2008). *Öresund - barriär eller bro? Kulturella kontakter och samhällsutveckling i Skåne och på Själland under jernåldern*. Lund: Makadam Förlag.
- Carnap-Bornheim, C. v., & Ilkjær, J. (1999). Import af romersk militærustyr til Norge i yngre romertid. I I. Fuglested, T. Gansum, & A. Opedal (Red.), *Et hus med mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen. AmS-Rapport 11A* (s. 135-148). Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.

- Chapman, J., & Hamerow, H. (1997). On the Move Again: Migrations and Invasions in Archaeological Explanation. I J. Chapman, & H. Hamerow, (Red.) *Migrations and Invasions in Archaeological Explanation* (s. 1-10). BAR International Series 664. Oxford: Hadrian Books.
- Christie, W. F. (1847). *Indberetning 1847, Oldtidsminderne paa Egge*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 3451.
- Clarke, H., & Ambrosiani, B. (1993). *Vikingastäder*. Höganäs: Förlags AB Wiken.
- Coldevin, A. (1950). *Norske Storgårder*. Oslo: Aschehoug.
- Connolly, P. (2006). *Greece and Rome at war*. London: Greenhill Books.
- Curle, J. (1911). *A Roman frontier post and its people. The fort of Newstead in the parish of Melrose*. Glasgow: James MacLehose and sons.
- Droberjar, E. (1999). Dobrichov-Pichora: Ein Brandgräberfeld der ältern römischen Kaiserzeit in Böhmen. (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). *Fontes Archaeologici Pragenses Vol. 23*.
- Eggers, H. J. (1951). *Der Römische Import im freien Germanien*. Hamburg: Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte.
- Eggers, H. J. (1955). Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseums Mainz*.
- Ekholm, G. (1933). *Bronskärnen av Östlands- och Vestlandstyp. En förberedande sammanställning*. I Det Kgl Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1933 Nr 5 (s. 1-35). Trondheim.
- Ekholm, G. (1961). *Handelsförbindelser mellan Skandinavien och Romerska riket*. Verdandis Skriftserie 15. Stockholm: Svenska Bokförlaget.
- Ellingsen, E. G., & Ødegården, M. (2007). På våpen skal storfolk kjennes. *SPOR 1/2007*, 12-15.
- Encyclopædia Britannica (2010). *Victoria*. Hentet 25. april 2010 fra Encyclopædia Britannica online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/680018/Victoria>

- Engelhardt, C. (1881). Jernalderens Gravskikke i Jylland. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 79-184.
- Enqvist, A. (1919). Några norrländska gravfynd från äldre folkvandringstid. *Arkiv för norrländsk hembygdsforskning*, 1-27.
- Espeland, A. (1925). Et høvdingesete i Inntrøndelagen. Egge ved Steinkjer og de mektige menn og ætter som fra gammel tid bodde der. *Nidaros 28.02.1925*.
- Farbregd, O. (1980). Perspektiv på Namdalens jernalder. Undersøkingar på Veiem, Sem, Værem og Bertnem. *Viking 43 1979*, 20-80.
- Farbregd, O. (1985). *Innberetning: Prøveundersøking på tunområdet juli -85*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 3814.
- Farbregd, O. (1993). Gravskikk: Vrimmel av variasjon. *SPOR 1/1993*, 4-7.
- Fuglesang, S. H. (1980). *Some Aspects of the Ringerike Style. A phase of 11th century Scandinavian art*. Odense: Odense University Press.
- Fuglesang, S. H. (1991). The axehead from Mammen and the Mammen style. I M. Iversen, U. Näsman, & J. Velle (Red.), *Mammen: Grav, kunst og samfund i vikingetid* (s. 83-107). Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Gansum, T. (2000). Forord: Illerupfunnenes betydning for "norsk" historie. I J. Ilkjær, *Den første Norgeshistorien. Illerupfunnet: Ny innsikt i Skandinavisk romertid* (s. 6-7). Tønsberg: Kulturhistorisk Forlag AS.
- Gjems, R. (u.å.). *Økonomi og kultur*. Hentet 27. januar 2010 fra Ariadne - kunnskapsbase for kulturfagene ved Universitetet i Oslo:
<http://www.intermedia.uio.no/ariadne/Kulturhistorie/forskningsomrader/teknologi-okonomi-og-kultur/okonomi-og-kultur>
- Gjessing, G. (1943). Hesten i førhistorisk kunst og kultus. *Viking 7 1942*, 5-144.
- Grieg, S. (1926). *Hadelands eldste bosetningshistorie*. Oslo: I kommission hos Jacob Dybwad.

- Gullbekk, S. H. (1995). *En mynthistorisk tidsreise - vikingtid*. Hentet 11. februar 2010 fra Myntkabinettets elektroniske utstilling: Norsk mynt i 1000 år: <http://www.dokpro.uio.no/umk/tidsreise/995t.html>
- Gurevich, A. (1968). Wealth and Gift-Bestowal among the Ancient Scandinavians. *Scandinavica - An international journal of Scandinavian studies*, 126-138.
- Hansen, U. L. (1987). *Römischer Import im Norden. Warenaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem freien Germanien*. Nordiske Fortidsminder Serie B bind 10. København: Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- Hauken, Å. D. (1991). Gift-Exchange in Early Iron Age Norse Society. I R. Samson (Red.), *Social Approaches to Viking Studies* (s. 105-112). Glasgow: Cruithne Press.
- Hedeager, L. (1978). A Quantitative Analysis of Roman Imports in Europe North of the Limes (0-400 A.D.), and the Question of Roman-Germanic Exchange. I K. Kristiansen, & C. Paludan-Müller (Red.), *New Directions in Scandinavian Archaeology* (s. 191-216). Studies in Scandinavian Prehistory and Early History vol. 1. The National museum of Denmark.
- Helgesson, B. (2008). Med en fot i vattnet. Centrala platser i Skåne och på Själland. I A. Carlie (Red.), *Öresund - barriär eller bro? Kulturella kontakter och samhällsutveckling i Skåne och på Själland under jernalderna*. (s. 239-256). Lund: Makadam Förlag.
- Helms, M. W. (1992). Long-Distance Contacts, Elite Aspirations, and the Age of Discovery in Cosmological Context. I E. M. Schortman, & P. A. Urban (Red.), *Resources, Power and Interregional Interactions*. (s. 157-174). New York: Plenum Press.
- Helms, M. W. (1993). *Craft and the Kingly Ideal. Art, Trade and Power*. Austin: University of Texas Press.
- Henriksen, M. M. (2001). Bjørnen - fruktbarhetssymbol i eldre jernalder? *SPOR 1*, 10-13.
- Hernæs, P. (1985). *De østnorske sverdfunn fra yngre jernalder*. Avhandling til magistergraden i nordisk arkeologi ved Universitetet i Oslo.
- Herschend, F. (1980). Två studier i öländska guldfynd. I. Det myntade guldets. II. Det omyntade guldets. *Tor. Tidskrift för nordisk fornkunskap 18 (1978-1979)*, 33-294.

- Herteig, A. E. (1955). *Bidrag til jernalderens busetningshistorie på Toten*. Oslo: I kommisjon hos Jacob Dybwad.
- Heyerdahl-Larsen, B. (1980). Gokstadhøvdingens brettspill. I *Gokstadfunnet: Et 100-års minne* (s. 38-40). Sandefjordmuseene Årbok 1979-80.
- Higgins, R. (1980). *Greek and Roman Jewellery*. 2. utgave. London: Methuen & Co. Ltd.
- Holand, I. (2001). *Sustaining life. Vessel import to Norway in the first millenium AD*. AmS-Skrifter 17. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Hougen, B. (1924). *Grav og gravplass. Eldre jernalders gravskikk i Østfold og Vestfold*. Videnskapsselskapets Skrifter II Hist.-filos. klasse 1924 6. Kristiania: I kommission hos Jacob Dybwad.
- Hyenstrand, Å. (1979). *Arkeologisk regionindelning av Sverige*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, Dokumentationsbyrå.
- Hødnebo, F. (2009). Om Snorres kongesagaer. I Snorri, & Hødnebo, *Snorre Sturlasons kongesagaer - "Stormutgaven"* (s. XXI-XXXIV). Oslo: J. M. Stenersens Forlag AS.
- Høgestøl, M., Selsing, L., Løken, T., Nærøy, A. J., & Prøsch-Danielsen, L. (Red.). (2005). *Konstruksjonsspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking - metodikk, tolkning og forvaltning*. AmS Varia 43, Arkeologisk museum i Stavanger.
- Ilkjær, J. (1990). *Illerup Ådal. Die Lanzen und Speere. 1-2*. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter. Århus: Aarhus University Press.
- Ilkjær, J. (2000). *Den første Norgeshistorien. Illerupfunnet: Ny innsikt i skandinavisk romertid*. Forord og etterskrift av Terje Gansum. Tønsberg: Kulturhistorisk Forlag.
- Iversen, M., & Näsman, U. (1991). Mammengravens indhold. I M. Iversen, U. Näsman, & J. Vellev (Red.), *Mammen: Grav, kunst og samfund i vikingetid* (s. 45-66). Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Johansen, T. (2003). *Jern og grav. Maktpolitiske kontekster i Trøndelags eldre jernalder*. Hovedoppgave i Arkeologi med vekt på Norden, Arkeologisk Institutt, Universitetet i Bergen.

- Jondell, E. (1974). *Vikingatidens balansvågar i Norge*. C 1-uppsats i arkeologi, särskilt nordeuropeisk. Uppsala.
- Jørgensen, L. B. (1986). *Forhistoriske Textiler i Skandinavien - Prehistoric Scandinavian Textiles*. Nordiske fortidsminder Serie B Bind 9. København: Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.
- Jørgensen, L. B. (1992). *North European Textiles until AD 1000*. Århus: Aarhus University Press.
- Jørgensen, L. B. (2005). Tekstilhåndverk. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 383-386). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Kivikoski, E. (1973). *Die Eisenzeit Finnlands*. Bildwerk und Text. Neuausgabe. Helsinki: Finnische Altertumsgesellschaft.
- Klüwer, L. D. (1960). *Norske Mindesmærker samlede 1815-1817*. Trondheim: Foreningen Facsimilia Nidrosiensia.
- Koht, H. (1977). Sagaenes opfatning av vår gamle historie. I E. Mundal, *Sagadebatt* (s. 127-137). Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Kraft, J. (1835). *Det Nordenfjeldske Norge topographisk-statistisk beskrevet. Anden Deel*. Christiania: Chr. Grøndahl.
- Kristensen, S. (2007). *Brettspillet - jernalderkrigerens virtuelle arena. Strategispill i sørøstnorsk jernalder*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo.
- Kristiansen, K. (1999). The emergence of warrior aristocracies in later European prehistory and their long-term history. I J. Carman, & A. Harding (Red.), *Ancient Warfare. Archaeological Perspectives*. (s. 175-189). Stroud: Sutton Publishing.
- Kristiansen, K., & Larsson, T. B. (2005). *The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kyhllberg, O. (1980). *Vikt och värde. Arkeologiska studier i värdemätning, betalningsmedel och metrologi under yngre järnålder. I Helgö. II Birka*. Stockholm Studies in Archaeology 1. Stockholm.

- Lamm, K. (1988). Helgö - international trading centre, local market or farming community? I *Thirteen Studies on Helgö* (s. 89-99). Stockholm: Statens Historiska Museum.
- Larsen, E. (2007). *Møtet mellom germanere og romere - med våpenofringene som "case"*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Humanistisk Fakultet, Universitetet i Oslo.
- Lehtosalo-Hilander, P.-L. (1982a). *Luistari I. The Graves*. Finska fornminnesföreningens tidskrift. Helsinki.
- Lehtosalo-Hilander, P.-L. (1982b). *Luistari II. The Artifacts*. Finska Fornminnesföreningens tidskrift. Helsinki.
- Lindeberg, I. (1973). Die Einfuhr römischer Bronzegefäße nach Gotland. *Saalburg Jahrbuch* 30, 5-69.
- Lindqvist, A.-K., & Ramqvist, P. H. (1993). *Gene: en stormansgård från äldre järnålder i Mellannorrland*. Umeå: HB Prehistorica.
- Lindqvist, S. (1931). Yngre vikingastilar. I H. Shetelig, *Kunst* (s. 144-179). Nordisk kultur 27. Oslo: H. Aschehoug & co's forlag (W. Nygaard).
- Lund, C. (1975). Paa rangel 1974. Studier över rangler, föremål av järn från yngre norsk järnålder. I *Stavanger Museum Årbok 1974* (s. 45-120). Stavanger: Dreyer.
- Løvlie, T. (1937a). *Kart over den vestlige gruppe av gravhauger på Egge gård, Egge herred, Steinkjer pgd*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 3812.
- Løvlie, T. (1937b). *Kart over gravhauger på gårdene Egge og Hegge i Egge herred, Steinkjer pgd*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 5699.
- Marstrander, L. (1983). *Inntrøndelag i romertid. Gravfunn og bosetning*. Gunneria 43. Trondheim: Universitetet i Trondheim.
- Mattingly, H. (1960). *Roman Coins from the Earliest Times to the Fall of the Western Empire*. 2. utgave, opptrykk 1967. London: Methuen & Co ltd.
- Mauss, M. (1995). *Gaven. Utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn. (Oversatt og med etterord av Thomas Hylland Eriksen)*. Cappelen upopulære skrifter. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as.

- Maxfield, V. A. (1981). *The Military Decorations of the Roman Army*. London: B.T. Batsford LTD.
- McLees, C. (1990). *Games people played. Gaming-pieces, boards and dice from excavations in the medieval town of Trondheim, Norway*. Meddelelser nr 24, Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Trondheim: Riksantikvaren, Utgravingskontoret for Trondheim.
- Melsom, C. (2003). *Rangler i vikingtidsgraver fra Vestfold*. Hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Michaelsen, K. K. (1992). *Bræt og brik - Spil i jernalderen*. Højbjerg: Wormianum.
- Midttun, K. (1940). Fjellmarknadene og handelen mellom Austland og Vestland i gamal tid. *Syn og Segn* (46. årgang), 273-283.
- Moberg, E. (1992). *Vikingtidssverdene - hjemlig produserte eller importerte. Med utgangspunkt i et lokalt sverdmateriale fra Sogn og Fjordane*. Hovedfagsoppgave i arkeologi med vekt på Norden, Universitetet i Bergen.
- Mundal, E. (1977). *Sagadebatt*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Mundal, E. (1987). Refleksjonar kring historie, sanning og diktning. Metodiske problem ved å bruke sagalitteraturen som historiske kjelder. *Tradition og historieskrivning. Kilderne til Nordens ældste historie. Acta Jutlandica 63: 2. Humanistisk Serie 61* (s. 15-25). Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Müller, S. (1911). *Juellinge-Fundet og den romerske Periode. Med mikroskopiske Undersøgelser af Bille Gram*. I Nordiske Fortidsminder 2. Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel.
- Müller-Wille, M. (1978). Das Schiffgrab von der Ile de Groix (Bretagne) - Ein Exkurs zum "Bootkammergrab von Haithabu". *Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 12*, 48-84.
- Møhl, U. (1977). Bjørnekløer og brandgrave. Dyreknogler fra germansk jernalder i Stilling. *Kuml*, 119-129.

- Møllenus, K. R. (1961). *Beretning om utgravning av steinring 24 på Eggefeltet, Egge s., Steinkjer pgd. 22. juni-22. juli 1961*. NTNU Vitenskapsmuseet, Topografisk Arkiv, dok. nr 5380.
- Møllenus, K. R. (1964). Gravfeltet på Egge ved Steinkjer. *Viking* 27, s. 141-158.
- Nationalencyklopedin*. (1993). Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Nationalmuseet. (u.å.). *En økse med dobbelt betydning*. Hentet 24. mai 2010 fra Møder med Danmarks oldtid:
http://oldtiden.natmus.dk/udstillingen/vikingetiden/mammengraven/en_oekse_med_dobbel_betydning/language/dk/
- Nicolaysen, N. (1877). Antikvariske Notiser. I FNFB, *Aarsberetning for 1876* (s. 140-190). Kristiania: Carl C. Werner & Komp's Bogtrykkeri.
- Näsman, U. (1991). Grav og økse. Mammen og den danske vikingetids våbengrave. I M. Iversen, U. Näsman, & J. Vellef (Red.), *Mammen: Grav. kunst og samfund i vikingetid* (s. 163-180). Århus: I kommission hos Aarhus Universitetsforlag.
- Olsen, B. (1997). *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, U. (2000). *Vektlodd - sikre vitnesbyrd om handelsvirksomhet? Vektloddenes funksjoner i vikingetid. En analyse av vektloddmaterialet fra Kaupang og sørøst-Norge*. Hovedfagsoppgave i nordisk arkeologi, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Petersen, J. (1914). Bretspillet i Norge i forhistorisk tid. *Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie*, 75-92.
- Petersen, J. (1916). *Gravplassen fra Store-Dal i Skjeberg*. Norske Oldfund I. Kristiania: A. W. Brøggers Boktrykkeri A/S.
- Petersen, J. (1919). *De norske vikingesverd: en typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Kristiania: I kommission hos Jacob Dybwad.
- Petersen, J. (1934). Handel i Norge i vikingetiden . I J. Brøndsted, *Handel og samfærdsel i oldtiden* (s. 39-48). Nordisk Kultur 16. København: H. Aschehoug & Co's Forlag.

- Petersen, J. (1940). British antiquities of the viking period, found in Norway. I H. Shetelig (Red.), *Viking antiquities in Great Britain and Ireland 5*. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Petersen, J. (1951). *Vikingetidens redskaper*. Oslo: I kommisjon hos Jacob Dybwad.
- Petersen, T. (1923). *Meldalsfundene. En gravplads under flat mark fra ældre jernalder paa Vahaugen i Meldalen*. Norske Oldfund 4. Kristiania: A. W. Brøggers Boktrykkeri A/S.
- Petersen, T. (1952). *Steinkretsene på Egge*. Særtrykk av Nord-Trøndelag historielags årbok 1951 s. 42-48. Steinkjer.
- Petré, B. (1980). Björnfällen i begravningsritualen - statusobjekt speglende regional skinnhandel? *Fornvännen 75*, 5-14.
- Pič, J. L. (1907). *Die Urnengräber Böhmens*. Leipzig: Verlag von Karl W. Hiersemann.
- Polanyi, K. (1957). The Economy as Instituted Process. I K. Polanyi, C. M. Arensberg, & H. W. Pearson (Red.), *Trade and Market in the Early Empires. Economies in History and Theory*. (s. 243-270). New York: The Free Press.
- Ramqvist, P. H. (1983). *Gene. On the origin, function and development of sedentary Iron Age settlement in Northern Sweden*. Archaeology and Environment 1. Umeå: University of Umeå, Department of Archaeology.
- Ramqvist, P. H. (1990). *Högom*. Malung: Riksantikvarieämbetet.
- Ramqvist, P. H. (1992). *Högom. Part 1. The excavations 1949-1984*. Archaeology and Environment 13. Umeå: University of Umeå, Department of Archaeology.
- Ramqvist, P. H. (2001). Utbytessystem under det första årtusendet e. Kr. *Fornvännen 96*, 1-21.
- Rasmussen, B. M. (1995). Brokær. Ein Reichtumszentrum der römischen Kaiserzeit in Südwestjütland. *Acta Archaeologica 66*, 39-109.
- Rausing, G. (1987). Barbarian Mercenaries or Roman Citizens? *Fornvännen 82*, 126-131.
- Renfrew, C. (1993). Trade Beyond the Material. I C. Scarre, & F. Healy (Red.), *Trade and Exchange in Prehistoric Europe. Proceedings of a Conference held at the University of Bristol, April 1992*. (s. 5-16). Oxford: Oxbow Books.

- Resi, H. G. (1980). Palmekvist og laurbærkrans? Nyoppdagete figurer på romertids våpen. I Ø. Johansen, L. Marstrander, E. Mikkelsen, & P. Rolfsen, *Festskrift til Sverre Marstrander på 70-årsdagen. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke. Nr 3.* (s. 53-57). Oslo.
- Resi, H. G. (1986). *Gravplassen Hunn i Østfold*. Norske Oldfunn 12. Oslo: Universitetets Oldsaksamling.
- Resi, H. G. (2005). Handel. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 159-160). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Ressem, S. (u.å.). *Egge hos Snorre Sturlason*. Hentet 11 januar 2010 fra Steinkjer Kunnskapsportal: Historie og kulturlandskap: <http://www.steinkjer-kommune.net/eggevandring/egge/index.php?meny=33>
- Ringstad, B. (1987). *Vestlandets største gravminner. Et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra*. Bergen: Avhandling for magistergraden i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Ringstedt, N. (1987). *Varuutbyte och handel i arkeologiskt perspektiv. En forskningsanalys från konsumenternas synpunkt. Teoretisk del*. Arkeologiska Rapporten och Meddelanden från Institutionen för arkeologi vid Stockholms Universitet.
- Ringstedt, N. (1989). Handel i ett ekonomiskt, arkeologiskt och historiskt perspektiv. I A. Andréén (Red.), *Medeltidens födelse. Symposier på Krapperups borg 1.* (s. 73-88). Lund: Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.
- Rosenqvist, A. M. (1970). Sverd med klinger ornert med figurer i kopperlegeringer fra eldre jernalder i Universitetets Oldsaksamling. I *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1967/68* (s. 143-200). Oslo.
- Rygge, E. W. (1970). Victoria Romana i Norge. I *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1967/68* (s. 201-237). Oslo.
- Rygh, B.-H. E. (2007). *Den siste reisen - De sørøstnorske våpengravene som kilde til kunnskap om krigerspesialisten i eldre jernalder*. Hovedfagsoppgave i arkeologi, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Rygh, K. (1869). Indberetning af adjunkt Rygh om de af ham i 1869 foretagne gravninger i Stod. I *FNFB Årbok 1869* (s. 10-19).

- Rygh, K. (1871). Indberetning til filialafdelingens direktion. I *FNFB - Aarsberetning for 1870* (s. 6-28). Kristiania: Carl C. Werner & Komp's Bogtrykkeri.
- Rygh, K. (1879). *Faste fornlevninger og oldsagfund i Nordre Thronhjems amt*. Thronhjems: Særtrykk av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1878.
- Rygh, O. (1885). *Norske Oldsager*. Christiania: Cammermeyer.
- Rygh, O. (1903). Gaardnavne i Nordre Trondjems Amt. I O. Rygh, *Norske Gaardnavne. Oplysninger samlede til brug ved matrikelens revision*. Kristiania: W. C. Fabritius & Sønner A/S.
- Røskaft, M. (2003). *Maktens landskap. Sentralgårder i Trøndelag ved overgangen fra vikingtid til kristen middelalder, ca. 800-1200*. Akademisk avhandling. Nr 39 i Skriftserie fra Historisk institutt, NTNU. Trondheim.
- Samson, R. (1991a). Economic Anthropology and Vikings. I R. Samson (Red.), *Social Approaches to Viking Studies* (s. 87-96). Glasgow: Cruithne Press.
- Samson, R. (1991b). Fighting with Silver: Rethinking Trading, Raiding and Hoarding. I R. Samson (Red.), *Social Approaches to Viking Studies* (s. 123-133). Glasgow: Cruithne Press.
- Sandnes, J., & Stemshaug, O. (1997). *Norsk stadnamnleksikon*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Saxvik, K. (1970). *Handel og handelsmenn i gamle Steinkjer*. Steinkjer: Steinkjer handelsstands forening.
- Schedin, P. (2000). *Möten med Värmland - om kontakter under järnåldern*. GOTARC Serie B No. 14. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för arkeologi.
- Schortman, E. M., & Urban, P. A. (1992). The Place of Interaction Studies in Archaeological Thought. I E. M. Schortman, & P. A. Urban (Red.), *Resources, Power, and Interregional Interaction* (s. 3-15). New York: Plenum Press.
- Schück, A. (1934). Sveriges vägar och sjöleder under forntid och medeltid. I J. Brøndsted, & A. Schück, *Nordisk Kultur 16: Handel og samferdsel* (s. 229-255). Oslo: H. Aschehoug & Co's Forlag.

- Schülke, A. (2008). Kommunikationslandskapet omkring Uppåkra. I A. Carlie (Red.), *Öresund - barriär eller bro? Kulturella kontakter och samhällsutveckling i Skåne och på Själland under jernalderna*. (s. 278-308). Lund: Makadam Förlag.
- Schøning, G. (1910). *Reise giennem en deel af Norge 1773-1775. Bind 2*. Trondhjem: A/S Adresseavisens Bogtrykkeri.
- Selinge, K.-G. (1977). Jernaldernes bondekultur i Västernorrland. I *Västernorrlands Förhistoria* (s. 153-459). Härnösand: Västernorrlands läns landsting.
- Shetelig, H. (1925). *Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkæologi*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Sjøbakk, I. (2007). *Livet på Vahaugen. En arkeologisk analyse av et gravfelt fra eldre jernalder i Meldal kommune*. Mastergradsoppgave i arkeologi, Det historisk-filosofiske fakultet, NTNU.
- Skaare, K. (2005). Mynt og myntvesen. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 254-260). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Slomann, W. (1948). Medelpad og Jämtland i eldre jernalder. I *Universitetet i Bergen Årbok*.
- Smedstad, I. (1988). *Etableringen av et organisert veihold i Midt-Norge i tidlig historisk tid*. Oslo: Varia 16. Universitetets Oldsaksamling.
- Smedstad, I. (1992). *Det var en gang... Funn og fornminner i Egge*. Steinkjer: Egge historielag.
- Smedstad, I. (1995). Spor etter veiforbindelsene over Kjølen. *SPOR* 2/1995, 8-11.
- Snorri & Hødnebo. (2009). *Snorre Sturlasons kongesagaer - "Stormutgaven"*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag.
- Sognes, K. (1979). *Arkeologiske modeller for Vestlandets vikingtid*. Gunneria 34. Trondheim: Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Museet.
- Sognes, K. (1988). *Sentrumsdannelser i Trøndelag. En kvantitativ analyse av gravmaterialet fra yngre jernalder*. Meddelelser 12, Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Trondheim: Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim.

- Sognnes, K. (1998). Trondheimen før Nidaros - Trøndelags vikingtid fra en arkeologisk synsvinkel. (E. Niemi, Red.) *Historisk Tidsskrift, bind 77* (hefte 3), 316-335.
- Solberg, B. (1984). *Norwegian spear-heads from the Merovingian and Viking periods*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Solberg, B. (2003). *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Solberg, B. (2005a). Gravskikk. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 137-140). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Solberg, B. (2005b). Stil. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 354-361). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Staf, N. (1934). Marknader och marknadsterminer i Sverige. I J. Brøndsted, & A. Schück, *Nordisk Kultur 16: Handel og samferdsel* (s. 191-199). Oslo: H. Aschehoug & Co's Forlag.
- Stalsberg, A. (1991). Women as Actors in North European Viking Age Trade. I R. Samson (Red.), *Social Approaches to Viking Studies* (s. 75-83). Glasgow: Cruithne Press.
- Stalsberg, A. (2009). The identity of Vlfberht and how the swords with his signature were spread in Europe. I M. Nitter, & E. S. Pedersen, *Tverrfaglige perspektiver* (s. 21-36). AmS Varia 49. Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.
- Steen, S. (1934). Veiene og leden i Norge. I J. Brøndsted, & A. Schück, *Nordisk Kultur 16: Handel og samferdsel* (s. 217-228). Oslo: H. Aschehoug & Co's Forlag.
- Steinsland, G. (2005). *Norrøn religion. Myter, riter, samfunn*. Oslo: Pax Forlag AS.
- Stene, E. (1989). *Inntrøndelag i jernalderen*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Stene, M. (1996). *Bli dus med Steinkjer*. Steinkjer: Steinkjer-Avisa A/S.
- Stenvik, L. F. (2001). *Skei - et maktsenter fram fra skyggen*. Vitark 2. Acta Archaeologica Nidrosiensia. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

- Stenvik, L. F. (2005a). Bosetningen i jernalderen. I I. Bull (red), O. Skevik, K. Sognnes, & O. S. Stugu, *Trøndelags historie bind 1. Landskapet blir landsdel. Fram til 1350*. (s. 121-131). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Stenvik, L. F. (2005b). Jernalderen. Et nytt metall - en ny epoke. I I. Bull (red), O. Skevik, K. Sognnes, & O. S. Stugu, *Trøndelags historie bind 1: Landskapet blir landsdel. Fram til 1350* (s. 107-118). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Stenvik, L. F. (2005c). Rygh, Karl. I E. Østmo, & L. Hedeager (Red.), *Norsk arkeologisk leksikon* (s. 317-318). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Stenvik, L. F. (2005d). Samfunnsorganisasjon. I I. Bull, O. Skevik, K. Sognnes, & O. S. Stugu, *Trøndelags historie Bind 1. Landskapet blir landsdel. Fram til 1350* (s. 133-144). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Stenvik, L. F. (2005e). Kontakt med områder utenfor Trøndelag. I I. Bull, O. Skevik, K. Sognnes, & O. S. Stugu (Red.), *Trøndelags Historie Bind 1. Landskapet blir landsdel. Fram til 1350*. (s. 155-162). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Steuer, H. (1987). Gekerbte Gewichte der späten Wikingerzeit. *Fornvännen* 82, 66-74.
- Steuer, H. (1997). *Waagen und Gewichte aus dem Mittelalterlichen Schleswig*. Köln: Rheinland-Verlag.
- Straume, E. (1961). To romertids gravfunn fra Trøndelag. I *Viking* 25 (s. 51-88). Oslo.
- Söderberg, S. (1984). *En bygd vid Alnösundet. Sund, Västland och Maland. Sköns sn, Medelpad*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet Rapport UV 1984:38.
- Sørheim, H. (1993). Båt og grav. *SPOR 1/1993*, 16-18.
- Sørheim, H. (1997). *En høvdings gård - en høvdings grav. En vikingtids båtgrav på Egge i Steinkjer, Nord-Trøndelag*. Gunneria 72. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- Thurborg, M. (1989). Värde och valuta. Betalningsmedel under järnålder och tidig medeltid. I A. Andrén (Red.), *Medeltidens födelse. Symposier på Krapperrups borg 1*. (s. 89-107). Lund: Gyllenstiernska Krapperrupsstiftelsen.

- Tilly, C. (1978). Migration in modern European history. I W. H. McNeill, & R. S. Adams (Red.), *Human Migration. Patterns and policies.* (s. 48-72). Bloomington: Indiana University Press.
- Ulbert, G. (1974). Straubing und Nydam. Zu römischen Langschwertern der späten Limeszeit. I G. Kossack, & G. Ulbert, *Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie. Festschrift für Joachim Werner zum 65. Geburtstag. Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte. Ergänzungsband 1.* (s. 197-216). München: Verlag C. H. Beck München.
- Undset, I. (1880). *Fra Norges ældre Jernalder.* Kjøbenhavn; Christiania: Cammermeyer.
- Vestergaard, E. (1991). Gift-giving, hoarding and outdoings. I R. Samson (Red.), *Social Approaches to Viking Studies* (s. 97-104). Glasgow: Cruithne Press.
- Ziegler, R. (1872). Indberetning til filialafdelingens direktion. I FNFB, *Aarsberetning for 1871* (s. 7-11). Kristiania: Carl C. Werner & Komp's Bogtrykkeri.
- Østerås, B. (2005). Dei arkeologiske undersøkingane på Egge i samband med omlegging av E6 gjennom Steinkjer. I E. Følstad, & O. Skevik, *Funn og forskning i Trøndelag - Foredrag fra to arkeologiseminarer i 2003* (s. 57-64). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter AS.

Personlige meddelelser

Oddmunn Farbregd (2009).

Lise Bender Jørgensen, professor i arkeologi, NTNU (2010).

Tabelliste

1. Kronologisk faseinndeling av romertid.

Figurliste

1. Kart over de nordlige delene av Trondheimsfjorden. Legg spesielt merke til Egge, Steinkjer og Snåsavatnet.
2. Oversiktskart over Trøndelag, Jämtland og Medelpad. Fra Slomann 1948.
3. Zieglers kroki over "Stenkjærs omegn med fornlevninger." Fra Ziegler 1872.
4. Kart over fornminnene på Eggevammen. Fra Smedstad 1992: 34.
5. Prosessen som skjer ved overføringen og omformingen av materiell kultur. Basert på Kristiansen & Larsson 2005: 30.
6. T 532 Østlandskjel. Foto: R. Martinussen.
7. Østlandskjelenes hovedformer. a. Tingvoldtype. b. Juellingetype. c. Sautype. Fra Ekholm 1933: 6.
8. Strekdekor på kjelen fra Egge (T 532). Fra Ekholm 1933: 10.
9. T 534 Gullringer. Foto: R. Martinussen.
10. Bronsekjel og neverkar avdekkes. Øverst i kjelen ligger skjoldbullen med munningen opp. Fra Møllenus 1961.
11. En hank og de spesielle hankfestene som vi ser på dette bronsekaret av typen E24, er funnet på gården Homnes i Beitstad ved Steinkjer (B 1848). Fra Holand 2001: 125.

12. Utvalgte typer av Østlandskjeler etter Eggers' typologiske inndeling. E38: Tingvold. E39: Marwedel. E40: Juellinge. E41: Sau. E42: Vestland (må ikke forveksles med *Vestlandskjeler*). E43: Eskildstrup. Typen E37 Feudenheim er ikke inkludert i illustrasjonen men regnes også til Østlandskjelene. Fra Holand 2001: 124.
13. T 18261b Fingerringe. Foto: R. Martinussen.
14. Spyd, sverd og lanse med inkrustert dekor. Røntgenbilder: NTH Trondheim. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet. Fra Resi 1986: Pl. 41.
15. Victoriafiguren på sverdet fra Stabu, Østre Toten i Oppland (C 17765). Fra Rosenqvist 1970: 156.
16. Palmekvist, krans og bokstavene S F på sverdet fra Egge (T 18261c). Foto: NTNU Vitenskapsmuseet.
17. Krigsguden Mars og en ørn mellom standarder pryder et sverd fra South Shields, England. Fra Rosenqvist 1970: 152.
18. Utbredelsen av sverd med figurinnlegninger. Rød sirkel indikerer gruppen med de eldste sverd hvor Egge inngår. 1: Amay 2: Biała 3: Blanchs Hotel 4: Egge 5: Ejsbøl 6: Fjälls 7: Gać 8: Grebo Kyrka 9: Gyldenshøj 10: Haselburg 11: Hromówka 12-20: Illerup 21: Jevnaker 22: Lachmirowice 23: Lorch 24: Nydam 25: Oblin 26: Stabu 27: Pasewalk 28: Piaski 29: Podlódów 30: Pontoux 31: Rør 32: Rzeczycza Długa 33: Schmorkau 34: South Shields 35: Straubing 36: Třebusice 37: Żurawiczki 38: Ukjent Polen 39: Ukjent Holland 40: Ukjent Woj. Kielce 41: Ukjent Pannonia. Fra Biborski 1994.
19. Lanse og spyd (T 18261d-e) med inkrustert dekor. Tegning basert på røntgenfoto, av Kari Støren Binns, DKNVS Museet Trondheim. Fra Resi 1980: 55.
20. T 18261g Skjoldhåndtak. Fra Møllenus 1964: 149.

21. T 18261h Skjoldkantbeslag. Fra Resi 1986: Pl. 39-4.
22. Funn fra Hunn i Borge, Østfold. 1. Sverd og skjold. 2. Skjoldbule, lanse og skjoldhåndtak. Fra Resi 1986: Pl. 8 og 9.
23. Skjoldhåndtak fra Jarlsberg, Vestfold. Fra Resi 1986: Pl. 39.
24. Z- og S-spinning. Entrådet og flertrådet garn. Man kan f.eks. få et Z-spunnet garn av to S-spunnede tråder, eller et S-spunnet garn av to Z-spunnede tråder. Bruken av forskjellig spunnet garn gir ulike effekter i det ferdige stoffet. Fra Jørgensen 1986: 13.
25. Utbredelseskart over Odrytypen i romertid. Fra Jørgensen 1992: 127.
26. Skjoldbule (T 18261r) fra neverkaret (begravelse 2). På kraven er det pånaglet mantuanske kors. Fra Møllenus 1964: 151.
27. T 546 båndformet fingerring og T 545 fragmenter av leirkar limt sammen. Foto: A. Kjersheim. Fra Smedstad 1992: 37.
28. Bruddstykker med synlig dekor fra urne (T 545). Foto: R. Martinussen.
29. T 546 Fingerring. Foto: R. Martinussen.
30. T 20362a Sverd med sølvdekor. Foto: P. E. Fredriksen.
31. Dekoren på sverdhåndtaket. Foto: P. E. Fredriksen. Fra Sørheim 1997: 34.
32. Sverd med liknende dekor som sverdet i grav 19. Fra Müller-Wille 1978: 67.
33. Bjerringhøjøkksen fra Mammen på Jylland. Foto: Nationalmuseet, København. Fra Sørheim 1997: 38.

34. Spydspisser fra grav 19 (T 20362b og c). Foto: P. E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.
35. Kjøre- og rideutstyr. Øverst rangle, i midten bissel. Nede til venstre ringer og ringspinner, til høyre sledekroker. Foto: P. E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.
36. Ildstål fra grav 19 (T 20362w). Foto: P. E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet.
37. Ildstål fra Birka, grav 750. Fra Arbman 1940: Taf. 144/3a+b.
38. Ildstål fra Mustalaismäki, Hattula i Finland. Fra Kivikoski 1973: 129/Abb. 1009, Taf. 112.
39. T 20362ø Spillebrikker. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet. Fra Smedstad 1992: 41.
40. T 20362å Terninger. Foto: NTNU Vitenskapsmuseet. Fra Smedstad 1992: 41.
41. Brikkene og terningene fra den rike ryttergraven i Gjermundbu er svært likt spillutstyret fra Egge. Foto: S. Kristensen (2007).
42. Vektlodd fra grav 19 (T 20362aa+ab). Foto: P. E. Fredriksen.
43. Steuers (1997: 45) typologi for kuleformede vektlodd.
44. Grav 207 i Luistari inneholdt fire vekt-lodd, hvorav iallefall ett har et tydelig innmeislet eller skåret kors. Fra Lehtosalo-Hilander 1982a: 423.
45. Rekonstruert skålvekt. Fra Blindheim & Tollnes 1972: 20.

Appendiks I: Egge i sagalitteraturen

Sammenstilling av avsnitt fra kongesagaene hvor Egge gård er nevnt, basert på Ressem (u.å.):

Første gangen vi støter på navnet Egge eller Egg, er i Håkon den godes Saga (Snorri & Hødnebo 2009). Håkon Adalsteinsfostre var yngste sønn til Harald Hårfagre og ble oppfostret i England. Der var han blitt introdusert for den nye trua, kristendommen. Etter Hårfagres død tok trønderne Håkon til konge over hele landet (ibid.: 76). Det er når kong Håkon blir pressa til å delta i blotgilde, først hos Sigurd Ladejarl på Lade på høsten og seinere i jula, i hovet på Mære i Sparbu, at vi får høre om høvdingen Trond Haka fra Egge som også deltar:

18. Lenger ut på vinteren ble det stelt til jul for kongen inne på Mære, men da det lei mot jul, satte de hverandre stevne de åtte høvdingene som stod for blotene i hele Trøndelag. Det var fire fra ytre Trondheimen: Kår fra Gryting, Asbjørn fra Medalhus, Torberg fra Værnes, Orm fra Ljoksa, og av inntrønderne var det Blotolv fra Olveshaug, Narve fra Stav i Verdalen, Trond Haka fra Egge og Tore Skjegg fra Husabø på Inderøya. Disse åtte mennene ble enige om at de fire uttrønderne skulle ødelegge kristendommen, og de fire inntrønderne skulle tvinge kongen til å blote. Uttrønderne seilete med fire skip sør til Møre, og der drepte de tre prester og brente tre kirker, og så seilte de hjem. Og da kong Håkon og Sigurd jarl kom inn til Mære med hæren, var bøndene kommet dit, meget mannsterke. Første dag i gjestebudet gikk bøndene på kongen og bad ham blote, og lovt at ellers skulle det gå ham ille. Sigurd jarl gikk imellom og meklet, det gikk da så langt at kong Håkon åt noen biter hestelever, og han drakk alle de minner som bøndene skjenket i for ham uten å slå kors over dem. Men da gjestebudet var slutt, drog kongen og jarlen like ut til Lade; kongen var svært lite glad og skyndte seg å komme ut av Trondheimen med hele hæren, han sa at en annen gang skulle han komme mannsterkere til Trondheimen, og trønderne skulle få igjen for den fiendskap de hadde vist ham. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 86-87).

Disse hendelsene må ha gått for seg omkring midten av 900-tallet, kong Håkon Adalsteinsfostre falt i slaget ved Fitjar i 960/961 (Moseng et al. 2003: 62). Inntrønderne sto steilt for å holde på den gamle trua og de gamle seremoniene i møtet med de kristne kongene, både Olav Tryggvason og seinere Olav Haraldsson fikk erfare dette. Olav Haraldsson skal ha blitt døpt i Rouen ca 1013, og høsten 1015 kom han til Norge (ibid.: 67). I Olav den helliges saga (Snorri & Hødnebo 2009) møter vi Olve fra Egge, som var inntrøndernes talsmann i møtet med den seinere helgenkongen:

107. Om høsten ble det fortalt kong Olav innefra Trondheimen at bøndene der hadde holdt gjestebud med mange folk vinternatt; det var mye drikk der, og det ble fortalt kongen at alle skålene ble signet i æsenes navn på gammel hedensk vis. De fortalte videre at det ble drept naut og hester, og at gudestøtter ble rødfarget med blodet, og det var bloting, og det ble sagt det var for å få bedre år. [...] Da kongen fikk høre om dette, sendte han menn inn i Trondheimen og stevnte til seg en del bønder, som han så nevnte opp. Det var en mann som het Olve på Egge, han ble kalt etter den garden han bodde på. Det var en mektig mann av stor ætt. Han var hovedmannen for den flokken som ble sendt ut fra bøndene til kongen. Da de kom til kongen, reiste kongen klage mot bøndene for dette. Olve svarte på bøndenes vegne, han sa de hadde ikke hatt noen gjestebud den høsten annet enn gildene sine og omgangsdrikkelagene, og så noen vennelag. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 287).

Lenger ut på vinteren ble det igjen fortalt kongen om at det var holdt midtvintersblot på Mære, og Olve ble igjen bedt om å dra av sted for å svare for bøndene foran kongen. Han sa de var uskyldige, men kongen var nokså harm og sa han nok skulle få greie på hva som var sant. (Ibid.: 288). Kongen kontaktet sin årmann Toralde som stod for kongsgården på Haug i Verdalen, og bad ham om å få vite sannheten:

109. [...] «Siden De vil høre sannheten, konge, så får jeg si det som det er; inne i Trondheimen er nesten hele folket rent hedensk i troen, enda det nok er noen som er døpt der. De har for skikk å holde et blot om høsten og ta imot vinteren, et annet midtvinters og det tredje mot sommeren, da tar de imot sommeren. Dette er øyner, sparbygger, værdøler og skøyner med på. Det er tolv av dem som skiftes til om blotveistlene, og nå i vår er det Olve som skal holde gjestebudet. Han har et svare strev på Mære nå, og alt det de trenger til gjestebudet, er ført dit.» [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 289).

Kongen førte straks hæren sin i skip til Mære, det ble slått manning om husene og Olve ble tatt til fange. Senere lot kongen ham drepe sammen med flere andre. (Ibid.). Mange av de som hadde tatt del i tilstelningene ble fratatt det de eide, og kongen stevnte bøndene til ting. Med stormenn til fange fikk kongen bøndene til å love ham lydighet, han lot dem omvende og bygde kirker. Kongen tok alt Olve hadde eid til sin eiendom. (Ibid.: 290).

Kalv Arnesson er den neste av Egges beboere vi får høre om. Han kom fra den mektige Giske-ætta på Sunnmøre og var kong Olavs mann (Ressem u.å.). Etter Olves død ville han gifte seg med Sigrid, enka etter Olve:

110. [...] Den kvinna som hadde vært gift med Olve på Egge, var ung og vakker, rik og av god ætt; hun ble reknet som et svært godt gifte, og det var kongen som hadde rett til å gifte henne bort. Hun og Olve hadde to sønner. Kalv Arnesson bad kongen om at han skulle la ham få til ekte den kona Olve hadde hatt, og for vennskaps skyld gav kongen ham henne, og dertil alle de eiendommene Olve hadde eid. Kongen gjorde Kalv til lendmann og gav ham ombudet for seg inne i Trondheimen. Kalv ble en stor høvding, han var en omtenssom mann. (Snorri & Hødnebo 2009: 290).

Med tiden ble forholdet mellom Kalv Arnesson og kong Olav dårligere (Ressem u.å.). Kongen tok livet av Sigrids to sønner Tore og Grjotgard fordi Tore hadde gått i forbund med danskekongen Knut den mektige. Grjotgard ble drept da han forsøkte å hevne drapet på broren sin Tore. (Snorri & Hødnebo 2009: 365-367). Disse drapene tok Kalv Arnesson svært tungt fordi Tore og Grjotgard var oppvokst som hans fostersønner. Sigrid ville at Kalv skulle bryte vennskapet med kongen, og Kalv valgte å gå i Knut den mektiges tjeneste (Snorri & Hødnebo 2009: 382-384). Dette hadde også mange andre stormenn gjort, og kong Olav Haraldsson hadde rømt landet (Ressem u.å.).

Olav Haraldsson hadde søkt tilflukt hos slekt i Gardariket (Novgorod i Russland). Etter et par år der ville han gjøre et forsøk på å gjenerobre Norge. Ferden gikk gjennom Sverige og ned Verdalen. (Ressem u.å.) På Stiklestad forberedtes det til slag, og Kalv Arnesson, i spissen sammen med bl.a. Tore Hund og Hårek fra Tjøtta, ble en av de selvsagte lederne for bondehæren som skulle kjempe mot kong Olav:

220. [...] Da Kalv hadde sluttet talen, var alle enige med ham og sa at de ville alt skulle være slik som Kalv avgjorde for dem. Alle ville at Kalv skulle være høvding for hæren og sette hver mann i den flokken han ville. (Snorri & Hødnebo 2009: 408).

221. Kalv satte opp merket og stilte huskarene sine der under merket og dessuten Hårek fra Tjøtta og hans folk. Tore Hund med sitt følge stod fremst i brystet på fylkingen framfor merkene. Der på begge sider av Tore stod også utvalgte folk av bøndene, de som var hardest i strid og best væpnet. Denne fylkingen ble gjort både lang og tjukk, og der stod trøndere og håløyger. Til høyre for denne fylkingen var det en annen fylking, og til venstre for hovedfylkingen hadde ryger og horder, sogninger og fjordinger fylket seg, og der hadde de det tredje merket. (Snorri & Hødnebo 2009: 408).

224. *Så førte bøndene hæren til Stiklestad. Der var kong Olav med sin hær. Fremst i hæren gikk Kalv og Hårek med merket. [...]* (Snorri & Hødnebo 2009: 409).

Olav Haraldsson falt i slaget på Stiklestad onsdag den 29. juli 1030 (Ibid.: 417). Med seg på sin side i striden hadde kongen hatt Kalvs brødre (Ressem u.å.). Når slaget var over lette Kalv etter dem:

231. *Kalv Arnesson lette etter brødrene sine som hadde falt der. Han fant Torberg og Finn, og folk sier at Finn kastet et sverd etter ham og ville drepe ham og talte harde ord til ham og kalte ham en niding som hadde sveket sin konge. Kalv brydde seg ikke om det og lot Finn bære bort fra valplassen, og likeså Torberg. Så ble sårene deres undersøkt, og de hadde ingen farlige sår. De hadde falt om av trøtthet under alle de våpen som ble brukt på dem. Så sørget Kalv for å få flyttet brødrene sine ned til skipet og fulgte sjøl med dem. [...]* (Snorri & Hødnebo 2009: 414).

242. *Finn Arnesson ble ikke lenge hos Kalv på Egge, for han kunne slett ikke glemme at Kalv hadde vært med i slaget mot kong Olav. Finn kom stadig med harde ord til Kalv av den grunn. Torberg Arnesson styrte ordene sine mye bedre enn Finn. Likevel lengtet Torberg også etter å komme bort og hjem til garden sin. Kalv gav brødrene sine et godt langskip med all slags redskap og annet utstyr og godt følge. Så reiste de hjem til gardene sine. [...]* (Snorri & Hødnebo 2009: 423).

Etter slaget på Stiklestad sendte danskekongen Knut den mektige sin 10 år gamle sønn Svein og mora Alfiva til landet for å styre. Hardstyre og uår fulgte i flere år, og Kalv Arnesson og andre stormenn begynte å angre på at de gikk mot kong Olav. (Ressem u.å.).

248. *Da Svein hadde vært konge i Norge i tre år, kom det rykter til Norge om at vest for havet hadde det samlet seg en flokk, og høvdingen for den var en mann som het Tryggve. Han sa han var sønn til Olav Tryggvason og Gyda den engelske. Da kong Svein fikk høre at det ville komme en utenlandsk hær til landet, bød han opp en hær nord fra landet, og de fleste lendmennene fra Trondheimen fulgte ham. Einar Tambarskjelve satt i ro hjemme og ville ikke følge kong Svein. Da kong Sveins bud kom til Kalv inne på Egge om at han skulle ro leidang med kongen, tok Kalv ei tjuesesse han eide, og gikk ombord med huskarene sine og tok av sted det forreste han kunne. Så styrte han ut gjennom fjorden og ventet ikke på kong Svein. Deretter styrte Kalv sør på Møre og stanset ikke på vegen før han kom til Torberg, bror sin, sør på Giske. Så satte de hverandre stevne alle brødrene, Arnessønnene, og rådslo med*

hverandre. Etter dette tok Kalv nordover igjen, og da han kom i Frekøysund, da lå kong Svein der i sundet med hæren sin. [...] Kongsmennene bad Kalv legge inntil og følge kongen og verge landet hans. Kalv svarte: «Jeg har gjort nok om ikke for mye av det å kjempe mot våre egne landsmenn for å vinne land til knytlingene.» Kalv og hans følge rodde sin veg nordover. Han drog videre til han kom hjem på Egge. Ingen av Arnessønnene var med på å ro denne leidangen for kongen. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 428).

251. Tidlig på våren tok Einar Tambarskjelve og Kalv Arnesson av sted og hadde med seg et stort følge av de beste menn som fantes i Trøndelag. De drog over Kjølen til Jemtland om våren, og så til Helsingland og kom fram i Svitjod, og der fikk de seg skip. Om sommeren reiste de øst i Gardarike og kom om høsten til Aldeigjuborg. Så sendte de noen menn opp til Holmgard til kong Jarisleiv med det budskap at de tilbød å ta imot Magnus, sønn til kong Olav den hellige, og følge ham til Norge og hjelpe ham så han kunne få igjen farsarven sin, og gjøre ham til konge over landet. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 429).

Nordmennene som hadde kommet, ble kong Magnus' handgangne menn, og Kalv og alle de menn som hadde stått mot kong Olav på Stiklestad, ble bundet med eder. Magnus svor eder på at han skulle være trygg og tro mot dem alle om han fikk makt og kongedømme i Norge. Han ble Kalv Arnessons fostersønn. (Ibid.: 430).

Siste gangen vi får høre om Egge i Snorres kongesagaer er i Magnus den godes saga (Snorri & Hødnebo 2009). Når kong Magnus vokste til fikk han vite mer om sin fars skjebne som endte på Stiklestad, og Kalv Arnesson ble stilt overfor et problem (Ressem u.å.). På gjestebud i Haug i Verdalen konfronterte kong Magnus Kalv, og bad ham dra med ham til Stiklestad fordi han ville se merkene etter det som hadde hendt:

14. [...] Han sa til Kalv: «Du skal fare med meg til Stiklestad.» Kalv sier at det var han ikke skyldig til. Da stod kongen opp og sa i sinne: «Fare skal du, Kalv,» og så gikk kongen ut. Kalv kledde seg raskt og sa til sveinen sin: «Du skal ri inn til Egge og be huskarene mine ha alt gods om bord før solefall.» Kongen rei til Stiklestad, og Kalv var med ham; de steig av hestene og gikk dit slaget hadde vært. Da sa kongen til Kalv: «Hvor er det stedet kongen falt?» Kalv svarte og rettet fram spydkraftet: «Her lå han fallen,» sier han. Da sa kongen: «Hvor var du da, Kalv?» Han svarer: «Her jeg nå står.» Kongen ble rød som blod og svarte: «Da kunne nok di øks nå ham.» Kalv svarer: «Ikke nådde mi øks ham.» Så gikk han bort til hesten sin, sprang opp på ryggen til den og rei sin veg med alle mennene sine; men kongen rei tilbake til Haug. Om kvelden kom Kalv inn til Egge, da lå skipet hans seilklart ved bryggene,

alt løsøret hans var ført ut på det, og huskarene hans var mannskap på skipet. Straks om natta holdt de ut etter fjorden og siden seilte Kalv natt og dag, som det var bør til. Han seilte så vest over havet og gav seg til lenge der og herjet på Skottland og Irland og Suderøyene. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 439-440).

15. Kong Magnus la under seg som eiendom Viggja, som Rut hadde eid, og Kvistad, som Torgeir hadde eid; likeså Egge og alt det gods som Kalv reiste fra; han la inn under kongsgarden mange andre storgarder, som de hadde eid som hadde falt i bondehæren på Stiklestad. Han lot også streng straff gå over mange av de mennene som hadde vært med i det slaget mot kong Olav; somme jagde han fra landet, og somme tok han mye gods fra, og for somme lot han hogge ned buskapen. [...] (Snorri & Hødnebo 2009: 440).

Appendiks II: Funnmateriale fra Egge

Funnmateriale t.o.m. 1982, basert på Vitenskapsmuseets tilvekster og funnkort. Uthevede nr er T-nr:

15820. Ildslagningsstein (beltestein) av hvit kvartsitt av den undersetsige type [\[Rygh fig.156\]](#)R. 156, lengde 7,7 cm. Formen er noe tilfeldig og derfor ikke helt typisk, men bestemmelsen er sikker nok. F. av Tormod Sjøvold under potetoptaking på br.no. 14, Brattli, av Egge, Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr., (matr.nr. 1702001970014) nederst i Eggelien og i meget ringe høyde o. h. Innsendt av redaktør Olav Hougen, Steinkjer.

532 (CV). Kjedel af kobber, 7" i tvermaal i bunden, 9 1/2" oventil, med en kant, der er brettet udad og opad; i den sidder der 2 par jernnagler lige overfor hinanden, der have fastholdt ører. Den er sprukket paa midten paa grund af det sterke tryk. Fundet i den vestligste af de brolagte stenlegninger paa Eggehvammen ved Stenkjær (matr.nr. 1702001950000)(matr.nr. 1702001960000)(matr.nr. 1702001970000), 3/4 aln under jorden, med en flad helle over, der har bevirket sammentrykning. idet en mur af haandstene, der var lagt under hellen, var gledet ud. Forresten var den omgivet af kul og oventil dekket med et lag næver; derunder var den fyldt med brendte ben og aske, hvoriblandt der fandtes:

533 Endel stykker af den afbrukne hadde af jern, næsten runde og glatte, og

534 To fingerringe af guld, konvexe paa udsiden, hule paa indsidene, 9" i tvermaal, lige de fra Gjete (no. T 479), men noget snævrere; de veie tilsammen lidt over 6 kvint. (23 karat).

Om dette fund se Aarsb. 1869 s. 13 f. Æ. J.. (**532-534**).

545 Brudstykker af en urne af brendt ler, der kan sees at have været buget med en hank. Under halsen har den været prydet med horizontale og skraa furer og prikker.

546 En fingerring af electrum; 11" i tvermaal, 5" bred med 3 ophøiede rifler og 3 smaa i hvert af de to mellemrum.

545-546 (CXI) ere fundne 1869 i en stenrøs strax vestenfor husene paa Egge i Stod (matr.nr. 1720001960000); urnen fandtes sønderbrudt og ringen tilligemed brendte ben laa ved siden af. Æ. J. I en jordhaug strax vestenfor denne fandtes samtidig i en ubetydelig stensetning (**CXII på funnkort**) nogle brendte ben og 5 mindre jernstykker, (**føremål af et Bidsel eller en Sverdbøile.**) hvoraf kun benene ere indbragte til samlingen.

7. Cylinderformet perle af brendt ler med rød glasur eller lakering, 3 1/2" l. Funden i en liden jordhaug paa Eggehvammen i Stod (matr.nr. 1702001960000) (matr.nr. 1702001970000), NV for stenkredsene, under et lag aske og kul No. 7 og 9-11 ere gaver fra filialafdelingens direktion. Jfr. Zieglers indberetning, Aarsb. 1871 s. 7 ff. (**930**).

18261. Gravfunn fra romertiden fra Egge (g.nr. 4,1), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970001)

a. Østlandskjel av bronse som nå er meget fragmentarisk bevart. Særlig mangler en stor del av sidene, og også munningsranden er brutt. Kjelen bør imidlertid henføres til den såkalte Juellingetype (V.S. Skr. 1933 Nr. 5 s. 6 fig. 2 b). Munningsranden er skarpt utoverbrettet, men det er ikke mulig å se spor etter hankefeste. Ved gravleggingen har kjelen vært velbrukt.

Således er bunnen bare i en kort lengde sammenhengende med sidene, ellers er den rundt om klinket til denne med bronsenagler og ved bruk av en smal bronseplate påsatt på utsiden. Også et par hull på kjelens sider sees å ha vært reparert med pånaglede bronseplater. Bunnens diam. ca. 19 cm.

b. 2 glatte fingerringe av gull med konkav innerside og konveks ytterside. Indre tverrmål 2,2 og 2,1 cm, vekt 24,3 og 23,9 g.

c. Et kort, tveegget sverd av jern med lang tange og svakt skrånende skuldrer øverst på klingens, som har spor av sølv- eller bronseinnlegging. Sverdet er nå bøyet to ganger. Klingens l. 62 cm.

d. Spydspiss av jern av typen [Rygh fig.208]R. 208, men bladet er smalere nedentil med egglinjen jevnere buet. Bladets opphøyete rygglinje fortsetter nedover hele falen, som dessuten er ytterligere fasettert slik at den får et åttesidet tverrsnitt. L. 28 cm.

e. Spydspiss av jern med mothaker, av typen [Rygh fig.202]R. 202 med et opphøyete, firedelt bånd øverst og et todelt bånd nederst mot falens basis. Bladet, som på hver side er prydet med en dobbelrekke konsentriske sirkler, er lengre enn på typeeksemplaret, likedan de to mothaker som nå er avbrutt. L. 20,7 cm.

f. Skjoldbule av jern av hovedtype som fig. 12 hos M. Stenberger, Øland under ældre jernalder. Kraven foreligger ufullstendig i flere fragmenter, hvorav noen med naglehull.

g. Skjoldhåndtak av bronse, ufullstendig bevart i mange deler. Det er av samme kraftig profilerte form som et håndtak fra Hunn i Borge, Østfold (avb. Viking 1951 s. 154 fig. 16) og med de samme triangulære strekornamenter. På vårt eksemplar er det ikke mulig å se spor etter sølvinnlegging på kammen, heller ikke på naglehodene. På undersiden av den ene, firesidete endeplaten sitter i naglens forlengelse en 2,7 cm. høy, tutulusformet bronsedopp, som til forskjell fra det avb. eksemplar hos S. Müller, Oldtidens kunst III s. 123 fig. 195, har en bredere skive nær toppen med to furer (fig 6). De øvrige tre naglehoder foreligger løse.

h. Flere fragmenter av skjoldkantbeslag av samme form som beslagene fra den ovennevnte grav fra Hunn (avb. 1.c. s. 55 fig. 17), prydet med doble skrålinjer avbrutt av tverrlinjer ved naglefestene.

i. Noen få mindre tekstilrester. Fil. dr. Agnes Geijer ved Statens historiska museum i Stockholm har velvilligst utført en undersøkelse av tekstilene og uttaler: "Fragment av yllevnad, ett flertal smärre, de flesta fulla med rost och bildande harda klumpar. Ett mjukt fragment har mörkbrun fargton. Övervägande kryptbinding. På en del fragment kan denna iakttagas vara 4-skaftad med tydlig diagonallinje, garnet övervegande z-spunnet i både varp och inslag. Mått: varierande från ca. 2 X 2,5 till 0,7 X 0,5 cm. Fragment av ylllevnad. Flere mycket små klumpar och rester, starkt förrostade. 2 st. något mjuka. Kryptbinding. Tråden övervegande z-spunnen. Kvaliteten i samtliga fragmenten synnerligen lika de ovanstående och herstammar förmodligen från samma vevnad. Mått: de största fragmenten 1,5 X 0,8 cm. Intet hindrar, at denna kryptevnad kan vara importgods från romersk jernalder.

j. Et nå 4,4 cm. l. fragment av en gjenstand av uviss bestemmelse, bestående av en rund ten av jern som går igjennom to utskårne, nå avbrutte stykker av bein.

k. 2 små tildannede fragmenter av brent bein. Et vinklet stykke har innrissete linjer langs kantene. Et annet med to langsgående furer er avbrutt over naglehull. Det er mulig at disse beinfragmenter bør tolkes i sammenheng med jernfragmentene litt. j.

l. 4 bjørneklør samt en liten spiss tann.

m. En samling brente bein, hvorav noen med fastrustete tekstilrester.

n. En samling never.

o. Trekullrester.

p. Et lite spaltestykke av flint.

q. Spydspiss av jern uten mothaker av form nærmest som det avb. eksemplar fig. 7 hos H. Shetelig, Arkeologiske Tidsbestemmelser s. 9. Nå avbrutt, oppr. l. 23,7 cm.

- r. En noe deformert skjoldbule av jern av samme hovedform som litt. f., men kraven er lavere og likedan er brettet smalere med en fordypet linje langs kanten. Bare en kortere del av brettet sitter ennå fast til skjoldbule, og på dette stykket er bevart et pånaglet malteserkors av bronse. Et annet liknende kors foreligger også løst, dessuten et tredje kors som ennå sitter festet til et fragment av brettet. Den øverste del av stangen er avbrutt (fig. 7).
- s. Flere rester av skjoldkantbeslag med samme form og ornering som litt. h.
- t. Et beslag av jern bestående av to sammennaglete rektangulære skinner. Den ene av disse går ut i en liten ring eller hempe midt på den ene lengdekant. L. 4,3 cm. (fig. 8). Antakelig beltebeslag.
- u. Noen små ubestemmelige jernfragmenter.
- v. En samling trekarkitt.
- w. Noen få trekullstykker og forkullet bark.
- x. En samling brente bein. Disse funn ble gjort ved utgravning av et større ringformet gravanlegg (grav 24) på det store gravfeltet fra romertiden på Eggehvammen. Anlegget var bygget opp som en ring av kraftige steiner og med diameter 29 m. Området innenfor ringen var øverst dekket med et lag små bruddstein, og under dette et lag med større steiner. Noen av disse steinene var så store at de nådde opp over småsteinlaget. De lå i et lag mørk grus med uregelmessig tykkelse over det lysere aurlaget. Selve graven lå ca. 4 m. SV. for sentrum og besto av et enkelt bygget gravkammer begrenset delvis av små, reiste heller og delvis av kraftigere steiner med noenlunde rette innervegger. Det dannet en uregelmessig firkant med største lengde ca. 75 cm. Kammeret var dekket av et par uregelmessige, flataktige steiner, og under disse en mindre, tresidet helle. Som innholdsfortegnelsen ovenfor antyder, inneholdt kammeret to begravelser, den ene nedlagt i en bronsekjøl (a-p), den annen i et kar av tre eller never (q-x) som var plasert tett inntil bronsekjølen på dens nordre side. Karet var nå oppløst, men kittranden i bunnen viste en diam. på knapt 30 cm. Innenfor ringen ble det noen steder iaktatt kullkonsentrasjoner, således var det nøyaktig i ringens sentrum en oval 2 m. l. kullsamling, men uten spor av brente bein. Undersøkelsen foretatt av Kristen R. Møllenuh.
-

18181. Funn fra utgravningen av haug 25 på Egge (g.nr. 4), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970000)

- a. Et lite ubestemmelig jernfragment.
- b. En liten flintspån.
- c. En liten skiveskraper av flint og et spaltestykke av flint med tilhugging på kanten.
- d. Et lite fragment av sandstein med en glatt slipeflate på den ene side. Har sannsynligvis tilhørt en større slipestein. Haug 25 er et lavt, ringformet gravanlegg (diam. 19 m) med steinpakning innenfor og en opprinnelig steinkiste i midten som viste seg å være ødelagt og plyndret. Litt. a. og b. ble funnet innenfor restene av kisten, de øvrige stykker i og under steinfyllen innenfor ringen. I dette anlegg ble også skiferspissen **T 18114** funnet i et ildsted hvis alder av Radiologisk institutt på N.T.H. er blitt bestemt til 2100 ± 150 år fra nåtid. Utgravning ved stud. mag. art. Fredrik Gaustad.

18114. Midtpartiet av en spydspiss av skifer av vanlig type med mothaker og rette egglinjer. Tverrsnittet er ikke regulært rombisk, da de to sidene har fasettsliping eller arr etter avslagninger. Stykkets lengde 7,6 cm. F. i et ildsted under en av de store ringformete gravanlegg (haug 25), som ble utgravet 1959 på Eggehvammen, Egge (g.nr. 4), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970000) Ildstedet var delvis nedskåret i auren under

den store steinpakning som dekket gravanlegget. Kull fra dette ildsted er ved undersøkelse foretatt av Laboratoriet for Radiologisk Datering ved Norges Tekniske Høgskole, tidfestet til 2100 år + (150 år fra nåtid, d.v.s. innenfor de siste 300 år f. Kr. Utgravning ved stud. mag. art. Fredrik Gaustad.

18182. Funn fra utgravningen av haug 26 på Egge (g.nr. 4), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970000)

a. En liten samling brente bein.

b. Halvdelen av en kort, tønneformet perle av blått glass. Haug 26 var bygget som en ring av store steiner (diam. 17 m) uten forhøyning innenfor. I sentrum var en dyp branngrøp hvor litt a. ble funnet. Utenfor sentrum var det et uregelmessig utbredt lag med sortbrent jord iblandet små bruddstein. Litt b. ble funnet i dette lag. Utgravning ved Kr. R. Møllenus.

18345. Gravfunn fra eldre jernalder fra Egge (g.nr. 41,1), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970001)

a. Et lite fragment av midtstykket til en sammensatt kam av bein, avbrutt over et nagelhull.

b. Et 2,3 cm l. fragment antakelig av en flat nål av bein prydet med en dobbeltlinje langs kanten og en liknende på tvers.

c. En samling brente bein.

d. Kullrester. Dette funn skriver seg fra haug 8 på det store gravfelt på Eggehammen. Haugen var en kantsatt, sterkt jordblandet, lav røys med diameter 6 m. I jordlaget under de øverste steinene i den sørøstlige sektor av haugen var et tynt kullag med største tverrmål 1,20 m. På en flat helle og dekket av dette kullaget lå beinsamlingen med de ovennevnte oldsaker. Det fantes ikke spor etter noen form for gravurne. Undersøkelse ved Kr. R. Møllenus.

18554. Gravfunn fra eldre jernalder fra Egge (g.nr. 4), Egge s., Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970000)

a. En samling brente bein.

b. Kullprøve. F. ble gjort 1960 i en grøft langs den veien som går mellom det kjente jernalders gravfelt på Eggehammen og bruket Ølvisheim.

Sammenblandet funn Egge/Gjævrån:

394 Tveegget sverd af jern; klingens hvoraf 28" er bevaret, er oventil 2" bred; det øverste af grebet med øvre hjalt og knappen er borte. (type M? 850-900)

395 3 forrustede stykker af et tveegget sverd af jern, klingens tilsammen 27" lang; nedre hjalt er borte. (type H 9. Årh)

396 Spydd af jern med fal; bladet 9" langt, 1" bredt og fladt; af falen er noget affaldet. (type K)

397 Meget rustede levninger af en anden spydd af jern.

398 Øxeblad af jern, 6" høit, 4" bredt i eggen, paa udsiden jevnt udgaaende mod hjørnet, indsidens sterkere buget oventil og siden ret ned. (type E)

399 Øxeblad af jern, afbrudt i skafthullet, 5" høit indtil hullet, 4 3/4" bredt i eggen, paa udsiden svagt og jevnt udgaaende, paa indsidens først skraanende sterkere ud, siden ret nedgaaende. No. (type E)

394-399 (LXI) ere omkring 1855 fundne i jorden dels paa Jevrån, dels paa Egge i Stod

(matr.nr. 1702002010000) (matr.nr. 1702000080001). Det ene sverd og den ene øxe skulle være fra Egge, det øvrige fra Jevran, men nærmere opplysning kunde ikke erholdes ved indbringelsen. Begge fund tilhøre Y. J.

8.

Eneget sverd af jern; klingen, hvoraf odden mangler, har været omtrent 26" l. Af tangen er kun et par tommer tilbage. Levninger af træ paa klingen og tangen. **(931)**.

2 firesidede heine, 12" og 6" l. **(932, 933)**. Fundne i et grustag i den nordre helding paa Eggehvammen (matr.nr. 1702001950000)(matr.nr. 1702001960000)(matr.nr. 1702001970000) i et strøg, som er tæt opfyldt af haug og rester deraf. Gave fra gaardbr. Rosenvinge ved lieutn. Ziegler. **(931-933)**.

13.

Tveegget sverd af jern med fuldstændig, 78 cm. lang klinge med levning af træbelæg af sliren, tykt, skyttelformet nedre hjalt; et løst øvre hjalt med metalbelæg hører til. **((5068))**.

Brudstk. af et eneget sverd af jern, meget forrustet, levning af et nedre hjalt, intet øvre hjalt, men kun en høi, trekantet knap som no. [\[Rygh fig.491\]](#)R. 491. **((5069))**.

Ufuldst. ljaablad af jern i 2 stykker, jfr. no. [\[Rygh fig.386\]](#)R. 386, nu idethele 65 cm. langt. **((5070))**.

Ufuldst. meget stor saks af jern af formen no. [\[Rygh fig.442\]](#)R. 442. **((5071))**.

Celt af jern, omtr. 16 cm. lang, med halv lukket fal, slank stamme og ualmindelig stærk udsvingning af bladet. **((5072))**.

Et 20 cm. langt stykke af en firesidet stang af jern, maaske et bor som no. [\[Rygh fig.418\]](#)R. 418. **((5073))**.

En bøiet firesidet plade af jern, i hvis midte er fæstet en hvirvel med en løkke, hvori hænger dele af en lænke, mindst 50 cm. lang. **((5074))**.

Et klinksøm. **((5075))**.

Disse sager er f. ved gravning paa Egge kirkegaard ved Stenkjær (matr.nr. 1702001970088). Gave fra hr. Jacob Gram. **(5068-75)**.

64. Skålspenne av bronze av typen [\[Rygh fig.647\]](#)R. 647. På innsiden avtrykk av tõi. 10,4 cm. l. F. på Egge, Steinkjer pgd., Nordtr. (matr.nr. 1702001970000) Gave fra godseier Otto Schulz. **(14173)**.

Katalog

fra Helge Sørheim: "En høvdings gård – en høvdings grav"

T 20362. Funn fra yngre vikingtids gravhaug, haug 11, Egge, gnr. 197, bnr. 1, 22 og 29, Egge sokn, Steinkjer pgd. og kommune, Nord-Trøndelag.

- a) *Tveegget sverd* av jern med inkrustert sølvdekor som J. Petersen (1919) type R. Sverdets form er ganske likt Rygh (1885) Fig. 504. Knappen er femdelte. De to ytterste delene utgjør snute og hode på to dyrehoder vendt fra hverandre. Overgangen mellom knappens deler samt overgangen mellom knapp og overhjalt er markert med flettet og

snodd sølvtråd. Sverdknappen er tett dekorert med inkrusterte, punktfylte bånd i flettinger og spiraler. Dekoren på over- og underhjalte er ganske lik. To flerlinjete og punktfylte bånd bølger fra kant til kant, flettet i hverandre. Fra båndene går det utløpere som igjen deler seg og fletter seg inn i hovedbåndene. Grenene ender i innrullede spiraler.

På begge sider av underhjaltes overside finnes en sammenknyttet slangefigur med hodet vendt utover. På undersiden av hjaltet er det et enkelt bladmotiv. Dekoren er i Mammenstil. Sølvinnlegget er delvis vekksmeltet. Sølv har enkelte steder løpt sammen i små perler. Knappen er smidd av flere deler. To gjennomgående nagler synes på røntgenbildet i dyrehodets underkant. Klinge er bygd opp av flettede staver. Den er tynn med en svakt fordypet, bred blodrefill. Klinge er nesten avbrutt på midten.

Sverdets lengde: 93,3 cm, hvorav klinger er 78,5 cm. Hjaltenes lengde 13,9 og 8,4 cm. Overhjaltes høyde med knapp: 4,7 cm. Klingens største bredde: 6,3 cm, tykkelse: 0,5 cm.

- b) *Spydspiss* av jern med spor etter inkrustert sølvdekor på falen. Form som [Rygh 532](#), [Petersen \(1919\) type K](#). Overgangen mellom fal og blad er markert med en liten avsats. Falen er dekket av omløpende furer med ca 0,5 mm avstand. Midt på falen sees svake spor etter skarpvinklet båndfletningsdekor. Det kan også ha vært tilsvarende dekor på nedre del av falen, men sporene er her mer usikre. Av sølvinnlegget finnes bare utsmeltede rester. Bladet er damaskert. Det er bøyd, og det mangler en liten bit av spissen. Total lengde: 53,3 cm. Bladets største bredde: 3,7 cm, tykkelse 1,1 cm. Falens diameter: 1,1-2,1 cm.
- c) *Spydspiss* av jern med spor etter inkrustering [som Rygh \(1870\) 532](#), [Petersen \(1919\) type K](#). Spydspissen likner foregående spydspiss, men er mindre. Falens overflate er dårlig bevart, men det kan også her sees spor etter omløpende furer. Svake spor etter båndfletning kan også anes. Det fantes ikke rester etter sølvinnlegget. Fastruset til spydspissen var pilespissene *h* og *i*. Spydspissens lengde: 38,4 cm. Falens lengde: 12,6 cm. Bladets største bredde: 3,3 cm. Falens diameter: 1,1-2,1 cm.
- d) *Øks* av jern. Som [Petersen \(1919\) type H](#). Et lite stykke av nedre egghjørne mangler. Lengde 15,6 cm. Største bredde, over eggen: 8,8 cm. Største tykkelse: 3,9 cm.
- e) Fragmenter av *skjoldbule* av jern. Opprinnelig av vanlig vikingtidstype som [Rygh \(1870\) 563](#). Nå 27 krummete platebiter hvorav det på noen finnes deler av bremmen, samt et fragment av en spiker som har festet bulen til skjoldet. Den er ombøyd i spissen. Skjoldbule ble funnet liggende med baksiden opp som en skål. Oppi denne lå 5 spillebrikker og to terninger (*ø* og *å*). Fragmentenes største tverrmål er 1,6-4,2 cm. Spikeren er 2,1 cm.

- f) *Pilespiss* av jern. Smalbladet med svakt kantete egghjørner, konvekse egglinjer, konkav tangehals og bladrot og skrå tangeavsats. Ytterste del av tangespissen er avbrutt. Bevart lengde: 16,8 cm. Største bredde ved egghjørnene: 3,2 cm.
- g) *Pilespiss* av jern. Form som *f*. Bevart i full lengde: 15,8 cm. Største bevarte bredde: 2,0 cm.
- h) *Pilespiss* av jern. Form som *f*, men forholdsvis kortere eggparti. Lengde: 17,1 cm. Største bredde: 2,1 cm.
- i) *Pilespiss* av jern. Form som *f*. Tangespissen avbrutt. Bevart lengde: 15,3 cm. Største bredde: 2,3 cm.
- j) *Pilespiss* av jern. Form som *f*. Tangespissen avbrutt. Bevart lengde: 15,3 cm. Største bredde: 2,0 cm. Bladet er brukket i to.
- k) *Pilespiss* av jern. Form som *f*, men ikke fullt så markerte egghjørner. Bladet er bredest midt på. Lengde: 13,6 cm. Tangespissen er svært kort, 0,7 cm. Den ser ut til å være hel, og i så fall må skaftet ha gått lenger opp enn tangeavsatsen.
- l) *Pilespiss* av jern. Spissovalt blad som er bredest midt på. Eventuelle egghjørner er vekkruket. Tangen har ikke avsats, men smalner jenvt mot enden. Spissen er bøyd ved bladrotten. Lengde: 15,5 cm. Største bredde, midt på bladet: 2,1 cm.
- m) *Pilespiss* av jern. Form som *l*, men svake antydninger til egghjørner. Spissen er bøyd ved bladrotten. Lengde 17,7 cm. Største breddemidt på bladet: 2,0 cm.
- n) *Pilespiss* av jern. To sammenhørende fragmenter. Spissen har hatt form som *f* eller *k*. Tangen har svak antydning til avskrådd avsats. Bevart lengde tilsammen: 15,4 cm, største bredde: 1,7 cm.
- o) *Knivblad* av jern. Ryggen er svakt buet. Den avsluttes ned mot tangen med en spiss avsats. Eggen er nærmest rett, men også denne bøyer svakt ned mot tangen. En liten del av spissen mangler. Bevart lengde: 14,0 cm. Største bredde: 1,5 cm.
- p) 4-leddet *bissel* av jern. Lik [Petersen \(1919\) Fig. 5](#). Bisselet består av ringer med største diameter: 5,9 cm. Fra ringene går det ledd som er forbundet med et 8-kantformet midtledd med et omløpende bånd. Ringene er svakt avflatet med opphøyde kanter, tilnærmet et H-formet tverrsnitt. Rundt ringene er det beslag for tømmene. Det ene er brukket i to, men er ellers fullstendig bevart. Det består av en firkantet plate med rester etter 5 nagler med små kvadratiske klinkplater (se *al*). Fra denne går det en henge rundt jernet i ringen. Den ender i en trekantet festeplate på den andre siden. Av det andre beslaget er halvparten bevart. Mellomleddenes lengde: 5,7 cm og 6,3 cm. Midtleddets lengde: 3,7 cm. Det fullstendige beslagets lengde: 6,8 cm, bredde: 3,7 cm.
- q) *Rangle* av jern, av form som [Rygh \(1885\) Fig. 460](#). Hovedringen er langstrakt og innknepet i begge ender. Overdelen er flathamret og velvet, opp til 3,5 cm bred. I underdelen henger 7 store ringer, diameter: 6,7 -7,8 cm. Tre mindre ringer henger i to

og to av de store. En fjerde liten ring henger i en stor. De små ringenes diameter: 5,1-5,2 cm. I enden av hovedringen henger en flat krok med opprullet ende. Den er tilnærmet [Petersen \(1951\) Fig. 49](#); ”sledekrok”. I festeplaten sitter en 3,9 cm lang spiker.

- r) *Ring* av jern med en ombøyd og i enden utbøyd hempe, formet som en splittnagle. Ringen er avbrutt og noe utdratt. Ringens antatt opprinnelige diameter: 5,1 cm. Nåværende største tverrmål: 5,4 cm. Hempens lengde: 4,5 cm.
- s) Rund *ringspanne* av jern med torn. Tornen er avrustet der den går om ringen. Ringens tverrsnitt er avflatet med svakt opphøyde kanter som ringene på bisselet *p*. Ringens største diameter: 4,8 cm. Tornens lengde: 4,6 cm.
- t) Rester av *ring* med hempe eller torn. Ringen er avrustet og utdratt. Den har flattrøkt tverrsnitt som *p* og *s*. Tornen eller hempen er delvis avrustet. Det ser ut som om den kan ha vært splittnagleformet som ved ringen *r*. Ringens antatt opprinnelige diameter: ca 4,5 cm. Største tverrmål i dag: 5,3 cm. Tornens bevarte lengde: 3,3 cm.
- u) *Jernkjel*. 20 større og mindre fragmenter av bunn og side, samt øret for hanken. Trolig av samme type som [Rygh \(1885\) Fig. 731](#). Kjelen bestod av en rund, tilnærmet flat bunnplate. Over denne har det vært klinket fast sideplater som helte ca 45° ut fra bunnen. Gryten kan ha hatt en diameter på ca 22 cm. Hankefestet eller øret er bevart i en høyde på 3,6 cm. I ringen finnes en liten bit av en snodd jernhank. Hanken (*v*) hører sannsynligvis til kjelen, likeledes 15 andre små jernfragmenter (*ah*). Delene er funnet forskjellige steder i haugen, slik at kjelen må ha vært ødelagt før nedleggelsen.
- v) *Hank* av jern. Den er vridd over det hele. Hanken er jevnt rund, men med en sekundær knekk noe til siden for midten. Lengden målt langs periferien: 38,3 cm. Ved en jevn avrunding vil dette kunne være en hank til et kar som var ca 23 cm vidt ved hankefestene. Hanken hører sannsynligvis til foregående nr *u*.
- w) *Ildstål* av jern belagt med kobberlegering. Formet som en oval plate eller 0,5 cm bred ramme med rette endekanter. I midten åpen. Åpningen er fylt med et gitter av sammenbrettede metallbånd i tre rekker. Av røntgenbildet kan det sees at ildstålet har vært belagt med kobberlegering som er slitt vekk på den mest slitte langsiden. Ildstålet er bøyd på midten. Lengde utbrettet: 11,7 cm. Største bredde: 3,0 cm. Tykkelse: 0,5 cm.
- x) *Krok* av jern med flat beslagplate i plan med kroken. Form som [Petersen \(1951\) Fig. 49](#), ”sledekrok”, men uten opprullet ende. I platen er det naglehull med spor etter nagle eller spiker. Største lengde 9,7 cm. Høyde over kroken: 3,4 cm. Tykkelse: 0,7 cm.
- y) *Krok* av jern med konisk holk. Enden på kroken er ombøyd. Enden på holken er opprustet og utsprengt. Største bevarte lengde: 7,6 cm. Høyde over kroken: 3,6 cm. Største bevarte diameter på holken: ca 1,6 cm.

- z) Firkantet krocket *tein* av jern. Den har form som en dørstabel (del av hengsel) hvor den opprinnelig loddrette delen, tappen er bøyd ned. Slitespor rundt denne og slagspor for enden tyder på at den kan ha hatt en slik funksjon. Gjenstanden ble funnet helt i ytterkant av haugen. Den kan være yngre eller ha blitt oppkastet med grøften. Største lengde: 10,3 cm. Høyde: 3,0 cm.
- æ) 3 stk delvis smeltete *bronsegjenstander*. De to største ser ut til å ha vært deler av en holk. Den største, hvor halve omkretsen av en slik er bevart, har en utvendig diameter på 2,2 cm. På den mellomste finnes et dobbeltlinjet flettverksmønster over en lengde på 1,6 cm. Gjenstandenes største tverrmål: 2,6, 4,9 og 6,0 cm.
- ø) Hele og/eller tilhørende (ved konservering sammenlimte) fragmenter av til sammen 15 brente *spillebrikker* av bein formet som [Rygh \(1885\) Fig. 474](#), men med spisse topper. Undersidene er flate med innborret hull midt på. På flere av brikkene sees omløpende dreiespor. Største diameter på de hele brikkene: 1,9 -2,8 cm. Høyde: 1,5-2,2 cm.
- å) To *terninger* av brent bein, som [Rygh \(1885\) Fig. 475](#). Begge er ufullstendige og (ved konservering) sammenlimt av flere deler. Den best bevarte måler 1,9x1,3x3,0 cm. Den andre, som knapt er halv, er 1,9x ? x3,0 cm. Øynene består av to konsentriske ringer med prikk i midten.
- aa) Kuleformet *vektlodd* av jern med kappe av kobberlegering. Form som [Rygh \(1885\) 478](#). Polene er flate. De er dekorert med en ring rundt kanten. Inni ringen er to små, innmeislete rundinger som er forbundet med en S-formet linje. På sidene er det innmeislet fire korsformede hakk. Diameter 1,8 cm. Høyde: 1,3 cm. Vekt: 15,170 g.
- ab) Tilnærmet kuleformet *vektlodd* av jern med kappe av kobberlegering. Formen har opprinnelig vært som [Rygh \(1885\) Fig. 478](#) med flate poler, men i den ene polen er det innmeislet et dypt kors. Diameter 1,5 cm. Høyde: 1,0 cm. Vekt: 7,298 g.
- ac) Utgår.
- ad) Fragment av *jernplate* med kobberlegering. I platen sitter to nagler med små firkantete nagleplater av samme type som på bisselbeslagene. Sannsynligvis del av seletøybeslag. Største tverrmål: 4,5 cm.
- ae) 4 små og tynne *naglehoder* med spor etter tynn stamme. Diameter: 1,5-2,0 cm.
- af) 10 fragmenter av tynne *jernplater*. Enkelte har små nagler, lengde 1,3-1,5 cm med små firkantete nagleplater av samme type som på bisselbeslagene. Sannsynligvis deler av seletøybeslag. Største fullstendig bevarte bredde: 3,3 cm.
- ag) Tangeparti av *kniv* (?) i to deler. Total lengde: 8,1 cm.
- ah) 15 fragmenter av *jernplater*. En av dem er klinket sammen av to deler. På de største kan det sees at de er svakt buet. Sannsynligvis rester fra jernkjelen (*u*). Største tverrmål: 1,7-5,7 cm.

ai/1) Fragment av *beslag* e.l. av jern med kobberlegering, formet som en plate med torn i den ene enden. Gjennom platen sitter en liten nagle med halvkuleformet hode. Lengde 4,7 cm. Bredde: 2,2 cm. Høyde over naglen: 1,1 cm.

ai/2) *Naglefragment* med tynt, rundt hode. Diameter 1,5 cm, høyde: 0,6 cm.

aj/1) 3 fragmenter av *jernplater* med nagler som *af*. Største tverrmål: 1,5-3,5 cm.

aj/2) Fragment av krocket *jernten* med den ene enden ekstra opp- og innbøyd.

al) 38 *nagler* med tynt, sirkelrundt hode, diameter 1,5-2 cm, og liten kvadratisk nagleplate av samme type som på bisselet (*p*). Stammene er ca 0,6 cm lange. 24 *naglehoder* etter liknende nagler og 5 *nagleplater*. En er naglet til et lite avbrutt jernbånd, 1,7 x 2,4 cm. De andre er løse. Naglene er av jern, men på noen finnes spor etter kobberlegering. Sannsynligvis pyntenagler fra seletøy.

am/1-3) Diverse *båtnagler* (*søm*) av jern.

1) 344 hele *nagler* med rundt hode og tilnærmet kvadratisk klinkplate; 196 *naglehoder*, 216 *klinkplater*, dvs. rester etter minst 560 nagler [eller 540???](#) (Tabell II – [se Sørheim s. 84](#))

2) 31 *nagler* med rombisk, langstrakt klinkplate og 8 avrustede rombiske *klinkplater*. Klinkplatenes lengde: 3,1-5,0 cm. (Tabell III – [se Sørheim s. 84](#))

3) 1 *nagle* med firtakket, stjerneformet klinkplate. Lengde 4,4 cm. Avstand mellom hode og klinkplate 2,5 cm. Klinkplatens lengde 3,3 cm.

ah) [mener han an](#)? Hele og fragmenter av 28 *spiker* hvorav 17 med ombøyd spiss. Lengde: 3,7-7,2 cm. 2 helt ombøyde spiker uten hode av form som splittnagler. Lengde 3,8-4,5 cm.

ao) *Hengebryne* av skifer. I den ene enden er det bærehull hvor det sitter en liten bit av jernringen brynet har hengt i. Lengde: 7,5 cm, tverrsnitt: 1,1 x 1,1 cm.

ap/1) 337 g brente *beinbiter* av dyr og mennesker.

Beinbestemmelse utført av Rolf W. Lie, Zoologisk museum, universitetet i Bergen:

Homo sapiens, menneske:

Kranium (Calvarium):		30 fragment
Underkjeve:	5	''
Virvler:	7	''
Ribbein:	5	''
Overarmsbein:	6	''

Spolebein:	7	''	
Albuebein:	11	''	
Lårbein:	31	''	
Skinnebein:	8	''	
Tåledd I:	1	''	I alt 201,5 g

Knoklene har tilhørt en voksen person, muligens en mann.

Pattedyr, ubestembar:

Lårbein:	19 fragment.	Stort dyr.	40,5 g
Ribbein:	30	'' ↓	
Skulderblad:	2	'' Lite dyr	8,5 g
Lemmeknokler:	20	'' ↑	

Fugl:

Rype (*Lagopus* sp.):

Albuebein	
+ mellomfotsbein:	2 fragment.

Teist (*Cephus grylle*):

Overarmsbein:	5 fragment.
Albuebein:	1 ''
Fingerledd:	1 ''

Ubestembar:

Lemmeknokler:	2 fragment	
Ubestembar:	260 ''	13,21 g

I alt ca 445 fragm. 336 g (Lie 1984)

ap/2) 3 små, dekorerte, brente *beinbiter*. En med tett rifledekor, en med halvrundt tverrsnitt med doble parallelle streker i V-form og en halvrund med tversgående linjer. De to siste er sannsynligvis litt av skinnen fra en kam. Største tverrmål: 0,7-1,5 cm.

aq) *Trekullprøve*, 12,8 g.

ar) Tangefragment av *piles piss* (?) av jern. Lengde: 4,8 cm, bredde: 2,0 cm.

as) "Hempe" av tvunnet jerntråd formet som en løkke. Enden er tilflatet. Lengde: 4,3 cm, bredde: 2,6 cm.

at) Del av midtpartiet av en *skålvekt*. Lengde: 3,9 cm, bredde: 2,6 cm.

Tilvekstnummer *d* (øks) og *q* (bissel) er innlevert som gave i 1978 av Mads Almaas, Steinkjer. De ble funnet på toppen av en gjenfylt kabelgrøft gjennom haug 11. Det øvrige er funnet under utgraving v/ Helge Sørheim.